

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: Αναστασία Παριανού

ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ: Ιωάννης Καρράς & Σωτήριος Λίβας

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ: Σπυρίδων Ζάχρας

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: ΠΓ2019302

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η γλωσσική πολιτική του Φράνκο: οι μεγάλες και οι μικρές γλώσσες της Ισπανίας και οι επιπτώσεις στον γλωσσικό πλούτο της χώρας.

Περίληψη

Η γλωσσική πολιτική του δικτατορικού καθεστώτος του Φράνκο ήταν βαρύνουσας σημασίας για το σύνολο του «πολιτικού» του προγράμματος. Η καστιλιάνικη/ισπανική γλώσσα αποτελούσε το μέσο έκφρασης των ιδεών του. Ο στόχος του ήταν η δημιουργία και τελική επικράτηση μιας κοινωνικοπολιτισμικής κρατικής οντότητας, η οποία θα λειτουργούσε στα πρότυπα της Ισπανικής Αυτοκρατορίας· η Καστίλη θα ήταν ο πυρήνας του και σημείο αναφοράς του νέου «έθνους». Εξ ου και η άμεση επιβολή της γλώσσας, των ηθών κι εθίμων της εν λόγω περιοχής, όπου, κατά τις πεποιθήσεις του Μεσαίωνα, βρισκόταν ο πυρήνας του αληθινού ισπανικού έθνους. Σημαντικοί φορείς και πτυχές του δημοσίου βίου οργανώθηκαν ούτως ώστε να εξυπηρετηθούν οι βλέψεις του δικτατορικού καθεστώτος. Η εκπαίδευση, τα Μ.Μ.Ε. κι ο κινηματογράφος, μεταξύ άλλων, ήταν οι φορείς διάδοσης της νέας εθνοτικής ταυτότητας στόχου. Η αποκλειστική χρήση κι επικράτηση της καστιλιάνικης/ισπανικής γλώσσας, σε συνδυασμό με την υιοθέτηση μιας σειράς συμβόλων (σημαία, εθνικός ύμνος κ.α.), θα συνέβαλαν στον εκτοπισμό των διάφορων τοπικών γλωσσών και πολιτισμικών ταυτοτήτων. Το καθεστώς πίστευε ότι η ισχύς της ισπανικής γλώσσας και ταυτότητας ήταν αρκετή, προκειμένου να αφανιστεί το καθετί πολιτισμικά διαφορετικό. Πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται το πώς οι καταλανοί, οι βάσκοι και οι κάτοικοι της Γαλικίας προστάτευσαν την γλώσσα, την ταυτότητα και το σύνολο του πολιτισμικού τους πλούτου. Η αυτοεξορία και η «παράνομη» δράση των καταλανών, η θρησκευτική «ασυλία» των βάσκων και η υποτίμηση του γαλικιανού γλωσσικού και πολιτισμικού γίνεσθαι αναδεικνύουν τον δυναμικό χαρακτήρα και την ποικιλομορφία της γλωσσικής πολιτικής του Φράνκο. Αυτό σημαίνει την πλήρη απαγόρευση των καταλανικών, την «μερική» αναγνώριση της βασκικής γλώσσας και την υπό όρους ελεύθερη χρήση των γαλικιανών. Όλα τα ανωτέρω θα (απο)δείξουν ότι ο διαχωρισμός ανάμεσα σε ισχυρές κι ανίσχυρες γλώσσες είναι αμιγώς κοινωνικοπολιτικού χαρακτήρα παρά γλωσσικού. Γι' αυτούς ακριβώς τους λόγους, η ισχύς των τεσσάρων γλωσσών εργασίας προσεγγίζεται τόσο από πολιτική σκοπιά όσο και από πολιτισμική, προκειμένου να αναδειχθεί η ισότητα μεταξύ των γλωσσών (όλου του κόσμου) και ο εθνοκεντρικός-υποκειμενικός χαρακτήρας του καθεστώτος.

Λέξεις-κλειδιά: Φράνκο, δικτατορία, γλωσσική πολιτική, Ισπανία, Καταλονία, Χώρα των Βάσκων, Γαλικία, Δημοκρατία

Abstract

The language policy of Franco's dictatorial regime was of outmost importance for the imposition of his "policy". The Castilian/Spanish language constituted the means through which Franco could express his ideas. He imagined the creation of a homogeneous society and culture based on the values of the Spanish Empire; the region of Castille was supposed to be the core of the new "nation". In order to achieve that, Franco's dictatorial regime banned the use of non-castillian languages and also imposed the adoption of the language, values and customs of that region; according to Middle Age beliefs, Castille was the focal point of the true Spanish nation. Then most important institutions of public life were reorganized in order to satisfy Franco's aspirations. The educational system, the media and the film industry were some of the main means of dissemination of the new culture and identity. The dominance of the castillian/Spanish language in all aspects of public life and the adoption of a common language and a sort of common symbols, such the national anthem of the country and the customs and values derived from Castille, contributed in the process of extermination of the non-castillian languages, cultures and identities. According to the beliefs of the regime, it was viable to exterminate the rest of Spain's languages through the social force of the Spanish language. Specifically, this dissertation present how the Catalans, the Basques and the Galicians protected their language, their identity and the rest of their cultural heritage as well. Catalans preferred either to expatriate themselves or to speak illegally their local language, Basques benefited from a sort of a religious "immunity" and Galicians benefited too from the underestimation of their cultural background; all these factor show that Franco's language policy was a dynamic phenomenon, which could adapt easily in different circumstances. For those reasons, the calatan language was totally banned, the basque language was partially recognized and the galician language was never banned, however its use was regulated by a series of terms imposed by the dictatorship. To sum up, all the data presented above make it clear that the division of all language in major and minor languages is based on sociopolitical arguments than in linguistic ones. For all these reasons, the social force of the four-presented languages in this dissertation is approached from a political and cultural scope, in order to make it clear that all languages (of the world) are equal and to highlight the biased perception of the dictatorial regime.

Key-words: Franco, Francoism, dictatorship, language policy, Spain, Catalonia, Basque Country, Galicia, Democracy

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	1
Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	3
Κεφάλαιο 1: Η ταυτότητα του καθεστώτος και της γλωσσικής πολιτικής του Φράνκο.....	9
1.1: Η ισπανική/καστιλιάνικη γλώσσα.....	9
1.2: Οι επιρροές του καθεστώτος και ο ξεχωριστός ρόλος του Φράνκο.....	10
1.2.1: Οι ιστορικές επιρροές.....	10
1.2.2: Η θρησκευτική ταυτότητα, η γλώσσα, η βασίλισσα Ισαβέλλα και ο Φράνκο.....	13
Κεφάλαιο 2: Από τη θεωρία στην πράξη.....	16
2.1: (Γλωσσική) Πολιτική, Εκπαίδευση και Ταυτότητα.....	17
2.1.1: Η πνευματική και πατριωτική εκπαίδευση των μαθητών.....	20
2.1.2: Ο δάσκαλος, η ταυτότητα και η γλώσσα του «έθνους».....	24
2.2: Η (γλωσσική) πολιτική, τα Μ.Μ.Ε. και η «νέα» ταυτότητα.....	30
2.2.1: Ο κινηματογράφος.....	31
2.2.2: Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.....	34
Κεφάλαιο 3: Η διατήρηση των τοπικών ταυτοτήτων και η σημερινή τους θέση στις δίγλωσσες Αυτονομίες.....	41
3.1: Το ισχύον σύνταγμα και η επιρροή του Φράνκο και των «μικρών» γλωσσών της χώρας.....	41
3.2: Η καταλανική ταυτότητα και ο Φράνκο.....	44
3.2.1: Η καταλανική γλώσσα.....	44
3.2.2: Η καταλανική ταυτότητα και η γλωσσική πολιτική του Φράνκο.....	46
3.2.3: Η καταλανική γλώσσα και ταυτότητα από το 1978 έως σήμερα.....	48
3.3: Η βασκική ταυτότητα και ο Φράνκο.....	51
3.3.1: Η βασκική γλώσσα.....	51
3.3.2: Η βασκική ταυτότητα και η γλωσσική πολιτική του Φράνκο.....	53
3.3.3: Η βασκική γλώσσα και ταυτότητα από το 1978 έως σήμερα.....	56
3.4: Η γαλικιανή ταυτότητα και ο Φράνκο.....	59
3.4.1: Η γαλικιανή γλώσσα.....	59
3.4.2: Η γαλικιανή ταυτότητα και η γλωσσική πολιτική του Φράνκο.....	60
3.4.3: Η γαλικιανή γλώσσα και ταυτότητα από το 1978 έως σήμερα.....	66
Επίλογος.....	70
Βιβλιογραφία.....	72

Εισαγωγή

Μετά την νίκη των Εθνικιστών (Tropas Nacionales) στον τριετή εμφύλιο πόλεμο της Ισπανίας (1936-1939), ο Φράνκο θέλησε να αλλάξει τις ισορροπίες και τον πλουραλισμό του πολιτισμικού γίνεσθαι της Ισπανίας, προωθώντας μία νέα ταυτότητα βασισμένη στην ισπανική γλώσσα, το καθολικό δόγμα και ταυτόχρονα τοποθετημένο στα πολιτισμικά «σύνορα» της Καστίλης. Στην Ισπανία υπάρχουν 11 διαφορετικές γλώσσες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον 11 διαφορετικές ταυτότητες. Εμείς, από όλα αυτά θα εξετάσουμε τον ρόλο και τη βαρύτητα της γλώσσας στην διατήρηση και διάδοση της (πολιτισμικής) ταυτότητας του καθενός. Πιο συγκεκριμένα, θα εξετάσουμε το πώς οι καταλανοί, οι βάσκοι και οι κάτοικοι της Γαλικίας διατήρησαν την πολιτισμική τους διαφορετικότητα. Ο λόγος, για τον οποίο θα περιοριστούμε μόνο σε αυτές τις εθνοτικές ομάδες είναι επειδή οι γλώσσες τους είναι αναγνωρισμένες στις αντίστοιχες δίγλωσσες αυτονομίες. Η εφαρμογή του εν λόγω εγχειρήματος θα μελετηθεί προσεγγίζοντας δύο σημαντικούς θεσμούς του δημοσίου βίου, οι οποίοι συμβάλλουν τα μέγιστα στη διαδικασία διαμόρφωσης της συνείδησης του ατόμου. Πρόκειται για την εκπαίδευση και φορείς, όπως τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και ο κινηματογράφος. Φορείς άμεσα συνδεδεμένους με την γλώσσα.

Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι να απαντηθεί ακόλουθη ερώτηση: *γιατί ο Φράνκο επέλεξε τα ισπανικά ως επίσημη γλώσσα του καθεστώτος του;* Η ανωτέρω ερώτηση αποτελεί το βασικό μας ερευνητικό ερώτημα, το οποίο γεννάται τόσο από την ίδια την πολιτική του καθεστώτος του Φράνκο όσο και από τον συνολικό αριθμό γλωσσών, που ομιλούνται στην Ισπανία. Ουσιαστικά, αυτό που θα κάνουμε είναι να αναδείξουμε κάποιους από τους λόγους, για τους οποίους ο Φράνκο επέλεξε την ολοκληρωτική επικράτηση των καστιλιάνικων/ισπανικών κι όχι των καταλανικών, για παράδειγμα. Η προσέγγιση του βασικού μας ερευνητικού ερωτήματος θα γίνει παρουσιάζοντας, σε ένα πρώτο στάδιο τις επιρροές, που διαμόρφωσαν το δικτατορικό καθεστώς του Φράνκο, καθώς και την ιστορική εξέλιξη της καστιλιάνικης/ισπανικής γλώσσας. Αυτό που θα γίνει δηλαδή είναι το εξής: θα αναδείξουμε την ιστορική σημασία της Καστίλης και του πολιτισμού καθ' όλη την διάρκεια εξέλιξης της Ισπανίας. Σημείο εκκίνησης είναι η περίοδος των Καθολικών Βασιλέων, Ισαβέλλας Α' της Καστίλης και Φερδινάνδου Β' της Αραγονίας, κατά την οποία η απομάκρυνση της αραβικής κατοχής της Ιβηρικής χερσονήσου, η αναδόμηση του βασιλείου και η

μετατροπή του σε αυτοκρατορία είχαν ως σημείο αναφοράς την Καστίλη. Όλα τα παραπάνω αποτελούν τις ιστορικές επιρροές του καθεστώτος του Φράνκο.

Εν συνεχεία, θα μελετηθεί η κατάσταση, στην οποία είχε περιέλθει η ισπανική κοινωνία και εκ νέου, ύστερα από πολλούς αιώνες βασιλείο. Θα δούμε ότι η Ισπανία αναζητούσε την ταυτότητά της. Ούσα για πολλούς αιώνες μια υπερατλαντική αυτοκρατορία και ταυτόχρονα ένα πολυδιάστατο πολιτισμικό μωσαϊκό, ήταν δύσκολο να «επιλεχθεί» η νέα ταυτότητα της. Έτσι, θα αναδειχθεί το πώς ο Φράνκο εκμεταλλεύτηκε αυτήν την «υπαρξιακή κρίση» της κοινωνίας, η οποία οδήγησε στην γένεση των δύο «Ισπανιών», τον εμφύλιο πόλεμο και, τελικά, την παραμονή του δικτάτορα στην εξουσία για σχεδόν 40 χρόνια. Καθ' όλο αυτό το διάστημα, εφάρμοσε την γλωσσική πολιτική του σε κάθε πτυχή του δημοσίου βίου, η οποία στόχευε στην γλωσσική και πολιτισμική αποψίλωση του τόπου. Όπως θα δούμε και στην συνέχεια, η ισπανική θεωρούταν γλώσσα, ενώ η καταλανική, η βασκική και η γαλικιανή διάλεκτοι.

Στο τρίτο και τελευταίο μέρος της παρούσας εργασίας, θα παρουσιαστούν οι τρεις υπόλοιπες γλώσσες. Θα παρουσιαστεί συνοπτικά η ιστορική εξέλιξή τους, καθώς επίσης και η σημασία τους για τις αντίστοιχες περιοχές, τώρα πια δίγλωσσες αυτονομίες. Κατά αυτόν τον τρόπο, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο βασικό ερώτημα, που τέθηκε στην αρχή της εργασίας: *«γιατί επιλέχθηκαν τα ισπανικά κι όχι, μία εκ των υπολοίπων γλωσσών;»*. Η απόπειρα απάντησης θα γίνει, αφού μελετηθούν οι βλέψεις του δικτατορικού καθεστώτος, η εφαρμογή της γλωσσικής πολιτικής σε κάθε περιοχή, καθώς επίσης και οι παράγοντες, που ανέδειξαν την ισπανική, ως την πλέον ισχυρή γλώσσα της συνολικής επικράτειας του σημερινού Ισπανικού κράτους. Τέλος, όπως αναφέρεται και στον τίτλο της εργασίας, και οι τέσσερις γλώσσες εργασίας προσεγγίζονται με το κριτήριο των «μεγάλων» και «μικρών» γλωσσών ούτως ώστε να γίνουν ακόμα ξεκάθαροι οι λόγοι προώθησης την ισπανικής και ο παραγκωνισμός των υπολοίπων γλωσσών του τόπου.

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Μεγάλες και μικρές γλώσσες (major and minor languages). Πρόκειται για δύο όρους, οι οποίοι διαχωρίζουν τις ανθρώπινες γλώσσες στις λεγόμενες «ισχυρές» και «ανίσχυρες». Αυτός ο διαχωρισμός αποτελεί ένα είδος πολιτικού παιχνιδιού, το οποίο προφανώς βασίζεται και στον αριθμό ομιλητών (φυσικών και μη) της εκάστοτε γλώσσας. Μάλιστα, προκειμένου να γίνει «αποδεκτός» αυτός ο διαχωρισμός των ανθρωπίνων γλωσσών, έχει υιοθετηθεί μία σειρά όρων, οι οποίοι αναφέρονται στις «ισχυρές» και «ανίσχυρες» γλώσσες. Στον Πίνακα 1 και 2 μπορούν να παρατηρηθούν αυτοί όροι (Parianou, 2009: 24):

major language	ισχυρή γλώσσα
majority language	γλώσσα της πλειοψηφίας
widely spoken language	ευρέως ομιλούμενη γλώσσα
widely used language	γλώσσα ευρείας χρήσης
privileged language	προνομιούχα γλώσσα
dominant language	κυρίαρχη γλώσσα
metropolitan language	μητροπολιτική γλώσσα
language of unlimited diffusion	γλώσσα απεριόριστης διάδοσης
world language	παγκόσμια γλώσσα

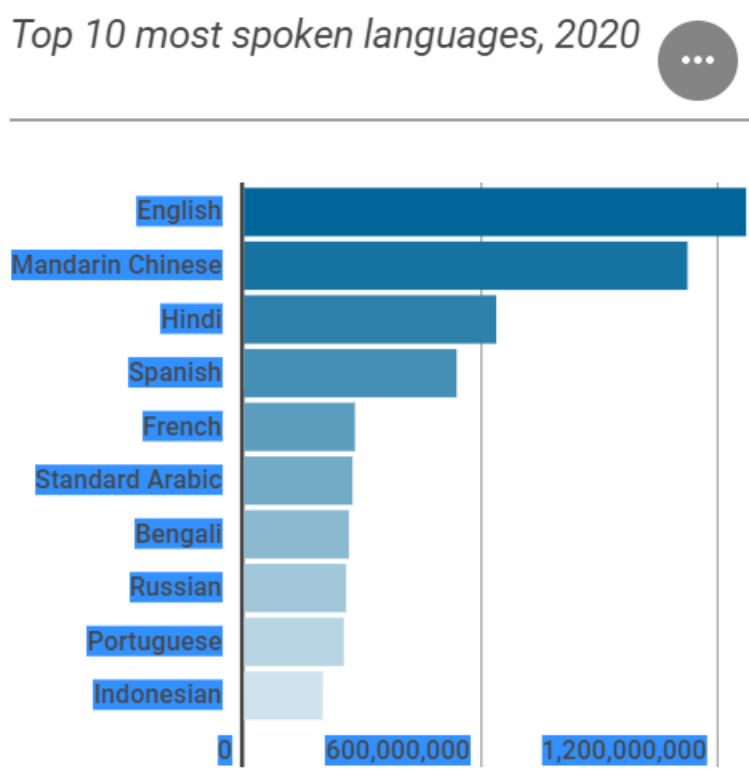
Πίνακας 1: Ορολογία ισχυρών γλωσσών

minor language	ανίσχυρη γλώσσα
minority language	γλώσσα της μειοψηφίας
lesser-used language	γλώσσα χαμηλής χρήσης
small language	μικρή γλώσσα
smaller language	μικρότερη γλώσσα
lesser language	μικρότερη γλώσσα
less widely spoken language	λιγότερο ομιλούμενη γλώσσα
less commonly spoken language	σπάνια ομιλούμενη γλώσσα
less translated language	λιγότερο μεταφρασμένη γλώσσα
endangered language	γλώσσα σε κίνδυνο
dominated language	γλώσσα υπό κυριαρχία
less privileged language	λιγότερο προνομιούχα γλώσσα
peripheral language	περιφερειακή γλώσσα

language of limited diffusion	γλώσσα περιορισμένης διάδοσης
-------------------------------	-------------------------------

Πίνακας 2: Ορολογία ανίσχυρων γλωσσών

Η πλειοψηφία των γλωσσών του κόσμου – περί τις 7 χιλιάδες σύμφωνα με το Ethnologue – αποτελούν το σύνολο των «ανίσχυρων» γλωσσών. Στον αντίποδα, οι «ισχυρές» γλώσσες είναι περιορισμένης πρόσβασης, καθώς είναι μόλις επτά (Parianou, 2009: 23). Πρόκειται για τα αγγλικά, τα μανδαρινικά κινέζικα, τα αραβικά, τα γερμανικά, τα γαλλικά, τα ρωσικά και τα ισπανικά (Τσίγκου & Λίβας, 2019: 46), στις οποίες μπορούν να προστεθούν τα χίντι, τα πορτογαλικά, τα μπενγκάλι και τα ινδονησιακά, λόγω του μεγάλου αριθμού ομιλητών τους (What are the top 200 most spoken languages?, n.d.). Σύμφωνα με την *εικόνα 1*, το σύνολο των ανωτέρω γλωσσών, με μόνη εξαίρεση τα γερμανικά, αποτελούν τις πιο ομιλούμενες γλώσσες του κόσμου για το 2020.

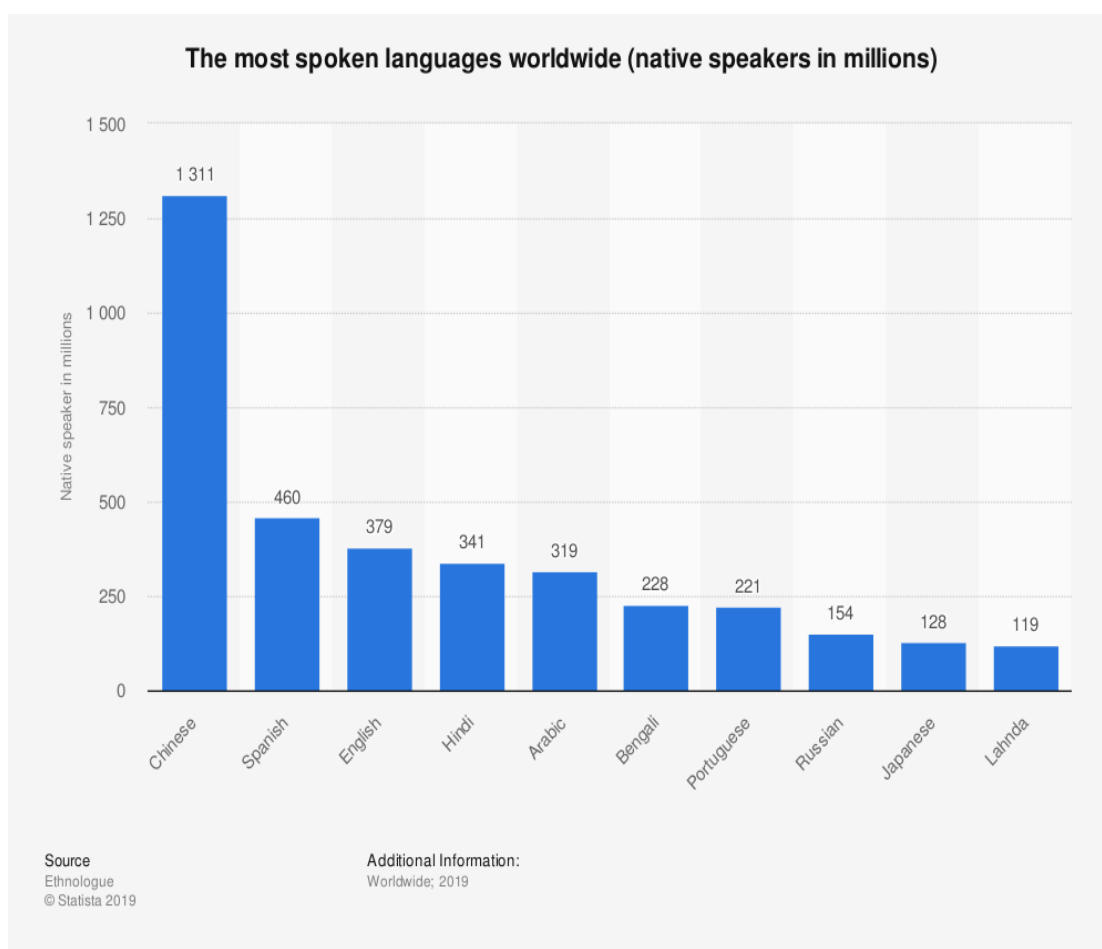

Εικόνα 1: Οι πιο ομιλούμενες γλώσσες του κόσμου για το 2020. Πηγή: <https://www.ethnologue.com/guides/ethnologue200>

Αξίζει να αναφερθεί, όμως, ότι μία γλώσσα δεν χαρακτηρίζεται ως ισχυρή απλά και μόνο λόγω του μεγάλου αριθμού ομιλητών της. Καθοριστικός παράγοντας αποτελεί και η κοινωνική ισχύς των γλωσσικών κοινοτήτων, όπου αυτές οι γλώσσες αποτελούν

μέσο επικοινωνίας (Τσίγκου & Λίβας, 2019: 47). Για παράδειγμα, η αγγλική είναι η lingua franca της εποχής μας, ούσα γλώσσα της τεχνολογίας και αρκετών σημαντικών κέντρων λήψης αποφάσεων για το μέλλον του κόσμου. Η κινεζική είναι η γλώσσα 1,3 δισεκατομμυρίων ανθρώπων (The Most Spoken Languages in The World in 2020, 2020), έχοντας καθοριστική συμμετοχή στην άσκηση του παγκοσμίου εμπορίου. Τέλος, γλώσσες, όπως τα γερμανικά και τα γαλλικά εκπροσωπούν χώρες με ενεργή συμμετοχή και ειδικό βάρος στις κοινωνικές εξελίξεις, στο πλαίσιο θεσμών, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.

Η ισπανική γλώσσα, όπως ήδη παρουσιάστηκε, συγκαταλέγεται μεταξύ των πιο ομιλούμενων γλωσσών του κόσμου. Μάλιστα, σύμφωνα με στοιχεία ερευνών, που δημοσιεύθηκαν το 2019 και το 2020, έχει 460 εκατομμύρια φυσικούς ομιλητές (2^η θέση παγκοσμίως, ξεπερνώντας την αγγλική) (The Most Spoken Languages in The World in 2020, 2020).

Εικόνα 2: Κατανομή φυσικών ομιλητών των δέκα πιο ομιλούμενων γλωσσών του κόσμου. Πηγή: <https://speakt.com/the-most-spoken-languages-in-the-world/>

Ο συνολικός αριθμός χρηστών της ισπανικής, φυσικών και μη, ανέρχεται στα 534 εκατομμύρια καθιστώντας την έτσι την 4^η πιο ομιλούμενη γλώσσα του κόσμου. Στις πρώτες τρεις θέσεις βρίσκονται τα αγγλικά, τα μανδαρινικά κινέζικα και τα χίντι (Lane, 2019).

Αξίζει να αναφερθεί ότι οι χαρακτηρισμοί «ισχυρή» και «ανίσχυρη» γλώσσα δεν έχουν να κάνουν μόνο με την ισχύ της εκάστοτε γλώσσας επί της παγκόσμιας γλωσσικής κοινότητας. Λαμβάνονται εξίσου υπόψιν παράγοντες, όπως το οικείο γλωσσικό περιβάλλον μίας γλώσσας, δηλαδή η χώρα, στην οποία ομιλείται. Έτσι, λοιπόν, «ισχυρή» θεωρείται και η επίσημη γλώσσα ενός κράτους. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα τα ελληνικά είναι ισχυρή γλώσσα, ενώ τα αγγλικά μία εκ των «ανίσχυρων». Μία ακόμη άμεση αναφορά σε μία οποιαδήποτε «ισχυρή» γλώσσα είναι και η εθνική-εθνοτική γλώσσα (Τσίγκου & Λίβας, 2019: 40-41). Στην περίπτωση της Ελλάδας επίσημη και εθνική-εθνοτική γλώσσα ταυτίζονται.

Στην περίπτωση της Ισπανίας, όμως, επίσημη και εθνική-εθνοτική γλώσσα δεν ταυτίζονται. Όπως θα δούμε και στην συνέχεια, πρόκειται για μία πολυγλωσσική κοινότητα, η οποία διαθέτει 11 γλώσσες. Αυτές είναι τα καστιλιάνικα, τα καταλανικά (ή/και βαλενθιάνικα), τα βασκικά, τα γαλικιανά, τα αστουριανικά, τα αραγονικά, τα αραβικά, οι γλώσσες ταμαζίκ και άραβε ceutí, καθώς επίσης και οι νοηματικές εκφάνσεις των ισπανικών και καταλανικών (Fernández & Ramallo, 2013: 19).

Σύμφωνα με το ισχύον Σύνταγμα, αλλά και την συνολική ιστορία του τόπου, τα ισπανικά αποτελούν την επίσημη γλώσσα του κράτους, ενώ γλώσσες όπως τα καταλανικά, τα βασκικά και τα γαλικιανά έχουν επίσημο χαρακτήρα μόνο στις αντίστοιχες αυτονομίες. Αυτός ακριβώς είναι και ο σκοπός της παρούσας εργασίας. Να προσεγγίσουμε το ιστορικό και κοινωνικό υπόβαθρο των τεσσάρων προαναφερθέντων γλωσσών, προκειμένου να εξηγηθεί επαρκώς ο στόχος της γλωσσικής πολιτικής του Φράνκο, που απέβλεπε στην απόλυτη κυριαρχία της καστιλιάνικης-ισπανικής γλώσσας.

Τα καταλανικά, τα βασκικά και τα γαλικιανά αποτελούν μερικές εκ των περιφερειακών γλωσσών της Ισπανίας. Αν συγκριθεί ο αριθμός ομιλητών της ισπανικής στην Ισπανία και αυτός των υπολοίπων γλωσσών ξεχωριστά, θα δούμε ότι μπορούν να χαρακτηριστούν και μειονοτικές. Δεν πρόκειται, όμως, για μειονοτικές γλώσσες μεταναστών, με περιορισμένη παρουσία σε μία χώρα, αλλά για γλώσσες με έναν

σχετικά μικρότερο αριθμό ομιλητών, οι οποίες αποτελούν την εθνική-εθνοτική τους γλώσσα (Τσίγκου & Λίβας, 2019: 44-45).

Η ανωτέρω προσέγγιση των γλωσσών έγινε με βάση τα αντικειμενικά κριτήρια της επιστήμης της γλωσσολογίας. Τα γλωσσολογικά κριτήρια του δικτατορικού καθεστώτος του Φράνκο και όλων όσων επιφορτίστηκαν με την περάτωση του όλου γλωσσικού-πολιτικού εγχειρήματος ήταν καθ' όλα υποκειμενικά.

«*Να μιλάτε στην γλώσσα του Θεού*» (hable usted en cristiano). Η έκφραση “hablar en cristiano” χρησιμοποιείται εδώ και δέκα αιώνες από την ισπανική γλωσσική κοινότητα. Εκείνη την εποχή, που προέκυψε η εν λόγω έκφραση, στην τότε ισπανική επικράτεια ζούσαν μαζί χριστιανοί (ισπανοί), μουσουλμάνοι (άραβες) και εβραίοι. Οι γλώσσες των αράβων και των εβραίων δεν ήταν κατανοητές από όλους. Συνεπώς, η έκφραση “hablar en cristiano”, ήταν μία άμεση προτροπή, για να μιλήσει κάποιος στην γλώσσα των πολλών, δηλαδή στα ισπανικά. Σήμερα, σύμφωνα με την Βασιλική Ακαδημία Ισπανικής Γλώσσας (Real Academia Española), η εν λόγω έκφραση είναι συνώνυμο του να μιλά κανείς στα ισπανικά (hablar en español) (Llorente, 2018). Όποιος δεν πειθαρχούσε στις επιταγές του καθεστώτος και μιλούσε δημοσίως κάποια άλλη γλώσσα, τότε πλήρωνε το αντίστοιχο πρόστιμο (Dios Fernández & Míguez Blasco, 2020: 104).

Σύμφωνα με τον ορισμό του Ροντρίγκεθ Γκονθάλεθ (1960), διευθυντή της Ακαδημίας Aller (Academia Aller), η ισπανική γλώσσα ήταν «*το σύνολο των λέξεων και τρόπων έκφρασης του ισπανικού λαού. Αναφερόμαστε σε αυτήν την γλώσσα ακόμα κι όταν την αποκαλούμε καστιλιάνικη, δεδομένου ότι η Καστίλη συνέβαλε καθοριστικά στη δημιουργία του ισπανικού έθνους, επιβάλλοντας την γλώσσα της επί των διαλέκτων, που ομιλούνταν στα Βασίλεια του Λεόν, της Αραγονίας και της Ναβάρρα*». Την ίδια άποψη ασπαζόταν και ο μοναχός Αλμπίνο Μενέντεθ Πειγάδα (1939), ο οποίος στο πλαίσιο του πατριωτικού κατηχισμού (Catecismo patriótico Español) υποστήριζε ότι:

- στην Ισπανία υπάρχει μόνο μία ολοκληρωμένη γλώσσα, τα καστιλιάνικα. Θεωρούσε γλώσσα και τα βασκικά, αλλά λόγω της περιορισμένης χρήσης τους, αποτελούσαν ένα είδος διαλέκτου.
- Επίσης, τα καταλανικά, τα βαλενθιάνικα, τα μαγιорικά και τα γαλικιανά αποτελούσαν τις πιο σημαντικές διαλέκτους της Ισπανίας (Uría, 1985: 26).

Ουσιαστικά, με την υποβάθμιση των εν λόγω περιφερειακών γλωσσών σε διαλέκτους, όλοι όσοι τάσσονταν με το καθεστώς, καθώς και ο ίδιος ο Φράνκο, ήθελαν να δείξουν την «κατωτερότητα» τους κι ότι εξαρτιόνταν άμεσα από την καστιλιάνικη. Μία διάλεκτος είναι μία διαφορετική ποικιλία μίας εκάστοτε γλώσσας. Για παράδειγμα, τα ελληνικά της Κέρκυρας και της Κρήτης. Υπάρχουν διαφορές μεταξύ τους, όμως μπορούν να επικοινωνήσουν επαρκώς ένας κερκυραίος κι ένας κρητικός, καθώς αμφότεροι έχουν την ίδια γλώσσα, τα ελληνικά (Τσίγκου & Λίβας, 2019: 44). Στην περίπτωση, όμως των ισπανικών και των υπόλοιπων γλωσσών της χώρας, υπάρχει κοινή ρίζα, αλλά διαφορετική εξέλιξη. Αυτή η κοινή ρίζα είναι απλή καθημερινή έκφραση της λατινικής (latin vulgar). Οι διάφορες τοπικές γλώσσες, που υπήρχαν στην Ιβηρική Χερσόνησο, αναμείχθηκαν με την λατινική. Έτσι, προέκυψε η καστιλιάνικη, η καταλανική, η γαλικιανή κ.λπ. Πρόκειται για γλώσσες, όπως είναι τα ελληνικά, τα αγγλικά και τα γαλλικά, οι οποίες όμως, μοιάζουν αρκετά μεταξύ τους. Παρόλα αυτά, μερικές εξ αυτών δεν μπόρεσαν να διαδοθούν στον ίδιο βαθμό, όπως η ισπανική. Αυτό ακριβώς συμβαίνει και με τις εθνικές γλώσσες των κρατών. Για παράδειγμα, το χάσμα των ομιλητών της αγγλικής και της ελληνικής είναι τεράστιο, όμως αυτό δεν σημαίνει ότι η ελληνική είναι διάλεκτος και η αγγλική μια «κανονική» γλώσσα.

Κατά αυτόν τον τρόπο, το καθεστώς του Φράνκο θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα ενιαίο έθνος. Ένα έθνος, που δε θα περιοριζόταν στα όρια της Ισπανίας, αλλά θα επεκτεινόταν και πέρα από τον Ατλαντικό Ωκεανό. Στόχος του ήταν η ενότητα μεταξύ Ισπανίας και των ισπανόφωνων χωρών της Λατινικής Αμερικής (Fernández Gallego, 2019: 98). Το γεγονός ότι η ισπανική ομιλούταν σε τόσο πολλές χώρες κι ότι μπορούσε να τις «ενώσει» εκ νέου, επιβεβαιώνει τον ορισμό των Nettle και Romaine περί μητροπολιτικών και περιφερειακών γλωσσών (ισχυρές και ανίσχυρες γλώσσες αντίστοιχα): *«οι μητροπολιτικές γλώσσες συσχετίζονται με μία ισχυρή οικονομία ή κοινωνική τάξη, όπως συμβαίνει με τα αγγλικά και τη βιομηχανοποίηση της Βρετανίας, ή οποιαδήποτε αστική ελίτ μιας εκάστοτε αναπτυσσόμενης χώρας. Επίσης, συσχετίζονται με οικονομικά εύρωστα κέντρα λήψης αποφάσεων, όπως το Λονδίνο [...]. Οι περιφερειακές γλώσσες, αντιθέτως, περιορίζονται σε λιγότερο ισχυρές οικονομίες και περιοχές, με μικρότερη οικονομική ισχύ και σημασία»* (2000: 128, στο Parianou, 2009: 35).

Κεφάλαιο 1: Η ταυτότητα του καθεστώτος και της γλωσσικής πολιτικής του Φράνκο

1.1: Η ισπανική/καστιλιάνικη γλώσσα

Οι όροι «ισπανική» και «καστιλιάνικη» αναφέρονται στην ίδια γλώσσα. Τα ισπανικά, όπως τα γνωρίζουμε στην Ελλάδα, είναι μία γλώσσα, που πολύ απλά διαθέτει δύο ονόματα. Από την μία πλευρά, ο όρος «ισπανική» αναφέρεται στην γλώσσα της Ισπανίας, ενώ, από την άλλη πλευρά, ο όρος «καστιλιάνικη» αναφέρεται στην γλώσσα της περιοχής της Καστίλης (Muñoz & Marcos, 2005: 242), όπου σήμερα βρίσκεται και η πρωτεύουσα Μαδρίτη.

Είναι μία ρωμανική γλώσσα, που άρχισε να διαμορφώνεται την περίοδο επανάκτησης των εδαφών της Ιβηρικής, από τους Άραβες, με την αρωγή και το σχέδιο δράσης των Χριστιανικών Βασιλείων (Reinos Cristianos). Το 1035 ιδρύθηκε το Βασίλειο της Καστίλης, το οποίο μέχρι τον 13^ο αιώνα κατάφερε να ελέγχει την πλειοψηφία των εδαφών της Ιβηρικής, πράγμα που συνέβαλε στην εξάπλωση της καστιλιάνικης, δίνοντας της έτσι μια αίσθηση κοινωνικής «ανωτερότητας» έναντι των λοιπών γλωσσών της Ισπανίας (καταλανικά, βασκικά, γαλικιανά). Επίσης, την ίδια περίοδο, ο Βασιλιάς Αλφόνσο Ι΄ ο Σοφός (Alfonso X el Sabio), μέσω της σχολής μεταφραστών του Τολέδο, όπου πραγματοποιήθηκαν χιλιάδες μεταφράσεις λογοτεχνικών έργων στα καστιλιάνικα, ουσιαστικά την κατέστησε ως επίσημη γλώσσα του Βασιλείου (Muñoz & Marcos, 2005: 246). Αξίζει να αναφερθεί ότι σημαντικός παράγοντας στην εδραίωση της καστιλιάνικης/ισπανικής γλώσσας ήταν διάδοση της στην χώρες της Νοτίου και Κεντρικής Αμερικής, με την ανακάλυψη της το 1492. Σήμερα είναι η επίσημη γλώσσα της Ισπανίας, άλλων 20 κρατών της Κεντρικής και Νοτίου Αμερικής (Muñoz & Marcos, 2005: 244), καθώς επίσης και της Ισημερινής Γουινέας στην Αφρική.

1.2: Οι επιρροές του καθεστώτος και ο ξεχωριστός ρόλος του Φράνκο

1.2.1: Οι ιστορικές επιρροές

Είναι γνωστό τοις πάσι ότι το καθεστώς και η γενικότερη ιδεολογία του Φράνκο ταυτίζονται με την ακροδεξιά. Αυτό το μαρτυρά τόσο το γεγονός, ότι κατά τον τριετή εμφύλιο πολέμησαν μανιωδώς τη δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση (Gobierno Republicano, δεύτερη Δημοκρατία της Ισπανίας 1931-1936), όσο και ότι διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τα αντίστοιχα καθεστώτα της Γερμανίας (Χίτλερ) και της Ιταλίας (Μουσολίνι) (Muñoz & Marcos, 2005: 146-150).

Παρόλα αυτά υπάρχει μία ειδοποιός διαφορά μεταξύ των ακροδεξιών καθεστώτων της Γερμανίας και της Ιταλίας και αυτού της Ισπανίας. Πιο συγκεκριμένα, στην Γερμανία είχαμε τους Ναζί και στην Ιταλία τους φασίστες. Οι όροι «ναζί» και «φασίστες» αναφέρονται σε ένα ευρύτερο πεδίο ατόμων και ομάδων, που τάσσονταν με μία κοινά αποδεκτή ιδέα (π.χ. το τρίτο Ράιχ). Στην περίπτωση της Ισπανίας, έχουμε το φαινόμενο της προσωπολατρίας και της προσωποκρατίας. Η περίοδος μεταξύ 1939 και 1975 είναι γνωστή ως «φρανκισμός» (ισπανικά: franquismo). Τα πάντα, δηλαδή, περιστρεφόταν γύρω από τον Φράνκο. Στην εικόνα, που ακολουθεί, φαίνεται ξεκάθαρα τόσο αυτή η «προσωπολατρία» όσο και η βασική ιδέα της γλωσσικής πολιτικής, που απέβλεπε στην κυριαρχία των καστιλιάνικων.

Εικόνα 3. Πηγή: http://blogdelviejotopo.blogspot.com/2014/01/el-derecho-decidir-en-espana-una_30.html

Οι κινέζοι λένε ότι μία εικόνα ισούται με χίλιες λέξεις. Εμείς θα συμφωνήσουμε, καθώς στην *Εικόνα 4* συνοψίζεται το σύνολο της γλωσσικής πολιτικής του Φράνκο. Αν την αναλύσουμε περισσότερο, παρατηρούμε με ευκολία τη δύναμη του «Ενός» στην

προσωπογραφία του ηγέτη του καθεστώτος. Επίσης, τονίζεται η ανάγκη διαμόρφωσης μίας κοινής πολιτισμικής ταυτότητας. Το μήνυμα της εικόνας είναι το ακόλουθο: *αν είσαι Ισπανός, μίλα ισπανικά*. Ο όρος «Ισπανός» φαίνεται να είναι ανώτερος από τους όρους «καστιλιάνος», «καταλανός» ή «βάσκος». Πρόκειται για μία ομπρέλα, η οποία επισκιάζει τους πολιτισμούς, που βρίσκονται από κάτω της, παρουσιάζοντας έτσι ένα νέο πολιτισμικό γίγνεσθαι, μία νέα εθνική και εθνοτική ταυτότητα. Παράλληλα, αξίζει να αναφερθούμε και στον όρο «ισπανικά». Μέχρι στιγμής, κάναμε λόγο για καστιλιάνικα-ισπανικά. Τα καστιλιάνικα ήταν η γλώσσα της Καστίλης. Αντιθέτως, τα ισπανικά είναι η γλώσσα όλων των Ισπανών. Όπου «Ισπανοί», αναφερόμαστε στο σύνολο των εθνοτικών ομάδων την χώρας, οι οποίες διαμόρφωναν και διαμορφώνουν το Ισπανικό Κράτος. Η χρήση του όρου «ισπανικά» από το δικτατορικό καθεστώς είναι μία άμεση αναφορά στον απώτερο σκοπό του εν λόγω εγχειρήματος. Μέσω της αποκλειστικής χρήσης της ισπανικής, θα δημιουργούταν ένας νέος πολιτισμός και εν γένει ένα νέος έθνος. Η αποκλειστική χρήση της στο δημόσιο βίο, σε συνδυασμό με την ιστορική ισχύ της και «ανωτερότητα» της έναντι των υπολοίπων γλωσσών, θα παρείχε στους «ισπανούς» μία κοινή πολιτισμική, εθνική και εθνοτική ταυτότητα, βασισμένη στα πρότυπα της πάλαι ποτέ Ισπανικής Αυτοκρατορίας (Penelo, 2009).

Εκεί ακριβώς συναντώνται οι επιρροές του φρανκικού καθεστώτος. Είδαμε ότι ο κύριος στόχος ήταν η δημιουργία ενός ισπανικού έθνους με κοινή γλώσσα, ταυτότητα και θρησκεία. Αυτή η ιδέα, όμως, δεν είναι προϊόν της δημιουργικής σκέψης του Φράνκο, αλλά μία απόπειρα αναβίωσης της πραγματικότητας της Ισπανικής Αυτοκρατορίας. Το 1492 θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι σταθμός, για το σύνολο των πολιτικών επιδιώξεων του Φράνκο. Αρχικά, τον Ιανουάριο εκείνης της χρονιάς ολοκληρώνεται το εγχείρημα της ανάκτησης των εδαφών της Ιβηρικής Χερσονήσου από την αραβική κατοχή, με την επανάκτηση του χαλιφάτου της Γρανάδας. Αυτό σημαίνει ότι η «ισπανοί» εκείνης της εποχής έγιναν ξανά κύριοι της συνολικής επικράτειας της πατρίδας τους, προετοιμάζοντας έτσι το έδαφος για την ανακάλυψη του Νέου Κόσμου (Muñoz & Marcos, 2005: 52-53). Παράλληλα, αυτήν την ίδια χρονιά έχουμε και την έκδοση της πρώτης γραμματικής της καστιλιάνικης γλώσσας από τον Αντόνιο Νεμπρίχα (*Gramática castellana, de Antonio de Nebrija – 1492, n. d.*). Πρόκειται για την πρώτη οργανωμένη προσπάθεια κωδικοποίησης της καστιλιάνικης γλώσσας, η οποία μερικούς αιώνες αργότερα θα ξεπερνούσε τα σύνορα της Ιβηρικής Χερσονήσου και θα αποτελούσε έναν εκ των πυλώνων της πολιτισμικής ταυτότητας,

που παρείχε η Ισπανική Αυτοκρατορία. Πιο συγκεκριμένα, τον Αύγουστο του 1492, ο Χριστόφορος Κολόμβος ξεκίνησε το υπερατλαντικό του ταξίδι, αποτέλεσμα του οποίου ήταν η ανακάλυψη της Αμερικανικής ηπείρου (Chang-Rodríguez, 2000: 49). Έτσι, μέσω αυτών των ταξιδιών και σταδιακών ανακαλύψεων χωρών και ιθαγενών πολιτισμών, οι ισπανοί κατάφεραν να επιβάλλουν ουσιαστικά το οικείο τους πολιτισμικό υπόβαθρο, εκτοπίζοντας παράλληλα τους ήδη υπάρχοντες. Αυτό είναι κάτι που μπορούμε να παρατηρήσουμε ακόμα και σήμερα. Στον Πίνακα 3, που ακολουθεί, παραθέτονται 20 εκ των χωρών της Κεντρικής και Νοτίου Αμερικής με επίσημη γλώσσα τα ισπανικά:

Αργεντινή	Δομινικανή Δημοκρατία
Ουρουγουάη	Γουατεμάλα
Παραγουάη	Εκουαδόρ
Μεξικό	Κολομβία
Κόστα Ρίκα	Νικαράγουα
Βολιβία	Αϊτή
Βενεζουέλα	Ελ Σαλβαδόρ
Χιλή	Ονδούρα
Περου	Παναμάς
Κούβα	Πουέρτο Ρίκο

Πίνακας 3

Αν έχει κάνει άγνοια για την ύπαρξη των ανωτέρων χωρών και πιο συγκεκριμένα λιγότερο γνωστών χωρών, όπως για παράδειγμα η Αϊτή, το Ελ Σαλβαδόρ και η Ονδούρα, είναι πολύ πιθανό κάποιος να τους χαρακτηρίσει ως «ισπανούς», επειδή πολύ απλά μιλάνε την ίδια γλώσσα. Αυτό το πράγμα οφείλεται τόσο στην ταύτιση με την εκάστοτε κοινή γλωσσική ομάδα όσο κι από το ότι μεγάλο ποσοστό των προκολομβιανών γλωσσών είτε έχει εξαφανιστεί είτε έχει περάσει στην αφάνεια. Εξαίρεση αποτελεί η Παραγουάη, όπου επίσημες γλώσσες της χώρας είναι μία ισχυρή και μία ανίσχυρη. Πρόκειται για τα ισπανικά και τα γουαρανί, την μοναδική προκολομβιανή γλώσσα με επίσημο κρατικό χαρακτήρα (Constitución Paraguaya, 1992: άρθρο 140).

Αυτή η κυριαρχία του πολιτισμικού γίνεσθαι της Ισπανικής Αυτοκρατορίας επί του γλωσσικού και πολιτισμικού πεδίου των προκολομβιανών χρόνων, θα μπορούσαμε να

πούμε ότι αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για το καθεστώς του Φράνκο. Ούτε λίγο ούτε πολύ επιθυμούσε να κάνει το ίδιο πράγμα. Τον «αφανισμό» ή εκτοπισμό πολιτισμών, όπως ο καταλανικός και ο βασκικός και των γλωσσών τους, και ανάδυση του καστιλιάνικου, ως σημείο αναφοράς και ταύτισης, με εξέχον σημείο την καστιλιάνικη γλώσσα. Ταυτόχρονα, στο υποκεφάλαιο, που ακολουθεί, θα δούμε το πώς η καθολική θρησκεία αποτέλεσε με την σειρά της ισχυρό πυλώνα στη διαμόρφωση της γλωσσικής και πολιτισμικής πολιτικής του Φράνκο.

1.2.2: Η θρησκευτική ταυτότητα, η γλώσσα, η βασίλισσα Ισαβέλλα και ο Φράνκο

Το 1492 ήταν η χρονιά, που άλλαξε ο ρους της ιστορίας και εξέλιξης του ισπανικού πολιτισμού. Επρόκειτο, όπως ήδη παρουσιάστηκε, για μια χρονιά κοσμοϊστορικών γεγονότων γιγάντωσης του ισπανικού πολιτισμού. Όλη αυτή η διαδικασία, όμως, έγινε αφού έλαβε χώρα μία εξαιρετικά σημαντική «εκκαθάριση» της τοπικής κοινωνίας. Δεν εκδιώχθηκαν απλά οι άραβες, αλλά κάθε μη χριστιανικό στοιχείο.

Περί τις 100.000 μουσουλμάνοι και εβραίοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τον τόπο τους, ενώ η πλειοψηφία του συνόλου των αλλόθρησκων της περιοχής αποφάσισε να ασπαστεί τον Καθολικισμό, προκειμένου να μπορέσει να παραμείνει στην χώρα. Να υπογραμμίσουμε σε αυτό το σημείο ότι η διαδικασία απομάκρυνσης της αραβικής παρουσίας - η λεγόμενη «χριστιανική» επανάκτηση (Reconquista Cristiana) -, γινόταν υπό τον μανδύα της θρησκείας, καθώς το βασιλικό ζεύγος, που ήταν επικεφαλής (Ισαβέλλα Α' της Καστίλης και Φερδινάνδος Β' της Αραγονίας), ήταν γνωστοί ως οι Καθολικοί Βασιλείς (Reyes Católicos) (Muñoz & Marcos, 2005: 52-53).

Το όλο εγχείρημα «καθολικοποίησης» της ισπανικής κοινωνίας ήταν απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου να πραγματοποιηθούν τα ταξίδια του Χριστόφορου Κολόμβου. Μάλιστα, τόσο η απομάκρυνση όλων όσοι δεν ήταν καθολικοί όσο και η χρηματοδότηση των ταξιδιών του Κολόμβου ήταν αποτέλεσμα των δράσεων της βασίλισσας Ισαβέλλας Α' (Chang-Rodríguez, 2000: 49). Με λίγα λόγια, κατά την ιδεολογία του καθεστώτος του Φράνκο, η βασίλισσα Ισαβέλλα Α' θεωρείται η μητέρα του ισπανικού έθνους και γι' αυτό έχει εξέχουσα θέση σε αυτό (Blasco Herranz, 2014: 65-66).

Εικόνα 4: Η βασίλισσα Ισαβέλλα Α' της Καστίλης. Πηγή: <http://www.azperiodistas.com/la-vida-familiar-de-isabel-la-catolica/763>

Φθάνοντας έτσι σε ένα πρώτο συμπέρασμα, αναφορικά με τις επιρροές που διαμόρφωσαν το δικτατορικό καθεστώς με επικεφαλής τον Φράνκο, βλέπουμε της σημασία της προσωπολατρίας. Εξετάζοντας το ζήτημα υπό την οπτική των αξιών του Φράνκο, η βασίλισσα Ισαβέλλα είναι το πρότυπο της σωστής «ισπανίδας». Ήταν στην πρώτη γραμμή της μάχης, σχετικά με την ανάκτηση και την εκκαθάριση της ισπανικής κοινωνίας και με τη γιγάντωση αυτής σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου. Ουσιαστικά, παρέλαβε μία χώρα κατεκτημένη και σε περίοδο παρακμής και μέσω της πολιτικής της έφτασε στο μεγαλύτερο σημείο ακμής της, κάτι που παρατηρείται έως και σήμερα. Το ίδιο επιθυμούσε να κάνει και ο ίδιος ο Φράνκο. Επιχείρησε να «συμβάλλει» στην εκ νέου ανάδειξη της Ισπανίας. Αυτή τη φορά, όμως, δεν ήταν πια Αυτοκρατορία, αλλά ένα τυπικό βασίλειο, περιορισμένο στα όρια μίας χώρας.

Το 1898 η Ισπανική Αυτοκρατορία απώλεσε, ουσιαστικά παρέδωσε, τις τελευταίες αποικίες (Κούβα, Πουέρτο Ρίκο, Φιλιππίνες) στις Η.Π.Α (Chang-Rodríguez, 2000: 258). Απόρροια όλων αυτών των γεγονότων ήταν να ξεσπάσει μια πνευματική κρίση επί του συνόλου της ισπανικής κοινωνίας, αναφορικά με την πραγματική ταυτότητα, τη θέση της Ισπανίας στον κόσμο και το μέλλον της ως κοινωνική οντότητα. Το χρονικό διάστημα μεταξύ 1898 και 1936, το σύνολο της κοινωνίας προσπαθούσε να

δώσει μία ουσιαστική απάντηση στο ερώτημα «ποια είναι η πραγματική ταυτότητα της Ισπανίας»;

Η απάντηση του Φράνκο σε αυτό το ερώτημα ήταν η ακόλουθη. Η λύση στο υπαρξιακό πρόβλημα της Ισπανίας ήταν η αναβίωση του ένδοξου αυτοκρατορικού παρελθόντος της. Η λεγόμενη Αιώνια Ισπανία (España Eterna). Τη δημιουργία ενός νέου ισπανικού έθνους, στα πρότυπα του αντίστοιχου αυτοκρατορικού, όπου η καρδιά του τοποθετείτο στην Καστίλη. Περιοχή, όπου, σύμφωνα με τις πεποιθήσεις του Μεσαίωνα, βρισκόταν ο πυρήνας του ισπανικού έθνους, διότι όλες οι σημαντικές αποφάσεις και εξελίξεις ξεκίνησαν από εκεί. Έτσι, με αφετηρία την Καστίλη, αυτό που σήμερα γνωρίζουμε ως Ισπανία, μπόρεσε να αναδυθεί πέρα από τα σύνορά της και να αποτελέσει μία εκ των ισχυρότερων και κυρίαρχων δυνάμεων της εποχής. Όλα αυτά έγιναν πραγματικότητα δια της αρωγής της γλώσσας, της θρησκείας και του πολιτισμού της (Muñoz & Marcos, 2005: 169).

Κατά αυτόν τον τρόπο, μπορούμε να απαντήσουμε στο ερώτημα, αναφορικά με την επιλογή της καστιλιάνικης ως επίσημης γλώσσας του καθεστώτος του Φράνκο. Ήταν μία γλώσσα, που είχε μέσα της τόσο το μεγαλείο και τη δύναμη του πάλαι ποτέ ισχυρού ισπανικού έθνους όσο και ενός έτερου βασικού του θεμελίου. Την καθολική θρησκεία, που συνέβαλε κι αυτή στην πολιτισμική κυριαρχία της Αυτοκρατορίας. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο Ραμίρο Δε Μαέθτου, «το βασικό χαρακτηριστικό των καστιλιάνικων είναι το γεγονός ότι «φέρουν» μέσα τους την ουσία του Καθολικισμού για δύο λόγους: ο ένας είναι προέρχονται από την λατινική γλώσσα, την επίσημη γλώσσα τόσο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας όσο και του Βατικανού (έδρα και θεμελιωτή του καθολικού δόγματος). Επιπλέον, η γλώσσα, ως φορέας θρησκευτικής ταύτισης, αποτέλεσε το κίνητρο συσπείρωσης (αραβική κατοχή) και περηφάνειας (Νέος Κόσμος) της ισπανικής κοινωνίας» (Suárez Ferreiro, 2019). Όπως θα δούμε και στα επόμενα κεφάλαια, γύρω από την γλωσσική πολιτική του καθεστώτος, η Εκκλησία είχε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και την άσκησή της.

Κεφάλαιο 2: Από τη θεωρία στην πράξη

Στο προηγούμενο κεφάλαιο παρουσιάστηκαν οι ιστορικές επιρροές, που διαμόρφωσαν το καθεστώς του Φράνκο. Επίσης, παρουσιάστηκε συνοπτικά η ιστορία και η σημασία του καστιλιάνικου πολιτισμού, για την διαμόρφωση της Ισπανίας, όπως την γνωρίζουμε τόσο μέσα από τα βιβλία της ιστορίας όσο και από την σημερινή της εικόνα ως κράτος. Φάνηκε ξεκάθαρα ότι η υπαρξιακή κρίση, που ταλάνιζε την ισπανική κοινωνία, αποτέλεσε πρόσφορο έδαφος για την ανάδυση του Φράνκο στην εξουσία. Επρόκειτο για μία κατάσταση, η οποία δεν διέφερε καθόλου από την αντίστοιχη της τότε ισπανικής κοινωνίας μετά την τελική απομάκρυνση της αραβικής κατοχής και, γενικότερα των αλλόθρησκων.

Σε αυτό το κεφάλαιο λοιπόν, θα παρουσιαστεί το πώς έδρασε ο δικτάτορας και το πώς εφάρμοσε την γλωσσική πολιτική του, η εφαρμογή της οποίας αντικατοπτρίζει το γενικότερο «πολιτικό» του πρόγραμμα. Θα φανεί ότι η βλέψεις του και η δράση του δεν διέφερε καθόλου από αυτήν της βασίλισσας Ισαβέλλας Α'. Αυτήν την φορά, όμως, ο στόχος δεν ήταν οι αλλόθρησκοι, αλλά όσοι δεν είχαν ως κύριο σημείο πολιτισμικής αναφοράς την Καστίλη. Το πολιτισμικά διαφορετικό έπρεπε βραχυπρόθεσμα να εκτοπιστεί και μακροπρόθεσμα να αφανιστεί, τουλάχιστον από κάθε πτυχή του δημοσίου βίου. Πώς θα γινόταν αυτό; Στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας αναφέρθηκε ότι πρώτα πεδία εφαρμογής της (γλωσσικής) πολιτικής της δικτατορίας του Φράνκο ήταν η εκπαίδευση και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Οι εν λόγω φορείς αποτελούν μέσα διάδοσης γλωσσικών και πολιτισμικών προτύπων. Δεδομένης της επιρροής, που ασκούν επί του κοινωνικού συνόλου, μπορούν να μεταβάλουν τον ρου της εξέλιξης μιας ολόκληρης κοινωνίας.

Αρχικά, το νεοσύστατο εκπαιδευτικό σύστημα θα προετοίμαζε τους «ισπανούς πατριώτες» του μέλλοντος. Όπου «πατριώτες» αναφερόμαστε στις νέες γενιές, οι οποίες καθ' όλη την διάρκεια της ζωής του θα αποτελούσαν τους κύριους εκφραστές της φρανκικής ιδεολογίας. Το νεαρό της ηλικίας των μαθητών, ειδικότερα αυτόν της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, βοηθούσε το καθεστώς να επιτύχει τους σκοπούς του. Δηλαδή, να μην αναπτύξουν κανέναν δεσμό ταύτισης με την τοπική-οικεία τους ταυτότητα, αλλά μόνο με αυτήν του «σωστού ισπανού», όπως οραματιζόταν ο έχων την εξουσία. Επίσης, θα παρουσιαστεί και ο ξεχωριστός ρόλος των δασκάλων σε όλο αυτό το «εγχείρημα». Ποιος δίδασκε αυτές τις νέες γνώσεις και αξίες στους μετέπειτα

«πατριώτες»; Ποια ήταν η τύχη των εκπαιδευτικών, οι οποίοι δεν ασπάζονταν τις αξίες του καθεστώτος;

Εν συνεχεία, στο δεύτερο μέρος του παρόντος κεφαλαίου, θα δούμε πώς η (γλωσσική) πολιτική αποτέλεσε ένα μέσο πλύσης εγκεφάλου, προσηλυτισμού και καλλιέργειας του αισθήματος του φόβου στα άτομα μεγαλύτερων ηλικιών. Οποιαδήποτε είδηση, οποιοδήποτε τηλεοπτικό ή ραδιοφωνικό πρόγραμμα έπρεπε να αναδεικνύει την σπουδαιότητα του Φράνκο και του ισπανικού πολιτισμού και γλώσσας. Η λογοκρισία και ο φόβος ήταν οι δύο βασικοί παράγοντες κατάλυσης της ελευθερίας του τύπου, της έκφρασης, της αλήθειας και εν γένει της ουσιαστικής προόδου των μη καστιλιάνικων πολιτισμικών πλαισίων αναφοράς.

2.1: (Γλωσσική) Πολιτική, Εκπαίδευση και Ταυτότητα

«Πατρίς, θρησκεία, οικογένεια». Κάθε «σοβαρό» εξτρεμιστικό δικτατορικό καθεστώς, που σέβεται τον εαυτό του και τον σκοπό του, προωθούσε δια της βίας αυτές τις αξίες. Ένα μοτίβο συμπεριφοράς, το οποίο επηρέαζε καθοριστικά τον δημόσιο βίο των πολιτών, με απώτερο στόχο να διαμορφώσει τα πρότυπα σωστής συμπεριφοράς στον ιδιωτικό. Η γλωσσική πολιτική του Φράνκο δεν αποτελεί εξαίρεση. Μέσω αυτής, το καθεστώς «ευελπιστούσε» να μεταλαμπαδεύσει τις ανωτέρω αξίες στους «ισπανούς», προκειμένου να εδραιωθεί η πολιτισμική ταυτότητα ολόκληρου του ισπανικού έθνους. Η «αναβίωση», λοιπόν, του ένδοξου αυτοκρατορικού παρελθόντος είχε στο κέντρο της προσοχής της τους μαθητές. Το μικρό και άπειρο της ηλικίας τους επέτρεπε στους εκπαιδευτικούς φορείς να τους μεταδώσουν αυτήν την κοινή-εθνοτική ταυτότητα, μέσω μίας έμμεσης «πλύσης εγκεφάλου».

Η ταυτότητα του καθεστώτος του Φράνκο αποτελούταν από την καθολική θρησκεία, την ισπανική/καστιλιάνικη γλώσσα και τον σεβασμό προς τον θεσμό της οικογένειας και την έννοια του έθνους (κοινή σημαία και εθνικός ύμνος) (Asensio Rubio, 2017: 8). Συνεπώς, προωθήθηκε ένα κοινό εκπαιδευτικό σύστημα συνοδευόμενο από μία σειρά νέων κοινωνικών συνηθειών και πρακτικών, οι οποίες πήγαζαν από τις αξίες της ταυτότητας-στόχου (πρωινή προσευχή κατά την έναρξη και λήξη της σχολικής ημέρας, υποχρεωτική παρουσία στην κυριακάτικη λειτουργία κ.α.).

Ο όρος «κοινωνικές συνήθειες» αναφέρεται σε μια σειρά νέων πρακτικών, που είχαν στόχο να διαμορφώσουν πρότυπα συμπεριφοράς στον ιδιωτικό και δημόσιο βίο. Το

σχολείο, όντας μέσο κοινωνικοποίησης των μαθητών, αποτελεί μία μικρογραφία της κοινωνίας. Πέρα από τις διάφορες άυλες ιδέες, η κοινωνία «χρειαζόταν» και μερικά απτά στοιχεία, προκειμένου να ταυτιστεί ακόμα περισσότερο με την δικτατορική ιδεολογία. Επίσης, η χρήση συμβόλων, όπως η σημαία, ο εθνικός ύμνος και η θρησκεία, ήταν ένα είδος επίδειξης δύναμης από την πλευρά του καθεστώτος, δείχνοντας ποιοι ήταν οι «νικητές» και ποιοι οι «χαμένοι».

Η υιοθέτηση αυτών των πρακτικών ήταν μέρος της γενικότερης πολιτικής εξάλειψης κάθε στοιχείου της «Αντι-Ισπανίας». Οι νέες θρησκευτικές συνήθειες αποτελούνταν, όπως είπαμε από την διπλή υποχρεωτική προσευχή, αλλά επίσης κι από τον υποχρεωτικό κυριακάτικο εκκλησιασμό μαθητών και καθηγητών, προκειμένου να δείξουν και να ενισχύσουν το πρότυπο του σωστού «ισπανού». Στο ίδιο μήκος κύματος κινούταν και η χρήση των εθνοπατριωτικών συμβόλων, καθώς θα αποτελούσαν σημεία αναφοράς της κοινής ταυτότητας των πολιτών. Γι' αυτό, η σημαία βρισκόταν σε κάθε σχολείο και σημείο της χώρας. Ο εθνικός ύμνος, όπως και η προσευχή, ψαλλόταν δύο φορές (Cruz Sayavera, 2016: 36-37). Ουσιαστικά, οι νέες «κοινωνικές συνήθειες» ήταν ένα ακόμα είδος «πατριωτικής» πλύσης εγκεφάλου προς τους μαθητές, ειδικότερα, και την κοινωνία, γενικότερα (Madueño Álvarez, 2019: 257). Πηγή έμπνευσης των συμβόλων ήταν προφανώς η περίοδος Βασιλείας των Καθολικών Βασιλέων, καθώς και οι πιο πρόσφατες πολιτικές επιρροές του Φράνκο.

Αρχικά, είχαμε «αλλαγή» σημαίας. Κοιτάζοντας την *Εικόνα 6* και την *Εικόνα 7* βλέπουμε εύκολα την λεγόμενη «εξάλειψη» της πρόσφατης δημοκρατικής περιόδου της χώρας («Αντι-Ισπανία»).

Εικόνα 5: Η σημαία της δικτατορίας του Φράνκο. Πηγή: https://es.wikipedia.org/wiki/Franquismo_de_1939_a_1945

Εικόνα 6: Η σημαία της περιόδου 1931-1936. Πηγή:

https://es.wikipedia.org/wiki/Bandera_de_la_Segunda_Rep%C3%ABlica_Espa%C3%B1ola

Φαίνεται ξεκάθαρα ότι οι δύο σημαίες δεν έχουν καμία σχέση μεταξύ τους. Αντ' αυτού, αν συγκρίνουμε την σημαία της Εικόνας 6 κι αυτή της Εικόνας 8, τότε θα δούμε ξεκάθαρα την ιδεολογική «ταύτιση» ανάμεσα στο αυτοκρατορικό και δικτατορικό καθεστώς (Madueño Álvarez, 2019: 269).

Εικόνα 7: Η σημαία της περιόδου βασιλείας των Καθολικών Βασιλέων. Πηγή: <https://www.comprarbanderas.es/bandera-espana-escudo-reyes-catolicos-id1624.html>

Τα χρώματα, το σύμβολο (αετός του Σαν Χουάν) και ο προσανατολισμός των λωρίδων είναι ακριβώς ίδια. Επιπλέον, παρατηρούμε κι άλλα κοινά στοιχεία των δύο σημαιών, όπως ο ζυγός (κάτω αριστερά) και τα βέλη (κάτω δεξιά), τα οποία συμβολίζουν τις βάσεις, στις οποίες θα χτιστεί το νέο (αυτοκρατορικό και δικτατορικό) «έθνος» (Madueño Álvarez, 2019: 268).

Αναφορικά με τον εθνικό ύμνο (Cara al Sol), αρχικά αποτελούσε τον ύμνο του κόμματος της Ισπανικής Φάλαγγας του Χοσέ Αντόνιο Πρίμο δε Ριβέρα. Μετά το τέλος του τριετούς εμφυλίου πολέμου υιοθετήθηκε από το καθεστώς του Φράνκο, ως ο εθνικός ύμνος του κράτους του. Πέρα από τον υποχρεωτικό ψαλμό του στα σχολεία, ψαλλόταν επίσης στο τέλος κάθε εκδήλωσης ή συνάθροισης του «Κινήματος» (Madueño Álvarez, 2019: 263).

2.1.1: Η πνευματική και πατριωτική εκπαίδευση των μαθητών

Συνεχίζοντας, ας δούμε το πώς διαμορφώθηκε το εκπαιδευτικό μοντέλο της δικτατορίας. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των «πολιτικών βλέψεων» του Φράνκο ήταν η υποβάθμιση του πολυποίκιλου πολιτισμικού υποβάθρου του τόπου (Muñoz & Marcos, 2005: 151), απόρροια της στάσης «προσωπολατρίας» προς τον δικτάτορα. Ο θεσμός του «Κοινού Σχολείου» (Escuela Unitaria), καρπός της λογοκρισίας και της επικρατούσας ιδεολογίας, ήταν ένα εκ των μέσων επιβολής του «κρατικού μηχανισμού» επί της (πολιτισμικής και γλωσσικής) βούλησης των πολιτών.

Στόχος του ήταν ο εκτοπισμός των μη καστιλιανικών ταυτοτήτων από το εκπαιδευτικό πανόραμα. Το σχολείο θα συνέβαλε έτσι στην «ενότητα» μεταξύ των «Ισπανών».

Η πρώτη εκπαιδευτική βαθμίδα, που «κλήθηκε» να «προσαρμοστεί» στα νέα δεδομένα ήταν η Μέση Εκπαίδευση (Cruz Sayavera, 2016: 39). Ο λόγος αυτής της επιλογής έγκειται, θα μπορούσαμε να πούμε, στην σχετική ώριμη ηλικία των μαθητών, έναντι αυτής των αντίστοιχων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Κατά την άποψη μας, αυτή η ωριμότητα σκιαγραφεί περισσότερο το αίσθημα του φόβου. Είναι γνωστό ότι όσο μεγαλώνει ο άνθρωπος τόσο πιο πολύ φοβάται. Ένα αίσθημα, το οποίο αποτελεί βασική συνιστώσα της εδραίωσης ενός τυπικού δικτατορικού καθεστώτος. Πολύ απλά, «καλείται» κανείς να υπακούσει, προκειμένου να προστατεύσει τόσο τον εαυτό του όσο και την οικογένεια του ή γενικότερα τα αγαπημένα του πρόσωπα. Στην ουσία, προσπαθεί να μην γίνει δακτυλοδεικτούμενος, απόρροια του φόβου του κοινωνικού συνόλου για να μην κατηγορηθεί κάποιος ως «συνεργός» ή «πολέμιος» των εχόντων την εξουσία. Έτσι, οι μεγάλοι μαθητές θα αποτελέσουν πρότυπα γλωσσικής και πολιτισμικής συμπεριφοράς, τα οποία οι νεότεροι μαθητές θα μιμηθούν. Παράλληλα, οι κοινωνία των ενηλίκων «θα αποδεχθεί» αυτήν την στάση, επιτρέποντας έτσι στην ταυτότητα-στόχο να «ριζώσει» στα θεμέλια της κοινωνίας. Όλα τα παραπάνω, συνοψίζονται στο ακόλουθο σύνθημα του δικτατορικού εκπαιδευτικού συστήματος: *«η Ισπανία οφείλει να μορφώσει τα παιδιά της, ούτως ώστε αυτά να μάθουν να αγαπούν και να υπηρετούν τον Κύριο Θεό τους και την Πατρίδα τους»* (19^ο Διάταγμα της 28^{ης} Σεπτεμβρίου 1936) (Asensio Rubio, 2017: 7).

Όπως μόλις είδαμε, το εκπαιδευτικό σύστημα, που έμελλε να επιβάλλουν το στρατόπεδο των Εθνικιστικών Δυνάμεων (Tropas Nacionales) οργανωνόταν κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Κατά την πρώτη περίοδο της επιβληθείσας δικτατορίας, ο στόχος των εκπαιδευτικών αρχόντων ήταν διττός. Αφενός, να προβούν στην «ισπανοποίηση» της εκπαίδευσης κι αφετέρου, να διαφυλάξουν τον εθνικό-πολιτισμικό πλούτο της χώρας, δηλαδή του καστιλιάνικου πολιτισμικού γίγνεσθαι (Cruz Sayavera, 2016: 35-36). Όλα αυτά θα γίνονταν πραγματικότητα, αν η εκπαίδευση αποκτούσε έναν «εθνο-καθολικό» χαρακτήρα. Ο ρόλος της ισπανικής γλώσσας, λοιπόν, θα ήταν καθοριστικός, διότι όπως ήδη είδαμε, έφερε στο DNA τον καθολικισμό και τον («ισπανικό») πολιτισμό-στόχο. Συνεπώς, αυτή η «εθνο-καθολική» μόρφωση, που θα λάμβαναν οι μαθητές, θα τους μετέτρεπε σε σωστούς πατριώτες κατά την ενηλικίωση τους.

Μεταξύ των γνώσεων, που καλούνταν να αποκτήσουν οι μαθητές ήταν η ανάγνωση και η γραφή, προφανώς αποκλειστικά στην ισπανική γλώσσα. Εν συνεχεία, είχαμε το δεύτερο επίπεδο γνώσεων, στο οποίο υπήρχαν μαθήματα «μύησης» στην ιδεολογία του καθεστώτος. Αυτά ήταν η εθνοπατριωτική και η θρησκευτική διαπαιδαγώγηση (Άρθρο 37 της πρώτης εκπαιδευτικής νομοθεσίας του καθεστώτος) (González Pérez, 2005: 428). Το εκπαιδευτικό υλικό αντλούνταν από εγκυκλοπαίδειες και συναφές γραπτό υλικό, το οποίο είχε εγκριθεί από την λογοκρισία. Εν συνεχεία, διανέμονταν στο σύνολο του δικτύου του «Κοινού Σχολείου» (González Pérez, 2005: 427-428). Αναφορικά, τώρα, με το περιεχόμενό του, αυτό διαιρείται σε δύο υποκατηγορίες. Αφενός, έχουμε την θρησκεία (θρησκευτική διαπαιδαγώγηση), την οποία οι τότε εθνικιστικές δυνάμεις είχαν επαναφέρει στο εκπαιδευτικό σύστημα, πριν ακόμα αναλάβουν ολοκληρωτικά την «εξουσία». Συνεπώς, τα μαθήματα των Θρησκευτικών και της Αγίας Ιστορίας έγιναν εκ νέου υποχρεωτικά βάσει του 21^{ου} Διατάγματος της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1936 (Cruz Sayavera, 2016: 36). Αφετέρου, η δεύτερη υποκατηγορία αναλωνόταν στην ανάπτυξη του πατριωτικού ιδεώδους των μαθητών και της τελικής ταύτισής τους με την ταυτότητα-στόχο (εθνοπατριωτική διαπαιδαγώγηση). Είναι ξεκάθαρο, ότι τα πάντα περιστρέφονταν γύρω από τον πολιτισμό της Καστίλης, ο οποίος εν μία νυκτί επιβλήθηκε ως ο πολιτισμός όλου του «ισπανικού έθνους». Το περιεχόμενο αυτών των μαθημάτων είχε να κάνει με την ένδοξη Ισπανική Αυτοκρατορία (ανακάλυψη νέου κόσμου και δημιουργία κοινής ταυτότητα μεταξύ των τότε ισπανόφωνων), καθώς και με τη συνεισφορά του Βασιλείου της Καστίλης στο όλο εγχείρημα (González Pérez, 2005: 417).

Όσον αφορά την ποιότητα του εκπαιδευτικού υλικού, αμφισβητείται η αποτελεσματικότητα του στην επαρκή πνευματική μόρφωση των μαθητών. Το καθεστώς απέβλεπε στη δημιουργία μίας νέας ιστορίας εμπνευσμένη από το ένδοξο αυτοκρατορικό παρελθόν, η οποία θα μεταλαμπαδεύονταν στους μαθητές μέσω της συγγραφής των κατάλληλων σχολικών εγχειριδίων. Κατά αυτόν τον τρόπο, θα ισχυροποιούταν η πολιτισμική ταυτότητα-στόχος, δρώντας θεωρητικά ως μέσο πνευματικής καλλιέργειας. Έτσι, επιφανείς προσωπικότητες φίλα προσκείμενες προς το καθεστώς, όπως θεωρητικοί, ακαδημαϊκοί και λοιποί άνθρωποι του πνεύματος, κλήθηκαν να συντάξουν το νέο εκπαιδευτικό υλικό «εθνο-καθολικού» προσανατολισμού. Ουσιαστικά, τους δόθηκε η ευκαιρία να βγουν από την αφάνεια, που τους είχε περιορίσει το καθεστώς δημοκρατίας της περιόδου πριν τον εμφύλιο,

λόγω της πολιτικής τους ταυτότητας και της ποιότητας των σπουδών τους. Γίνεται ξεκάθαρο, λοιπόν, ότι οι έχοντες την εξουσία θέλησαν να εξαλείψουν από την συνείδηση της κοινωνίας οτιδήποτε και οποιονδήποτε είχε σχέση με την περίοδο 1931-1936 (Fernández Gallego, 2019: 89-107).

Εκείνη την εποχή η ισπανική κοινωνία δεν ζούσε απλά υπό τον φόβο και τον ζυγό της «πολιτικής» του Φράνκο, αλλά ταυτόχρονα είχε βυθιστεί σε μία τεράστια οικονομική κρίση. Κατά την πρώτη περίοδο επιβολής του καθεστώτος (1939-1951), η Ισπανία περιορίστηκε αποκλειστικά και μόνο εντός των συνόρων της (Muñoz & Marcos, 2005: 152). Προκειμένου, λοιπόν, ο Φράνκο να κάνει πιο «ελκυστική» την όλη μονοπολιτισμική πραγματικότητα-βλέψη του, «προσέφερε» μία λύση στην πνευματική κρίση και πενία του τόπου. Αυτό ήταν να κάνει προσβάσιμη την πρωτοβάθμια εκπαίδευση σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, δίνοντας σε όλους ίσες ευκαιρίες στο ιερό δικαίωμα της μόρφωσης (Cruz Sayavera, 2016: 47). Αυτή η κίνηση δεν ξέρουμε αν ήταν ένδειξη της μεγαλοψυχίας του, αλλά σίγουρα αποτελούσε μία αποτελεσματική μέθοδο διάδοσης της ιδεολογίας του και ταυτόχρονα ένα ακόμα κίνητρο λατρείας προς το πρόσωπό του. Κατά αυτόν τον τρόπο, ισχυροποιήθηκε ο θεσμός του «Κοινού Σχολείου»: κοινό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, άρα κοινή ταυτότητα και κοινή γλώσσα διάδοσής της. Ο αποκλεισμός κάθε τοπικού στοιχείου από το εκπαιδευτικό πανόραμα συνέβαλε κι αυτός στο τελικό σκοπό του όλου εγχειρήματος: *μία σπουδαία και ελεύθερη Ισπανία* (Una España, Grande y Libre). Έτσι, όταν συναντήσαμε στη βιβλιογραφία ότι, για παράδειγμα, στα σχολεία των Κανάριων Νήσων δεν υπήρχε καν ο χάρτης του Αρχιπελάγους, αλλά το πορτρέτο του Φράνκο σε κάθε αίθουσα, μας φάνηκε απολύτως λογικό (González Pérez, 2005: 428).

Όλα αυτά τα δεδομένα μας περιγράφουν επακριβώς την γλωσσική πολιτική και βλέψη του Φράνκο. Εκτοπισμός και σταδιακός αφανισμός των τοπικών ντοπιολαλιών, δια της επιβολής της «ισπανικής» ταυτότητας και συνείδησης. Εξετάζοντας το πεδίο δράσης της εκπαίδευσης, ενός σημαντικού καθρέφτη της κοινωνίας γενικότερα, βλέπουμε ότι ο Φράνκο δεν απαγόρευσε ποτέ την χρήση των υπολοίπων γλωσσών της Ισπανίας. Απλά, δεν άφηνε χρόνο στα παιδιά να τις μάθουν και να τις εξασκήσουν στο οικείο τους περιβάλλον. Θεωρούμε, ότι σε αυτό έγκειται ο φασιστικός χαρακτήρας του όλου εγχειρήματος. Μία απαγόρευση μπορεί να αρθεί. Μία δόλια πολιτική, όμως, ποτέ, καθώς λόγω του φόβου ισχυροποιείται όλο και περισσότερο. Την στάση των μετέπειτα

Αυτονομιών, έναντι αυτής της πραγματικότητας, θα τη δούμε στα κεφάλαια που ακολουθούν, εντοπίζοντας έτσι την ουσία του όλου γλωσσικού εγχειρήματος.

Τα τελευταία χρόνια του καθεστώτος (τρίτη περίοδος φρανκισμού: 1959-1975) (Muñoz & Marcos, 2005: 152) υπήρξε μία σχετική χαλάρωση της γλωσσικής πολιτικής. Το 1966, αρχικά, έχουμε το τέλος της λογοκρισίας. Αυτό δεν σήμαινε ότι ο καθένας έλεγε ό,τι ήθελε και σε όποια γλώσσα ήθελε. Ο φόβος για το καθεστώς ήταν το ίδιο ισχυρός. Απλά, ο καθένας ήταν υπεύθυνος των λόγων του, πόσο μάλλον αν κατείχε δημόσιο βήμα (Robles Sánchez-Fortún, 2011: 46). Μία μορφή, δηλαδή, αυτολογοκρισίας. Εν συνεχεία, το 1970, οι δίγλωσσες περιοχές της χώρας απέκτησαν το «δικαίωμα» να χρησιμοποιούν ανεπίσημα το οικείο τους γλωσσικό σύστημα εντός του σχολικού περιβάλλοντος. Η διδασκαλία αυτών των γλωσσών θα αποτελούσε απειλή για την ενότητα και την κυριαρχία του δικτατορικού μορφώματος. Όπως, αναφέρει χαρακτηριστικά κι ο Αδόλφο Μουνιόθ Αλόνσο *«η γλώσσα είναι το όχημα της ψυχής και μέσω της γλώσσας μπορεί κανείς να αντιμετωπίσει τους ιούς (τοπική γλώσσα και ταυτότητα) που βάλλουν την ψυχή»* (Φράνκο). (Uriá, 1985: 25).

Στο επόμενο υποκεφάλαιο, θα δούμε τον ρόλο των δασκάλων και των καθηγητών στην εφαρμογή της γλωσσικής πολιτικής και τη διαμόρφωση της νέας εθνικής ταυτότητας.

2.1.2: Ο δάσκαλος, η ταυτότητα και η γλώσσα του «έθνους»

Όπως είδαμε και παραπάνω, η εκπαίδευση βρισκόταν στις άμεσες προτεραιότητες του δικτατορικού καθεστώτος. Το γεγονός ότι, οι προετοιμασίες του εκπαιδευτικού προγράμματος έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια του τριετούς εμφυλίου πολέμου υπογραμμίζει τη βαρύτητα της εκπαίδευσης στη διάδοση της ιδεολογίας. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η διαμόρφωση και η τελική επιβολή του εκπαιδευτικού μοτίβου αποτελεί την θεωρία του πράγματος. Επίσης, η «αποδοχή» του από την πλευρά των μαθητών και της κοινωνίας, γενικότερα, είναι πάλι κάτι λογικό, διότι κυριαρχούσε ο φόβος προς τον δικτάτορα και τους ομοϊδεάτες του.

Σ' αυτό το υποκεφάλαιο θα προσεγγίσουμε τον ρόλο των δασκάλων και των καθηγητών, οι οποίοι στην πραγματικότητα είχαν μία διττή υποχρέωση. Οφείλαν να «υπακούσουν» στις κρατικές επιταγές, αλλά ταυτόχρονα ήταν αυτοί οι ίδιοι, οι οποίοι

θα έκαναν πραγματικότητα τον στόχο του καθεστώτος. Δηλαδή, τη διάδοση της νέας πολιτισμικής ταυτότητας και της γλώσσας του «νέου ισπανικού έθνους».

«Με όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις». Η ανωτέρω λαϊκή ρύση συγκεντρώνει μέσα σε λίγες λέξεις την ουσιαστική επιρροή του δασκάλου στην εκπαιδευτική διαδικασία. Πόσο μάλλον, σε μία εποχή, όπου ο δάσκαλος ήταν ο απόλυτος «πρωταγωνιστής» του κάθε μαθήματος, έχοντας μάλιστα το «δικαίωμα» να χτυπήσει τους μαθητές του, σε περίπτωση που αυτοί δεν απέδιδαν τα αναμενόμενα. Βασιζόμενοι, απλά και μόνο, στις δικές μας σχολικές και φοιτητικές μας εμπειρίες με δασκάλους και καθηγητές, αρκετοί από αυτούς μας έκαναν να αγαπήσουμε ή να «μισήσουμε» ένα μάθημα. Πολλές φορές, το πάθος τους για το λειτούργημα, που επιτελούσαν, αποτελούσε για εμάς το κίνητρο για να συνεχίσουμε το έργο τους. Ένας δάσκαλος, λοιπόν, μπορούσε να διαμορφώσει κατά κάποιο τρόπο τη νοοτροπία ενός μαθητή, ο οποίος αργότερα θα αποτελούσε έναν ενεργό πολίτη. Το καθεστώς του Φράνκο προφανώς τα γνώριζε όλα αυτά κι αφότου «ανέλαβε» την «εξουσία» προχώρησε σε μία διαδικασία εκκαθάρισης του τότε εκπαιδευτικού προσωπικού. Επρόκειτο, μάλιστα, για ένα μέτρο πρόληψης, προκειμένου το καθεστώς να «αποβάλλει» από την αρχή οτιδήποτε και οποιονδήποτε είχε αντίθετη άποψη και ιδεολογία (Castro, 2015: 8).

Η κατάσταση και οι βλέψεις των δύο αντιμαχόμενων πλευρών του εμφυλίου, ουσιαστικά διαμόρφωσαν αυτό το μέτρο «πρόληψης» του μετέπειτα δικτατορικού καθεστώτος. Κατά τη διάρκεια, λοιπόν, του ισπανικού εμφυλίου είχαμε τη διαμόρφωση των δύο «Ισπανιών». Από την μία πλευρά, έχουμε τη δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση της Ισπανίας (Gobierno Republicano), της δεύτερης Δημοκρατίας της Ισπανίας (1931-1936). Από την άλλη πλευρά, βρίσκεται η πλευρά των εθνικιστών (Tropas Nacionales), με ηγέτη τον Φράνκο. Οι δύο πλευρές συγκρούστηκαν, έχοντας ως αποκλειστικό στόχο την κατάληψη της εξουσίας του τόπου, σε μία προσπάθεια εξεύρεσης και απόδοσης μίας κοινής εθνοτικής ταυτότητας στην ισπανική κοινότητα, ως λύση στο υπαρξιακό και πνευματικό της ζήτημα, μετά την πτώση της Ισπανικής Αυτοκρατορίας. Οι μεν δημοκρατικοί είχαν στρέψει την προσοχή τους προς την Ευρώπη. Η επιδίωξη τους ήταν ο εκμοντερνισμός της χώρας και η θεμελίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος σε αυτήν, σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές επιταγές. Η «ευρωπαϊκή» τους στάση ενισχύεται περισσότερο και από το γεγονός, ότι έλαβαν βοήθεια από ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία, Σοβιετική Ένωση), κατά την διάρκεια του

εμφυλίου. Οι δε εθνικιστές, του πολιτικού μορφώματος του Φράνκο, χαρακτηρίζονταν από τον συντηρητισμό, όπως έχει ήδη αναφερθεί αναλυτικότερα και παραπάνω.

Όποτε, με βάση τα δεδομένα πρόκλησης του εμφυλίου πολέμου, αυτός αποτελούσε μια σύγκρουση των «δύο Ισπανιών», όπως ονομάστηκαν οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές, προκείμενου να υπερισχύσει το ένα μοντέλο εθνοτικής ταυτότητας έναντι του άλλου. Μάλιστα, αν παρατηρήσουμε την γεωγραφική κατανομή των «δύο Ισπανιών», θα δούμε ότι οι νικητές βρίσκονται σε περιοχές, όπως η Παλαιά Καστίλη, μεταξύ άλλων, ενώ αντίθετα στις περιοχές των ηττημένων βλέπουμε την Καταλονία και την Χώρα των Βάσκων. Περιοχές, που αποτελούν τον πυρήνα των πολιτισμών-εθνοτικών ταυτοτήτων, που «συγκρούστηκαν» κατά τη δικτατορία του Φράνκο (Muñoz & Marcos, 2005: 146-150).

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφέρουμε ότι οι εθνικιστές του Φράνκο ξεκίνησαν την «εκκαθάριση» του εκπαιδευτικού προσωπικού, φίλα προκείμενο προς την ιδεολογία της εκλεγμένης κυβέρνησης, με μία σειρά μαζικών εκτελέσεων και συλλήψεων, μόλις από το 1936 (Castro, 2015: 11-12). Το χρονικό διάστημα μεταξύ 1939 και 1945 υπήρξε μία έλλειψη εκπαιδευτικού προσωπικού. Το καθεστώς δεν μπορούσε να βρει διαθέσιμους καθηγητές, για να υποστηρίξει επαρκώς το εγχείρημα του «Κοινού Σχολείου», καθώς ένα μεγάλο ποσοστό τους δεν συμβάδιζε με την ταυτότητα και τους στόχους του καθεστώτος. Παρά το γεγονός ότι οι καθηγητές είχαν τη προσωπική τους πολιτική ταυτότητα, γενικότερα αποτελούσαν ένα συλλογικό όργανο, που δεν εκφραζόταν θετικά προς μία συγκεκριμένη ιδεολογία. Η αναγκαιότητα του ελέγχου του εν λόγω σώματος από τις δυνάμεις του καθεστώτος έγινε, διότι η προηγούμενη-εκτοπισμένη δημοκρατική κυβέρνηση υποστήριζε ανοιχτά το έργο των δασκάλων, χαρακτηρίζοντας το διάστημα 1931-1936 ως «η Δημοκρατία των δασκάλων» (Asensio Rubio, 2017: 9).

Σύμφωνα, λοιπόν, με το καθεστώς, η ταυτότητα ενός ακατάλληλου καθηγητή είχε τα ακόλουθα χαρακτηριστικά (Asensio Rubio, 2017: 12):

- ήταν αγνωστικιστής ή αντιμετώπιζε με σκεπτικισμό το ζήτημα της θρησκείας,
- βλασφημούσε τα θεία,
- τασσόταν προς την αριστερή ιδεολογία, μέσω της συμμετοχής σε πολιτικές οργανώσεις (κόμματα, Μ.Μ.Ε.) αντίθετες προς το Εθνικό Κίνημα του Φράνκο (Movimiento Nacional),

- κατηγορούσε τους υποστηρικτές του «Εθνικού Κινήματος» και
- είχε προγαμιαίο βίο (π.χ. ανύπαντρη μητέρα).

Απλούστερα, όλα τα ανωτέρω τα συνοψίζει και το αντίπαλον δέος του Φράνκο για την ανάληψη της εξουσίας, Χιλ Ρόμπλες λέγοντας ότι: *«αυτό που ονομάζουν κάποιοι ως μοναδικό σχολείο, δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένα καρτέλ, που «παράγει» τους σοσιαλιστές και τους κομμουνιστές του μέλλοντος [...]»* (Castro, 2015: 9). Αυτή η άποψη τονίζει ότι οι βασικές «πολιτικές» θέσεις του Φράνκο δεν ήταν κάτι καινούριο. Η διαφορά τους έγκειται ότι το καθεστώς του ήθελε να προβεί και στη δημιουργία ενός νέους έθνους, πράγμα που, όπως θα δούμε στην συνέχεια, διαμόρφωσε ακόμη και το σημερινό σύνταγμα της χώρας.

Η εξάλειψη, λοιπόν, κάθε στοιχείου, αντίθετο προς τα ιδεώδη του καθεστώτος, γινόταν ως εξής. Κάθε φορά, όπου η εθνικιστικές δυνάμεις καταλάμβαναν μία νέα περιοχή, αμέσως αναζητούσαν πληροφορίες για το εκπαιδευτικό προσωπικό της περιοχής. Συνήθως, φορείς όπως ο δήμαρχος ή ο κληρικός ήταν αυτοί, που μπορούσαν να ενημερώσουν επαρκώς το μετ' έπειτα κυρίαρχο καθεστώς, για την πολιτική ταυτότητα των δασκάλων. Επιπλέον, οι ίδιοι οι δάσκαλοι ήταν υποχρεωμένοι να λογοδοτήσουν στους «αρμόδιους φορείς», αναφορικά με το παρελθόν τους, προκειμένου να διατηρήσουν τη θέση τους. Αρκετοί εξ αυτών δεν προέβησαν καν σε αυτήν την κίνηση είτε επειδή ήταν βέβαιοι ότι δε θα γίνουν δεκτοί είτε γιατί είχαν ήδη διωχθεί, όπως είδαμε, αντιμετωπίζοντας την «ποινή» του θανάτου, της φυλάκισης ή της (αυτό)εξορίας.

Οι «αιτήσεις» εργασίας των δασκάλων, σε συνδυασμό με τον πρότερο βίο τους, ελέγχονταν από την «Επιτροπή Εκκαθάρισης» (Comisión Depuradora). Επρόκειτο για ένα πρωτοβάθμιο όργανο ελέγχου, το οποίο απέρριπτε όλους όσοι ήταν αντίθετοι με τις επιταγές του καθεστώτος. Επίσης, προωθούσε όσους πληρούσαν τις προϋποθέσεις στο δευτεροβάθμιο όργανο ελέγχου (Comisión Superior Dictaminadora), προκειμένου να εγκρίνει τις «αιτήσεις», που λάμβανε. Σε κάθε περίπτωση, το Υπουργείο Παιδείας ενημερωνόταν για κάθε εξέλιξη και γνωστοποιούταν δημοσίως κάθε απόφαση (Asensio Rubio, 2017: 12-13).

Τώρα, σε αυτό το σημείο θα προσεγγίσουμε την τύχη των απορριφθέντων και επιλεχθέντων δασκάλων. Οι μεν πρώτοι, αν τους απέρριπτε το πρωτοβάθμιο όργανο ελέγχου, τότε είχαν ένα διάστημα δέκα ημερών να αποδείξουν, ότι αδικήθηκαν από τα

κριτήρια επιλογής του καθεστώτος. Αν πάλι, τους απέρριπτε το δευτεροβάθμιο όργανο, τότε είχαν ένα μήνα στη διάθεσή τους για να υποβάλλουν ένσταση και να επανεξεταστεί η υπόθεσή τους. Αυτός ο επανέλεγχος ήταν σχετικά απλός. Οι επιτροπές ελέγχου τους ζητούσαν πληροφορίες, σχετικά με όλους όσους γνώριζαν κι ασπάζονταν την αριστερή ιδεολογία (Asensio Rubio, 2017: 13- 14). Εδώ, όπως και στην περίπτωση των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι δάσκαλοι έπρεπε να λειτουργήσουν κάτω από ένα αίσθημα φόβου. Έναν διπλό φόβο, Αφενός, να χάσουν για πάντα τη δουλειά τους και να χαρακτηριστούν από το καθεστώς ως αριστεροί και να εκδιωχθούν. Αφετέρου, να «συνεργαστούν» με το καθεστώς, συμβάλλοντας στη διάδοση και θεμελίωση της πολιτισμικής ταυτότητας-στόχου, πηγαίνοντας ενάντια στους ομοϊδεάτες τους, το εκπαιδευτικό τους λειτούργημα και την ίδια τους την ταυτότητα. Οι δε επίλεκτοι του καθεστώτος καλούνταν να ακολουθήσουν μία σειρά επιμορφωτικών σεμιναρίων, προκειμένου να εγκλιματιστούν με τους εκπαιδευτικούς στόχους του «κρατικού μηχανισμού». Έπρεπε, λοιπόν, να παρακολουθήσουν μαθήματα, που είχαν να κάνουν με το θρησκευτικό υπόβαθρο του τόπου, την ιστορική βαρύτητα και σημασία του επιβληθέντος κινήματος του Φράνκο, την ιστορία της Ισπανίας και την απαραίτητη παιδαγωγική και φιλοσοφική διαπαιδαγώγηση, για την εκπλήρωση των ανωτέρω σκοπών (González Pérez, 2005: 431).

Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε, όμως, ότι οι δάσκαλοι, που επρόκειτο να διδάξουν, δεν περιορίζονταν μόνο σε αυτούς, που ανταποκρίνονταν στα «θέλω» του ελέγχου. Σε αυτούς πρέπει να προσθέσουμε και τους αντικαταστάτες όσων έχασαν ή εγκατέλειψαν τη δουλειά τους. Οι νέοι δάσκαλοι ήταν προφανώς «φίλοι» του δικτατορικού καθεστώτος. Ήταν άτομα, που συμμετείχαν ενεργά στον εμφύλιο πόλεμο και που «επιβραβεύτηκαν» για τις υπηρεσίες τους, λαμβάνοντας μόνιμες ή προσωρινές θέσεις στον εκπαιδευτικό μηχανισμό. Έτσι, το σύνολο των διδασκόντων άρχισε να οργανώνεται σε συνδικάτα, με σκοπό την εύρυθμη λειτουργία της εκπαίδευσης και την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους. Επρόκειτο για το Συνδικάτο Διδασκόντων της Ισπανίας (S.E.M.: Sindicato Español del Magisterio), ιδρυθέν το 1937 από μέλη της Φάλαγγας (González Pérez, 2005: 430). Εν συνεχεία, στις 10 Απριλίου 1942 δημοσιεύθηκε ο πρώτος οργανικός νόμος, που προέβλεπε τη θέσπιση δύο εκπαιδευτικών οργάνων, σε τοπικό (Comisiones Provinciales de Educación) και εθνικό επίπεδο (Juntas Municipales de Enseñanza) για την ομαλή λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος. Αμφότερα αποτελούνταν από μέλη προσκείμενα προς το

καθεστώς, διευθυντές σχολείων, τοπικούς φορείς, καθώς και από την Καθολική Εκκλησία (Cruz Sayavera, 2016: 38). Τέλος, το 1947 ιδρύθηκε η Καθολική Ένωση Εκπαιδευτικών (Asociación Católica de Maestros), ούσα μία εναλλακτική μορφή συνασπισμού των διδασκόντων, στα πρότυπα του Συνδικάτου Διδασκόντων της Ισπανίας (S.E.M.) (González Pérez, 2005: 430).

Με αυτόν τον τρόπο, το δικτατορικό μόρφωμα του Φράνκο μπόρεσε να ελέγξει τόσο τους μαθητές όσο και το εκπαιδευτικό προσωπικό, για χάρη της ταυτότητας του νέου «Ισπανικού» έθνους. Εν προκειμένω, ο δάσκαλος είχε τον ίδιο ρόλο με τον κληρικό. Είναι γνωστό έως σήμερα ότι, κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας, ο λόγος του θεού διαδίδεται σε όλους μέσω της φωνής του ιερωμένου. Το ίδιο, ακριβώς, ήθελε και το εκπαιδευτικό σύστημα επί Φράνκο. Ο δάσκαλος θα ήταν η φωνή του καθεστώτος και θα μετέδιδε την αγάπη για τη θρησκεία και την πατρίδα (González Pérez, 2005: 430). Όπου αγάπη, εννοούμε την υποταγή, τον φόβο και καταπάτηση κάθε μορφής δικαιώματος και ελευθερίας (π.χ. το ανήκειν στην οικεία τοπική εθνοτική ομάδα). Επιπλέον, η έννοια της «πατρίδας» αντικατοπτρίζει, στην περίπτωση μας (την γλωσσική και πολιτισμική) ταυτότητα του καθεστώτος. Δηλαδή, την επικράτηση του πολιτισμικού και ιστορικού γίνεσθαι της Καστίλης, το οποίο σφετερίστηκε ο Φράνκο και το παρουσίασε ως αυτό της Ισπανίας. Είδαμε, ότι κάθε μη καστιλιανικό στοιχείο εκτοπίστηκε από το εκπαιδευτικό πανόραμα κι αντικαταστάθηκε βιαίως από το όραμα του «Ενός».

Ο διδάσκων, τώρα πιά, ήταν το πρότυπο του σωστού Ισπανού, που οραματιζόταν η «Νέα Ισπανία». Η ταυτότητα του, ακόμα κι αν δεν ήταν πραγματικά δικιά του, έπρεπε να διαδοθεί και να γίνει «κτήμα» όλων. Αυτή η στάση «επαγγελματικής συμμόρφωσης»-υποταγής υπογραμμίζει την σχέση «δυνατού» και «αδυνάτου», που είχε αναπτυχθεί στα θεμέλια της νεοσύστατης ισπανικής κοινωνίας. Όπου «αδύναμος», εννοούνται όλοι όσοι ήταν ιδεολογικά αντίθετοι στο καθεστώς ή όσους οι δικτατορικές αρχές θεωρούσαν πολέμιους τους. Ανεξάρτητα από το επάγγελμα του δασκάλου, όλα τα ενεργά μέλη της παραγωγικού τομέα, ιδιαίτερα όσοι είχαν θετική στάση έναντι της προηγούμενης πολιτικής κατάστασης, αναγκάστηκαν να υπακούσουν τη θέληση των «αρχών», όπως είδαμε και στην εκπαιδευτική διαδικασία. «Ασπάστηκαν» τα νεοεπιβληθέντα ιδεώδη και συνέβαλαν ενεργά στην επίτευξη του τελικού στόχου της «ενότητας». Επιπλέον, αυτή η στάση υποταγής έδωσε μία νέα μορφή στο δίπολο των «δύο Ισπανιών». Οι μεν «δυνατοί» αποτελούσαν την πλευρά των νικητών-«εγγυητών»

του μέλλοντος της χώρας, ενώ οι δε «αδύνατοι» ήταν οι χαμένοι-εκπρόσωποι της «αντι-Ισπανίας» (Hernández Burgos, 2019: 23-24).

Αξίζει να αναφέρουμε, ότι η «ισπανοποίηση» της εκπαίδευσης, μερικές φορές γινόταν ακραία «καστιλιανοποίηση». Είναι γνωστό ότι η γλωσσική κοινότητα της Καστίλης χαρακτηρίζεται από την χρήση του -θ. Έτσι, σε κάποιες περιπτώσεις, επιβλήθηκε να μιλάνε τόσο οι δάσκαλοι όσο και οι μαθητές με το -θ αντί του -ς (c και z στα ισπανικά) (González Pérez, 2005: 432). Αυτό είναι ένα στοιχείο, που υπογραμμίζει τον εγωισμό του δικτάτορα. Τα ισπανικά, η γλώσσα, που διαδόθηκε στην αμερικανική ήπειρο επί Ισπανικής Αυτοκρατορίας, ομιλείται στην εν λόγω περιοχή με την απόλυτη κυριαρχία του -ς. Αυτό συμβαίνει, επειδή οι ισπανοί που τη διάδωσαν, μιλούσαν με -ς κι όχι με -θ. Η κίνηση, όμως, του Φράνκο για την επιβολή του -θ δείχνει την «πολιτική» ματαιοδοξία του και την ανάγκη «λατρείας» προς το πρόσωπό του.

Αυτή η πτυχή της γλωσσικής πολιτικής, η υπερίσχυση το -θ έναντι του -ς αντιπροσωπεύει με την σειρά της τους δύο βασικούς πυλώνες της γενικότερης ιδεολογίας (Καστίλη και Καθολικισμός). Η συσπείρωση του λαού και ο εκδίωξη της αραβικής παρουσίας, η υπερατλαντική γιγάντωση του ισπανικού πολιτισμού, καθώς επίσης και οι πρώτες προσπάθειες της υπαρξιακής κρίσης του τόπου έγιναν μέσω αυτών των δύο σημαντικών πολιτισμικών φορέων. Στη φρανκική ιδεολογία η Ισπανία θεωρείται η μητέρα ολόκληρη της ισπανόφωνης Αμερικής. Η γλώσσα και η θρησκεία ένωσαν του πάντες, ακόμα κι αν στην Νότια και Κεντρική Αμερική κυριαρχεί απόλυτα το -ς. Η επιβολή αυτού του μοτίβου φωνητικής-φωνολογίας αναδεικνύει αφενός το ότι ο δικτάτορας σφετερίστηκε το πολιτισμικό υπόβαθρο της Καστίλης κι αφετέρου ότι η Καστίλη θεωρείτο η καρδιά του ισπανικού πολιτισμού (Fernández Gallego, 2019: 93).

2.2: Η (γλωσσική) πολιτική, τα Μ.Μ.Ε. και η «νέα» ταυτότητα

Πέραν της εκπαίδευσης, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και ο κινηματογράφος αποτέλεσαν με την σειρά τους μέσα διάδοσης της πολιτισμικής ταυτότητας του δικτατορικού καθεστώτος. Μέσω της ισχύος αυτών των δύο κοινωνικών φορέων, το καθεστώς αποσκοπούσε να υποστηρίξει τόσο τον «εαυτό» όσο και την (γλωσσική) πολιτική του. Αφενός, ότι δεν επρόκειτο για ακόμη μία δικτατορία (Diez, 2011: 5), αλλά ότι ο Φράνκο ήταν ο εγγυητής του μέλλοντος της Ισπανίας. Μόνο αυτός

μπορούσε να επιλύσει την πνευματική και οικονομική κρίση, που βίωνε ο τόπος (Rueda Laffond, 2013: 66-68). Αφετέρου, τα τηλεοπτικά και κινηματογραφικά θεάματα ήταν εκ των βασικών πυλώνων έκφρασης των γλωσσικών και πολιτισμικών στερεοτύπων του καθεστώτος.

Σύμφωνα με τον ορισμό των Liu, Volcic και Gallois *«τα στερεότυπα εις βάρος ομάδων είναι προπαρασκευασμένες πεποιθήσεις σχετικά με κάποια χαρακτηριστικά τους, θεμελιωμένες σε συγκεκριμένες φυσικές ιδιότητες ή στην κοινωνική θέση της εκάστοτε ομάδας»* (2018: 160). Αναφορικά με τα γλωσσικά στερεότυπα, αυτό «μεταφράζεται» ως εξής: κατά το καθεστώς, οι μοναδικές γλώσσες της Ισπανίας ήταν τα καστιλιανικά/ισπανικά και τα βασκικά, επειδή όπως ήδη παρουσιάστηκε επρόκειτο για μία γλώσσα μη ινδοευρωπαϊκής προέλευσης. Άρα, δεν «προέρχονταν» από τα ισπανικά. Στον αντίποδα, οι γλώσσες όπως τα καταλανικά και τα γαλικιανά συγκαταλέγονταν στις πιο σημαντικές «διαλέκτους» της κυρίαρχης γλώσσας της Ισπανίας (Uriá, 1985: 26).

Συνεπώς, η καθολική επικράτηση της ισπανικής γλώσσας στον κινηματογράφο και τα Μ.Μ.Ε. θα συνέβαλε στην «ενότητα» των εχόντων την ταυτότητα-στόχο. Αυτή τη φορά, όμως, η «ενότητα» δεν αναφέρεται αποκλειστικά στους «ισπανούς» - όπως παρουσιάστηκε στο κεφάλαιο της εκπαίδευσης - , αλλά στο σύνολο των ισπανόφωνων.

2.2.1: Ο κινηματογράφος

Ο κινηματογράφος ήταν από τους πρώτους φορείς διάδοσης της νέας επικρατούσας ιδεολογίας. Επιφανείς προσωπικότητες του καθεστώτος και της κινηματογραφικής βιομηχανίας τον συσχέτισαν αμέσως με τον πολιτισμό, έχοντας ως απώτερο σκοπό τη δημιουργία ενός «εθνικού κινηματογράφου». Ο Μανουέλ Αουγκούστο Γκαρθία Βινιόλας, διευθυντής του Εθνικού Τμήματος Κινηματογραφίας, υποστήριξε ότι ο κινηματογράφος είναι ο καθρέφτης του τρόπου ζωής μιας κοινωνίας. Εν συνεχεία, ο Ραφαέλ Χιλ κι ο Χοσέ Λουίς Σάενθ δε Ερέδια «ανέλυσαν» εις βάθος την ανωτέρω θέση. Ο μεν πρώτος πίστευε ότι *«ο κινηματογράφος είναι ένα είδος τέχνης, που βασίζεται στην συνεργασία των κατοίκων μιας χώρας. Προκειμένου, μάλιστα, να αναπτυχθεί ως τέχνη, είναι απαραίτητη η παράλληλη πολιτισμική και πνευματική ανάπτυξη του έθνους»*. Ο δε Σάενθ δε Ερέδια (ευνοούμενος του καθεστώτος) θεωρούσε ότι στη διαμόρφωση ενός «εθνικού κινηματογράφου» συμβάλλουν τόσο όσοι

«καταναλώνουν» το τελικό προϊόν όσο και όσοι απέχουν από αυτό. Δηλαδή, αποτελεί μία πολύ σημαντική πτυχή κάθε πολιτισμού (Lénárt, 2012: 104).

«Από όλα τα όπλα, το πιο σημαντικό είναι ο κινηματογράφος». Πρόκειται για μια φράση του Λένιν, η οποία έμελλε να αποτελέσει σημείο αναφοράς κάθε (ακροδεξιού και ακροαριστερού) δικτατορικού καθεστώτος (Lénárt, 2011: 74). Εν προκειμένω, ο κινηματογράφος είχε εξέχουσα θέση στην συνείδηση του Φράνκο. Αποτελούσε μία εκ των αγαπημένων του δραστηριοτήτων στον ελεύθερο του χρόνο, μέσω της οποίας επεδίωξε να καταστήσει σαφές το ποιος ήταν ο κυρίαρχος της όλης κατάστασης. Αφότου κατέλαβε την εξουσία, αυτοπαρουσιάστηκε στο ευρύ κοινό, μέσω μίας ταινίας αναφορικά με την «απελευθέρωση» της πόλης του Τολέδο (Richardson, 2012: 4). Ο μοναδικός σκοπός της ταινίας ήταν η παρουσίαση του νέου «ηγέτη» και της νέας «ταυτότητας», που όπως είδαμε και στην *Εικόνα 4*, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένοι την Καστίλη.

Η κινηματογραφική παραγωγή του καθεστώτος παρουσιάζει την εξής ιδιομορφία. Κατά την πρώτη περίοδο της φρανκικής δικτατορίας, η ισπανική κοινωνία ζούσε στην πλήρη οικονομική ανέχεια. Αντίθετα, το κινηματογραφικό υπόβαθρο της χώρας συγκαταλέγονταν στα δέκα κορυφαία του κόσμου (Diez, 2011: 1-2). Επρόκειτο για το αποτέλεσμα των πολιτικά φορτισμένων κινήσεων του Φράνκο, γύρω από τον κινηματογράφο. Ασχολήθηκε προσωπικά με την απόκτηση του κορυφαίου εξοπλισμού, για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα (Richardson, 2012: 4). Εκεί ακριβώς εντοπίζεται και μία ακόμα ιδιαιτερότητα. Από την μία πλευρά έχουμε τα πιο σύγχρονα μέσα παραγωγής ταινιών κι από την άλλη το περιεχόμενο αυτών των ταινιών χρονολογείται αρκετούς αιώνες πριν. Πιο συγκεκριμένα, την περίοδο των Καθολικών Βασιλέων, όπου άκμασε η ισπανική γλώσσα και πολιτισμός, καθώς και η καθολική θρησκεία (Pedrós-Gascón, 2012: 140).

Είναι προφανές ότι ο ρόλος του κινηματογράφου και της γλωσσικής πολιτικής ήταν καθοριστικής σημασίας, για την επιτυχή αναβίωση της ανωτέρω πολιτισμικής ταυτότητας. Σε αντίθεση με την εκπαίδευση, όπου υπήρξε μία «έμμεση» απαγόρευση των υπολοίπων γλωσσών (ισπανικών και ξένων), στον κινηματογράφο αυτή η απαγόρευση ήταν άμεση και ξεκάθαρη. Σε ένα πρώτο στάδιο, υπήρξε καθολική απαγόρευση ταινιών ξένης γλώσσας και παραγωγής. Η απόφαση αυτή λήφθηκε το 1939 από τον ίδιο τον Φράνκο, στο πλαίσιο του Εθνικού Συμβουλίου της Φάλαγγας

(Lénárt, 2011: 75). Η απόφαση αυτή λήφθηκε για δύο λόγους. Πρώτον, η κινηματογραφική πολιτική του δικτατορικού καθεστώτος απέβλεπε στο να στρέψει την προσοχή του κοινού προς τις ισπανόφωνες χώρες της Κεντρικής και Νοτίου Αμερικής μέσω των αντίστοιχων ταινιών. Οι εν λόγω περιοχές αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος του πάλαι ποτέ κραταιού και υπερατλαντικού καστιλιάνικου πολιτισμικού γίγνεσθαι. Αυτή η στάση εντοπίζεται και στα λόγια του σκηνοθέτη Φλοριάν Ρέι: *«ο ισπανικός κινηματογράφος έχει την υποχρέωση να στρέψει την προσοχή του κοινού προς την Αμερική μέσω ταινιών, που βασίζονται στις παραδόσεις. Η Ισπανία είναι η πιο ενδιαφέρουσα χώρα. Εάν αυτοί οι ξένοι διακατέχονται από το ισπανικό πνεύμα, τότε πρέπει να συνεχίσουν να το κάνουν [...]»* (Lénárt, 2012: 109). Δεύτερον, ο αποκλεισμός κάθε ξενόγλωσσου κινηματογραφικού στοιχείου απέβλεπε στην «προστασία» του ισπανικού πολιτισμού από κάθε είδους «κακό». Ο εμφύλιος πόλεμος των «δύο Ισπανιών» αποδεικνύει του λόγου το αληθές, καθώς η μεν κυβέρνηση είχε στραφεί προς την Ευρώπη, ενώ οι δε εθνικιστές προς την Καστίλη. Ουσιαστικά, η δημιουργία ενός «εθνικού κινηματογράφου» ήταν ένα ακόμη μέτρο της διαδικασίας εξάλειψης κάθε στοιχείου της προηγούμενης πολιτικής περιόδου (Juan-Navarro, n. d.: 119).

Ακόμα κι όταν επετράπη η προβολή ξένων ταινιών, έπρεπε υποχρεωτικά να μεταγλωττιστούν στα ισπανικά (Pedrós-Gascón, 2012: 145). Το άνοιγμα της ισπανικής κινηματογραφίας προς το εξωτερικό συμβάδιζε με την γενικότερη πολιτική του καθεστώτος και την ένταξη του στη διεθνή σκηνή (Juan-Navarro, n. d.: 116). Παρόλα αυτά, η λογοκρισία εξακολουθούσε, μέχρι το 1966, να είναι το ίδιο αμετάβλητη. Μάλιστα, εάν καμιά φορά ακουγόταν κάποια από τις λεγόμενες «διαλέκτους» της Ισπανίας ή χρησιμοποιούνταν το -ς αντί του -θ, αυτό γινόταν για περιπαικτικούς λόγους και προέρχονταν από δευτερεύοντες συντελεστές ή κομπάρσους (Juan-Navarro, n. d.: 146).

Συμπερασματικά, η μονόγλωσση στάση του καθεστωτικού κινηματογράφου επιβεβαιώνει εκ νέου το υψηλό άκρο του εθνοκεντρισμού. Σύμφωνα με αυτό, το πολιτισμικό υπόβαθρο μίας εκάστοτε «ισχυρής» κοινωνικής ομάδας αποτελεί το σημείο αναφοράς, όταν αυτή έρχεται σε επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς ή κουλτούρες. Αυτό σημαίνει ότι οι «διαφορές» μεταξύ εσω-ομάδας και εξω-ομάδων αποτελούν πηγή συγκρούσεων και αιτία απόρριψης των «ανίσχυρων» από τον «ισχυρό» (Liu, Volcic & Gallois, 2018: 158-159). Δεδομένου ότι η γλώσσα αποτελεί ένα εκ των μέσων

έκφρασης ενός πολιτισμού, αναπόφευκτα κι αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί ως «ισχυρή» ή «ανίσχυρη».

Αποκορύφωμα της προσπάθειας του Φράνκο να «ενώσει» τους απανταχού ισπανόφωνους, ως μέλη της ίδιας πολιτισμικής και γλωσσικής κοινότητας δια του κινηματογράφου, είναι η ταινία, που ο ίδιος έγραψε. Πρόκειται για την ταινία “Raza” (ελληνικά: Φυλή), που προβλήθηκε το 1941, προκειμένου να εξυπηρετήσει δύο σκοπούς. Πρώτον, να αποτελέσει το πολιτικό μανιφέστο του καθεστώτος με την εκ νέου «ένωση» της ισπανόφωνης «φυλής» και, δεύτερον, να αποτελέσει το πρότυπο των μεταγενέστερων παραγωγών, που θα διαμόρφωναν τον «Εθνικό Κινηματογράφο». Ο Φράνκο υπέγραψε την ταινία “Raza” με το ψευδώνυμο Χάιμε δε Ανδράδε. Η πλοκή της ταινίας στρέφεται γύρω από αυτήν τη θεματική. Πρωταγωνιστές είναι τα μέλη της οικογένειας Τσουρούκα, η οποία βίωσε τόσο την καταστροφή του 1898 όσο και τον εμφύλιο πόλεμο του 1936. Επρόκειτο για μία οικογένεια «σωστών πατριωτών», η οποία αντιπροσώπευε όλες τις αξίες και τα ιδανικά του καθεστώτος. Μόνο ένα μέλος της ήταν υπέρ του προηγούμενου καθεστώτος, το οποίο, όμως, με την εξέλιξη της πλοκής «συμμορφώνεται» και ασπάζεται τις αξίες του Φράνκο, ως σωστή στάση ζωής. Αυτή η ταινία, μαζί με όλες όσες βασίστηκαν σε αυτήν αποτέλεσαν τον λεγόμενο «πατριωτικό» κινηματογράφο, γνωστό ως «ο κινηματογράφος της σταυροφορίας» (el cine de la Cruzada) (Lénart, 2011: 79).

2.2.2: Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Αν ο κινηματογράφος προσπαθούσε να «εκπολιτίσει» την κοινωνία με έναν σχετικά «χαλαρό» τρόπο, προσφέροντας θέαμα, τα Μ.Μ.Ε. ήταν μία ξεκάθαρη κι άμεση μορφή ιδεολογικού και πολιτισμικού προσηλυτισμού. Η λειτουργία της τηλεόρασης, του ραδιοφώνου και του γραπτού τύπου ήταν να «αναδείξουν» το καλό πρόσωπο του δικτατορικού καθεστώτος. Δηλαδή, να κάνει κοινώς το μαύρο-άσπρο, υποστηρίζοντας ότι ο Φράνκο και οι ομοϊδεάτες του δεν προέβησαν σε κάποια μορφή πραξικοπήματος, αλλά ηγήθηκαν μιας εκστρατείας «ειρήνης» (Diez, 2011: 2). Στο παρόν υποκεφάλαιο θα δούμε πώς το σύνολο των ανωτέρω εκφάνσεων του τύπου και του δημοσίου λόγου συνέβαλε στην εφαρμογή της μονοπολιτισμικής γλωσσικής πολιτικής και στην υιοθέτηση της νέας ταυτότητας-στόχου.

«Οι άνθρωποι που μιλούν την ίδια γλώσσα είναι καρποί του ίδιου δέντρου», σύμφωνα με τον Κριστομπάλ δε Κάστρο. Ήταν ένας από τους αρκετούς δημοσιογράφους και αρθρογράφους, οι οποίοι μετά την άνοδο της δικτατορίας ανέλαβαν της τύχες της δημοσιογραφίας. Τα κείμενά τους θα αποτελούσαν τους θεμέλιους λίθους της γλωσσικής πολιτικής του καθεστώτος, συμβάλλοντας κι αυτοί στην επίτευξη της «ενότητας» όλων των «ισπανών» και ισπανόφωνων. Όπως τονίζει ξανά ο Κριστομπάλ δε Κάστρο *«όλοι όσοι μιλούν την ισπανική γλώσσα προέρχονται από την ίδια φυλή»* (Marimón Llorca, 2019: 80-83).

Ό,τι ακριβώς συνέβη με την προετοιμασία του εκπαιδευτικού πλάνου, έγινε και με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Κάθε φορά που οι εθνικιστικές δυνάμεις κατακτούσαν μία νέα περιοχή, αμέσως προχωρούσαν στην κατάσχεση του εξοπλισμού των τοπικών μέσων ενημέρωσης (Marimón Llorca, 2019: 78). Συνεπώς, μέχρι το 1939 ο Φράνκο είχε καταφέρει να έχει υπό τον έλεγχο του μεγάλο αριθμό μέσων ενημέρωσης, τα οποία τα είχε προσαρμόσει στα πρότυπα αυτών την ναζιστικής Γερμανίας και της φασιστικής Ιταλίας. Αυτή η κατάσταση συνεχίστηκε έως το 1945 και χαρακτηρίστηκε από μια αίσθηση κωλυσιεργίας, προκειμένου ο έχων την εξουσία να προσαρμόσει στα «θέλω» του το περιεχόμενο των ειδήσεων, που θα «έδινε» στην ισπανική κοινωνία (Sevillano Calero, 1998: 166-169). Είναι προφανές, όπως θα παρουσιαστεί και στην συνέχεια, ότι η γλώσσα εργασίας του τύπου ήταν τα ισπανικά.

Αναλύοντας ξεχωριστά την κάθε έκφανση του τύπου της εποχής, θα δούμε την στενή σχέση του με το πολιτισμικό γίνεσθαι της Καστίλης. Αρχικά, έχουμε τον έντυπο τύπο. Εφτά μήνες μετά την οριστική εδραίωση του καθεστώτος, ο αρθρογράφος και γραμματέας της Βασιλικής Ακαδημίας της Ισπανικής Γλώσσας (Real Academia Española), Χούλιο Κάθερς, άρχισε να δημοσιεύει εκ νέου την στήλη του περί ισπανικής γλώσσας (Cosas del lenguaje) στην εφημερίδα ABC (Marimón Llorca, 2019: 76). Έτσι, δια της αρωγής αυτής της (γλωσσικής) πολιτικής και τακτικής, δημιουργήθηκε ο Κρατικός Φορέας Έντυπου Τύπου του «Κινήματος» (Cadena de Prensa del Movimiento), ο οποίος την περίοδο 1936-1970 είχε κυριαρχήσει στον τομέα της ενημέρωσης (μόλις 20 έντυπα ήταν ιδιωτικών συμφερόντων) (Sevillano Calero, 1998: 169-172). Ο εν λόγω φορέας ενημέρωσης άνηκε αποκλειστικά στην Ισπανική Φάλαγγα, καθώς σύμφωνα με το Διάταγμα της 10^{ης} Αυγούστου 1940, η δικτατορική κυβέρνηση και η Γενική Διεύθυνση Τύπου της παρέδωσαν όλα τα απαραίτητα μέσα, προκειμένου να προχωρήσει στην πατριωτική και πολιτισμική διαπαιδαγώγηση του

αναγνωστικού κοινού. Αυτή η απόφαση είχε άμεσα αποτελέσματα, καθώς όπως θα δούμε και στον *Πίνακα 4* το καθεστώς κατάφερε να αυξήσει τον αριθμό των μέσων υπό τον έλεγχό του (Sevillano Calero, 1998: 178-179).

1937	40
1943	57
1945	51
1963	49

Πίνακας 4

Η σύνταξη και η διανομή όλων των εφημερίδων ξεκινούσε από την Μαδρίτη. Στις μεγάλες πόλεις, όπως η Βαρκελώνη, υπήρχαν αρκετές τοπικές εφημερίδες μαζί με αυτές της πανισπανικής διανομής. Αντιθέτως, στις υποανάπτυκτες ή απομακρυσμένες περιοχές, υπήρχαν μόνο όσες προέρχονταν από την Μαδρίτη (Sevillano Calero, 1998: 182-183). Ειδικότερα, το επίσημο έντυπο της Φάλαγγας διανεμόταν υποχρεωτικά σε όλη την χώρα. Πρόκειται για την εφημερίδα “Arriba”. Ο όρος “Arriba” (ελληνικά: ζήτω) αποτελούσε επίσημο σύνθημα-χαιρετισμό της Φάλαγγας, αντίστοιχο του “Heil Hitler” των ναζί (Madueño Álvarez, 2019: 264).

Ίδια ακριβώς ήταν και η λειτουργία του ραδιοφώνου. Όπως αναφέρει, μάλιστα, ο Σεράνο Σούνιερ, υπουργός εσωτερικών και εκπρόσωπος λογοκρισίας και προπαγάνδας της Φάλαγγας, το ραδιόφωνο συνέβαλλε τα μέγιστα, προκειμένου να κερδηθούν κάποιες κρίσιμες μάχες κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Εξ ου και η εξέχουσα θέση που είχε στο καθεστώς του Φράνκο. Η Φάλαγγα από πολύ νωρίς χρησιμοποίησε τη δύναμη του ραδιοφώνου. Όπως συμβαίνει με τον κινηματογράφο και το σύνολο του τύπου, πρόκειται για ένα ακόμη μέσο εφαρμογής κι επιβολής της (γλωσσικής) πολιτικής του καθεστώτος, επιτρέποντας παράλληλα να δείξει το «καλό του πρόσωπο» προς την τοπική κοινωνία και τις χώρες του εξωτερικού (Sevillano Calero, 1998: 198-199).

Στα μέσα της δεκαετίας του 1940, σε σύνολο 78 ραδιοφωνικών σταθμών, οι εννέα ανήκαν στην Φάλαγγα, ενώ οι έξι ήταν κρατικών συμφερόντων. Αρκετά γρήγορα δημιουργήθηκε μία σειρά σταθμών γύρω από την ήδη ιδρυθείσα «Εθνική Ραδιοφωνία της Ισπανίας (Radio Nacional Española) (Sevillano Calero, 1998: 202). Το 1955 τίθεται σε λειτουργία ο κεντρικός σταθμός του «Ραδιοφωνικού Δικτύου του Κινήματος (Red de Emisoras del Movimiento, R.E.M.) “La voz de Madrid” (Η φωνή της Μαδρίτης), ο

οποίος προστέθηκε στους 112, που ανήκαν στο ίδιο δίκτυο (Sevillano Calero, 1998: 207).

Από το όνομα και μόνο του κεντρικού ραδιοφωνικού σταθμού του καθεστώτος γίνεται αντιληπτό ότι η μοναδική γλώσσα εργασίας ήταν τα ισπανικά. Είτε επρόκειτο για θέματα εσωτερικής επικαιρότητας (συζητήσεις γύρω από τον εμφύλιο, αθλητική ενημέρωση κ.α.) είτε για την ειδησεογραφία ξένων χωρών, οι πολίτες ενημερώνονταν αποκλειστικά στα ισπανικά. Η επίσημη εξήγηση αυτής της γλωσσικής πολιτικής και τακτικής ήταν ότι τα ισπανικά καθιστούσαν ευκολότερη την «επικοινωνία» μεταξύ πομπού και δέκτη. Χαρακτηριστικά, το 1943, μόλις το 6,87% άκουγε ξενόγλωσσα ραδιοφωνικά προγράμματα (αγγλικά, γερμανικά, γαλλικά). Την αμέσως επόμενη χρονιά, αυτό το ποσοστό αυξήθηκε στο 14,15% (Sevillano Calero, 1998: 243-250).

Η ηγεμονία της ισπανικής γλώσσας στο δικτατορικό ραδιόφωνο μπορεί να εξηγηθεί ως εξής. Ο ίδιος ο Σεράνο Σούνιερ παραδέχτηκε εμμέσως ότι το ράδιο θα αποτελούσε μέσο προσηλυτισμού και πατριωτικού κατηχισμού. Αυτή η προγραμματική του δήλωση επιβεβαιώθηκε τον Νοέμβριο του 1938, όπου ανέφερε: *«θα γίνει μία τέτοια προσπάθεια ώστε το ραδιόφωνο να μπορέσει να φτάσει μέχρι το πιο απομακρυσμένο χωριό της χώρας. Γι' αυτόν τον λόγο, θα προσφερθούν δωρεάν δέκτες σε όλα τα σχολεία, λέσχες της Φάλαγγας κ.ο.κ. Επιπλέον, δεδομένου ότι ένα εκ των ιδεωδών του νέου κράτους είναι η ανάπτυξη του εθνικού συναισθήματος, θα μπορούσαμε να προβούμε στην κατασκευή δημοσίων ραδιοφωνικών δεκτών [...]»* (Sevillano Calero, 1998: 218). Όπως ήδη παρουσιάστηκε, αυτό το «πατριωτικό αίσθημα» αποτελούταν από την γλώσσα, τον πολιτισμό και την θρησκεία της Καστίλης, επιβεβαιώνοντας εκ νέου την κυριαρχία της ισπανικής γλώσσας σε κάθε πτυχή του δημοσίου βίου.

Εικόνα 8. Πηγή: http://blogdelviejotopo.blogspot.com/2014/01/el-derecho-decidir-en-espana-una_30.html

Εικόνα 9. Πηγή: http://blogdelviejotopo.blogspot.com/2014/01/el-derecho-decidir-en-espana-una_30.html

Η σχέση πατριωτικού αισθήματος και ισπανικής γλώσσας επιβεβαιώνεται στα κείμενα των Εικόνων 9 και 10, οι οποίες παρότι δεν κατέστη δυνατή η ακριβής προέλευσής τους, μέσω της βιβλιογραφίας και της προσεκτικής παρατήρησης, φαίνεται ότι πρόκειται για χωρία εφημερίδων. Από τη μία πλευρά, στην Εικόνα 9 έχουμε το εξής μήνυμα: «Μίλα σωστά. Να είσαι πατριώτης κι όχι βάρβαρος. Είναι υποχρέωσή σας κύριε να μιλάτε την εθνική μας γλώσσα, τα καστιλιάνικα. Αυτό είναι ένδειξη πατριωτισμού.

Ζήτω η Ισπανία, η πειθαρχία και η γλώσσα του Θερβάντες». Μάλιστα, στο κάτω μέρος της εικόνες αναγράφεται η φράση “*Arriba España*”, που όπως ήδη παρουσιάστηκε ήταν τόσο δικτατορικός χαιρετισμός όσο και η επίσημη εφημερίδα της Φάλαγγας. Από την άλλη πλευρά, το μήνυμα της *Εικόνας 10* αποτελεί μία μορφή προτροπής-υποχρέωσης του καθεστώτος προς τους πολίτες, αναφορικά με τις γλωσσικές του προτιμήσεις. «*Σε όλες τις καφετέριες. Σε όλα τα εστιατόρια. Σε όλα τα μαγαζιά. Σε όλα τα γραφεία πρέπει να τοποθετηθούν πινακίδες που να λένε: αν είσαι ισπανός, μίλα ισπανικά*». Σε κάποιες περιπτώσεις η καστιλιάνικη/ισπανική γλώσσα αποκαλείται και ως η γλώσσα της αυτοκρατορίας (*lengua del imperio*) (*El derecho a decidir en España. Una reflexión basada en la Historia. Parte III: desde el franquismo hasta la derrota de Felipe González*, 2014).

Τέλος, έχουμε την τηλεόραση. Παραδοσιακά, η τηλεόραση έχει εξέχουσα θέση στην συνείδηση των μελών της κοινωνίας είτε προσεγγίζεται ως συσκευή είτε ως κοινωνικό φαινόμενο. Το δικτατορικό καθεστώς είχε αντιληφθεί από την αρχή τον μεγάλο βαθμό επιρροής, που μπορούσε να ασκήσει η τηλεόραση. Γι’ αυτό, θα μπορούσαμε να πούμε ότι χρειάστηκε ένα εύλογο χρονικό διάστημα, προκειμένου αυτή να προσαρμοστεί στα «θέλω» του Φράνκο. Από την στιγμή, που ανέβηκε στην εξουσία, πέρασε σχεδόν μία δεκαετία, μέχρις ότου η τηλεόραση να γίνει «προσβάσιμη» στο τηλεοπτικό κοινό (μέσα δεκαετίας του 1950). (Galán Farjado, 2013: 80). Η Ισπανική Τηλεόραση (*Televisión Española*, TVE) δημιουργήθηκε για να εξυπηρετήσει αποκλειστικά τους προπαγανδιστικούς και ιδεολογικούς σκοπούς του καθεστώτος. Έτσι, από το 1956 (Sevillano Calero, 1998: 226) έως το 1966 (χρονιά κατάργησης της λογοκρισίας) το τηλεοπτικό πανόραμα του τόπου αποτελούταν από ένα μόλις κανάλι (Rueda Laffond, 2013: 61). Ως φορέας, η Ισπανική Τηλεόραση υπαγόταν στην Γενική Διεύθυνση Λογοκρισίας του Υπουργείου Ενημέρωσης και Τουρισμού (Rueda Laffond, 2013: 59). Επιπλέον, το βασικό τρίπτυχο της τηλεόρασης ήταν η «πληροφόρηση», η «διαπαιδαγώγηση» και η «διασκέδαση», σύμφωνα πάντα με τις επιταγές της «εξουσίας». Όλες οι πληροφορίες, που λάμβανε το κοινό, είχαν εξεταστεί ενδελεχώς από την λογοκρισία. Προφανώς, το τηλεοπτικό περιεχόμενο κινούνταν γύρω από τον Φράνκο, τον οποίο τα μέσα παρουσίαζαν ως τον εγγυητή του μέλλοντος της Ισπανίας και ως σύμβολο πολιτικής σταθερότητας, σε σχέση πάντα με τα προηγούμενα πολιτικά καθεστώτα (Rueda Laffond, 2013: 65-66).

Συνεπώς, λαμβάνοντας υπόψιν τα δεδομένα, που παρουσιάστηκαν, παρατηρούμε ότι χρησιμοποιήθηκε ως ένα ακόμη μέσο διάδοσης κι έκφρασης της νέας πολιτισμικής ταυτότητας. Δηλαδή, την εξάλειψη κάθε στοιχείου της «Αντι-Ισπανίας» και την αντιμετώπιση της πνευματικής κρίσης της κοινωνίας. Αυτό το εγχείρημα πραγματοποιήθηκε μέσω των κατάλληλων τηλεοπτικών προγραμμάτων ειδησεογραφικής και ψυχαγωγικής φύσης, γύρω από την περίοδο του εμφυλίου και την προσωπικότητα του Φράνκο (Galán Fajardo, 2013: 83)

Το καθεστώς, όμως, «φρόντισε» επίσης και το να αποκτήσει κάθε σπιτικό τον δικό του τηλεοπτικό δέκτη. Σύμφωνα με το Διάταγμα της 12^{ης} Δεκεμβρίου 1958, προβλεπόταν η διανομή 20.000 τηλεοράσεων σε φορείς, που υπάγονταν στο καθεστώς. Επιπροσθέτως, το Διάταγμα της 31^{ης} Μαρτίου 1960 είχε να κάνει με την κατασκευή δεκτών ισπανικής προέλευσης (Sevillano Calero, 1998: 226-227). Κατά αυτόν τον τρόπο επετεύχθη η διάδοση του νέου τότε μέσου, το οποίο γινόταν σταδιακά προσβάσιμο σε όλο και περισσότερα άτομα. Το 1958 υπήρχαν 7.605 τηλεοπτικοί δέκτες σε όλη την χώρα, αριθμός που εκτοξεύθηκε στους 25.655 την επόμενη χρονιά (Sevillano Calero, 1998: 228). Η (τηλεοπτική) πολιτική ήταν εξίσου αποτελεσματική, κάτι που φαίνεται κι από το γεγονός ότι το 1975 (χρονιά του θανάτου του δικτάτορα) το 70% των πολιτών έβλεπε καθημερινά τηλεόραση στο σπίτι του (Rueda Laffond, 2013: 60).

Κλείνοντας, αξίζει να αναφερθεί ότι εφαρμόστηκε και στην τηλεόραση η «σχετική» λογοκρισία. Το 1965, έναν χρόνο πριν την κατάργηση της λογοκρισίας, δημιουργήθηκε το δεύτερο κανάλι του ισπανικού τηλεοπτικού δικτύου. Αφενός, επρόκειτο για ένα αυτόνομο εγχείρημα, σε σχέση με τον κρατικό τηλεοπτικό φορέα. Αφετέρου, η μετέπειτα κατάργηση της λογοκρισίας δεν σήμαινε ότι ο καθένας μπορούσε να εκφραστεί ελεύθερα (π.χ. να καταφερθεί κατά του καθεστώτος), αλλά ότι ο καθένας ήταν υπεύθυνος των λόγων του, σεβόμενοι πάντα την γενικότερη (γλωσσική και πολιτισμική) πολιτική των εχόντων την εξουσία (Rueda Laffond, 2013: 68).

Κεφάλαιο 3: Η διατήρηση των τοπικών ταυτοτήτων και η σημερινή τους θέση στις δίγλωσσες Αυτονομίες

Στο παρόν κεφάλαιο θα πραγματοποιήσουμε μία αποδελτίωση των βασικών σημείων του ισχύοντος Ισπανικού Συντάγματος, που έχουν να κάνουν με τους λεγόμενους «μικροπολιτισμούς»-μέλη του σύγχρονου Ισπανικού Κράτους. Μέσα από αυτήν την μελέτη, θα προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε καλύτερα την (γλωσσική) πολιτική του Φράνκο. Καθοριστικής σημασίας θα είναι και η παρουσίαση του πώς οι εθνοτικές ομάδες των καταλανών, των βάσκων και των κατοίκων της Γαλικίας αντιμετώπισαν τις εθνοτικές-ενωτικές βλέψεις του δικτάτορα. Εν συνεχεία, θα γίνει μία μορφή «αντιπαράθεσης» μεταξύ της καθημερινότητας αυτών των μειονοτικών κοινοτήτων επί Φράνκο και της σημερινής κοινωνίας τόσο σε επίπεδο γλωσσικών πρακτικών όσο και στον τομέα της εκπαίδευσης.

3.1: Το ισχύον σύνταγμα και η επιρροή του Φράνκο και των «μικρών» γλωσσών της χώρας

«Ενότητα» και «έθνος». Αυτές οι δύο έννοιες συνοψίζουν λακωνικά το σύνολο του πολιτικού προγράμματος του Φράνκο. Δεν επρόκειτο απλά για μια σειρά πολιτικών βλέψεων, αλλά για ένα είδος εμμονής, το οποίο στόχευε στον θάνατο γλωσσών και πολιτισμών (καταλανικός, βασκικός), προκειμένου να επιτευχθεί η ενότητα του ισπανικού έθνους. Το σημασιολογικό φορτίο, όμως, που είχε αποδώσει η δικτατορική πολιτική σε αυτές τις δύο έννοιες, αποτέλεσε «παράδειγμα προς αποφυγήν», για το πρώτο δημοκρατικό σύνταγμα μετά τον θάνατο του Φράνκο.

Το 1978 δημοσιεύεται το ισχύον Σύνταγμα της Ισπανίας, στο οποίο οι έννοιες «ενότητα» και «έθνος» δεν έχουν την ίδια σημασία με αυτήν της προηγούμενης περιόδου. Χαρακτηριστικά, η έκφραση «ισπανικό έθνος» θεωρείται στο ισχύον σύνταγμα ως μία άμεση αναφορά στο καθεστώς του Φράνκο. Πρόκειται για έναν όρο, που σκιαγραφεί μία μονοπολιτισμική Ισπανία, όπου η δημοκρατία και τα ατομικά δικαιώματα δεν υφίστανται. Αντ' αυτού, το Σύνταγμα του 1978 συντάχθηκε,

προκειμένου να «δημιουργήσει» μία Ισπανία, που να ανήκει σε όλους, βασισμένη στην ελευθερία και στην ισότητα (Sánchez Prieto, 2001: 154-158).

Ήδη, μέσα σε μία μόλις παράγραφο, παρατηρούμε ότι από την Ισπανία του «Ενός» περνάμε στην Ισπανία των «πολλών». Τα παρακάτω άρθρα του Ισπανικού Συντάγματος (Constitución Española, 1978) αναδεικνύουν καλύτερα το πολιτικό και πολιτισμικό χάσμα μεταξύ των δύο «Ισπανιών», αυτής του Φράνκο κι αυτής των σημερινών Αυτονομιών.

Άρθρο 1

- Η Ισπανία είναι ένα Κράτος κοινωνικού και δημοκρατικού Δικαίου, το οποίο προβάλλει ως ανώτατες αξίες του την ελευθερία, τη δικαιοσύνη, την ισότητα και τον πολιτικό πλουραλισμό.

Άρθρο 2

- Το Σύνταγμα θεμελιώνεται επί της αδιαμφισβήτητης ενότητας του Ισπανικού Έθνους, κοινής και αδιαίρετης πατρίδας όλων των ισπανών, αναγνωρίζει και εξασφαλίζει το δικαίωμα του ανήκειν σε εθνοτικές αυτονομίες, εξασφαλίζοντας αμοιβαία αλληλεγγύη μεταξύ αυτών.

Άρθρο 3

- Η καστιλιάνικη είναι η επίσημη γλώσσα του κράτους. Όλοι οι ισπανοί έχουν την υποχρέωση και το δικαίωμα να την γνωρίζουν και να την χρησιμοποιούν.
- Οι υπόλοιπες γλώσσες της Ισπανίας είναι εξίσου επίσημες στις αντίστοιχες Αυτονομίες, σύμφωνα πάντα με τα εκάστοτε τοπικά Συντάγματα.
- Ο γλωσσικός πλούτος της Ισπανίας αποτελεί πολιτισμική κληρονομιά και θα αντιμετωπίζεται πάντα με ένα αίσθημα σεβασμού και προστασίας.

Άρθρο 4

- Οι τοπικές Αυτονομίες μπορούν να έχουν τις δικές τους σημαίες και σύμβολα. Αυτά μπορούν να προβάλλονται σε κάθε δημόσιο κτήριο ή επίσημες περιστάσεις, δίπλα στην ισπανική σημαία.

Είναι προφανές ότι το εν λόγω Σύνταγμα προσεγγίζει με ένα τεράστιο αίσθημα σεβασμού τις διάφορες ταυτότητες του ισπανικού χώρου. Στην ουσία, αυτός ο πολιτισμικός πλουραλισμός και ετερότητα αποτελούν τις βάσεις του Συντάγματος.

Αυτή η στάση γλωσσικής και πολιτισμικής ισότητας παρατηρείται και στο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Το «Κοινό Σχολείο» έδωσε τη θέση του σε ένα εκπαιδευτικό μοντέλο, το οποίο προωθεί την ισότιμη εκμάθηση της «ισχυρής» και της τοπικής γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα, η γλωσσική πολιτική των δίγλωσσων Αυτονομιών διακρίνεται ως εξής (Fernández & Ramallo, 2013: 28):

- Εκπαίδευση αποκλειστικά στην καστιλιάνικη γλώσσα.
- Εκπαίδευση αποκλειστικά στην καστιλιάνικη γλώσσα, με την παράλληλη εκμάθηση της εκάστοτε μειονοτικής, ως μάθημα ξένης γλώσσας.
- Δίγλωσση εκπαίδευση, με την ισότιμη καταβολή της ύλης στις δύο γλώσσες.
- Εκπαίδευση αποκλειστικά στην μειονοτική γλώσσα, με την παράλληλη εκμάθηση της καστιλιάνικης ως ξένη γλώσσα.
- Τρίγλωσση εκπαίδευση (καστιλιάνικα, μειονοτική και ξένη γλώσσα).

Παρότι αναδεικνύεται εκ νέου η «ανωτερότητα» της γλώσσας και των συμβόλων της Καστίλης, εντούτοις αυτή τη φορά αναδεικνύονται και οι «μικροπολιτισμοί», ως ισάξιοι συντελεστές της ευρυθμίας του ισπανικού κοινωνικοπολιτικού γίνεσθαι.

Όλα τα δεδομένα της μετά Φράνκο εποχής θα γίνουν περισσότερο κατανοητά στα επόμενα υποκεφάλαια. Εκεί θα παρουσιαστεί εκτενώς πώς οι καταλανοί, οι βάσκοι και οι γαλιθιάνοι αντιμετώπισαν τα «θέλω» του δικτάτορα. Αξίζει να αναφερθεί ότι η ένταση της (γλωσσικής) πολιτικής και καταπιέσεων δεν είχαν την ίδια ένταση σε όλες τις περιοχές. Λαμβάνοντας υπόψιν τα τωρινά δεδομένα στην Καταλονία και την Χώρα των Βάσκων (υψηλό αίσθημα τοπικισμού, τάσεις ανεξαρτητοποίησης) γίνεται αντιληπτό ότι αυτές οι δύο εθνικές ομάδες δέχτηκαν τη μεγαλύτερη πίεση, προκειμένου να «αφανιστούν» πολιτισμικά (Uría, 1985: 27-31).

3.2: Η καταλανική ταυτότητα και ο Φράνκο

3.2.1: Η καταλανική γλώσσα

Η καταλανική γλώσσα, με την σειρά της, έχει την ίδιες καταβολές με την καστιλιάνικη. Αμφότερες προέρχονται από την οικογένεια των λατινογενών γλωσσών, η οποία όμως δεν είχε την ίδια κοινωνική και πολιτισμική ανέλιξη, όπως τα καστιλιάνικα (Woodvine, n. d.: 3). Παρόλα αυτά, αν και είναι, θεωρητικά και πρακτικά, μία μειονοτική γλώσσα εντός της περιφέρειας του ισπανικού κράτους, έχει κι αυτή τη δική της γλωσσική και πολιτισμική παρακαταθήκη.

Ξεκινώντας τον 5^ο αιώνα μ.Χ., ως εξέλιξη της απλής καθημερινής λατινικής (*latín vulgar*), τα καταλανικά έφτασαν στο ζενίθ τους, μεταξύ 11^{ου} και 15^{ου} αιώνα. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι μέχρι εκείνη την περίοδο ήταν μία ισχυρή γλώσσα, στην περιοχή του Βασιλείου της Αραγονίας, στα πρότυπα της καστιλιάνικης, με την σημασία που απέκτησαν στο πέρασμα του χρόνου. Μέχρι το 1469, έτος κατά το οποίο ο Βασιλιάς Φερδινάνδος Β' της Αραγονίας παντρεύτηκε την Βασίλισσα της Καστίλης, Ισαβέλλα Α', τα καταλανικά ήταν η κραταιά γλωσσική δύναμη της περιοχής του Βασιλείου. Αυτό το κοινωνικό τους απόγειο συνοδεύτηκε από μία μεγάλη λογοτεχνική παραγωγή. Μάλιστα, αξίζει να υπογραμμιστεί ότι αποτελούν την πρώτη ρωμανική γλώσσα, στην οποία μεταφράστηκε η Βίβλος (Komlósi, 2012: 11). Θα μπορούσαμε να πούμε, όμως, ότι η καταλανική και η καστιλιάνικη γλώσσα έχουν πολλά κοινά στοιχεία μεταξύ τους, αναφορικά με την κοινωνική τους ανέλιξη. Όπως ακριβώς, η καστιλιάνικη εξαπλωνόταν στην Ιβηρική Χερσόνησο, λόγω της περάτωσης του σχεδίου αντιμετώπισης και διωγμού των αράβων (Muñoz & Marcos, 2005: 246), συνέβη κάτι αντίστοιχο με την περίπτωση της καταλανικής γλώσσας. Ούσα με την σειρά της, επίσημη γλώσσα Βασιλείου της Αραγονίας, επεκτάθηκε στις περιοχές της Βαλένθια και των Βαlearίδων Νήσων, ενισχύοντας έτσι την σημασία της, αναφορικά με τις γλωσσικές τάσεις και επιλογές των περιοχών υπό την κορώνα του Βασιλιά Φερδινάνδου Β' (Fernández & Ramallo, 2013: 50).

Το 1469, όμως, ξεκίνησε μία μακρά περίοδος παρακμής για την κοινωνική υπόσταση των καταλανικών. Ο γάμος μεταξύ του Βασιλιά Φερδινάνδου Β' της Αραγονίας και της Βασίλισσας Ισαβέλλας Α' της Καστίλης είχε ως αποτέλεσμα μία σειρά κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων με κύριο χαρακτηριστικό την σταδιακή αποδυνάμωση της κοινωνικής ισχύος της γλώσσας. Το κέντρο άσκησης εξουσίας μεταφέρθηκε στο

Βασίλειο της Καστίλης, σε συνδυασμό με την αντικατάσταση των καταλανικών από τα καστιλιάνικα επί του κοινωνικού γίνεσθαι και την καθημερινότητα του Βασιλείου. Αποτέλεσμα όλων αυτών των εξελίξεων ήταν αρκετά έργα της καταλανικής λογοτεχνίας να μεταφραστούν στα καστιλιάνικα, υπογραμμίζοντας για ακόμα μία φορά την «ανωτερότητα» τους έναντι των καταλανικών (Penny, 2013: 7). Γενικότερα, η περίοδος κρίσης και γλωσσικού παραγκωνισμού της καταλανικής γλώσσας διήρκησε μέχρι το τέλος της δικτατορίας του Φράνκο. Οι πολιτικές εξελίξεις από τα μέσα του 15^{ου} αιώνα είχαν ως στόχο τη δημιουργία ενός Βασιλείου, Αυτοκρατορίας και μεταγενέστερα κράτους, το οποίο θα είχε ως βάση τα καστιλιάνικα (Fernández & Ramallo, 2013: 50). Τόσο ο δημόσιος όσο και ο ιδιωτικός βίος θα είχε ως βάση την γλώσσα της Καστίλης. Μάλιστα, η γλωσσική πολιτική τόσο των Βασιλέων Φιλίππου ΣΤ' και Καρόλου Γ' όσο και των δικτατόρων Πρίμο Δε Ριβέρα και Φράνκο είχε ως αποτέλεσμα να προκύψουν εθνικιστικές τάσεις, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα τεχνητό ισπανικό έθνος, το οποίο δεν υπήρξε ποτέ και πιθανόν ίσως να μην υπάρξει ποτέ (Penny, 2013: 7-8).

Από το 1978 κι ύστερα, έτος όπου συντάχθηκε το ισχύον Σύνταγμα της Ισπανίας, τα καταλανικά απέκτησαν ξανά την «νόμιμη» υπόσταση τους κι άρχισαν ξανά να αναπτύσσονται αυξάνοντας έτσι τον αριθμό των ομιλητών τους (Komlósi, 2012: 3). Αριθμούν περί τα 13 εκατομμύρια ομιλητές (Komlósi, 2012: 5) κι ομιλούνται επίσημα, πέραν την Αυτονομίας της Καταλονίας, σε αυτές των Βαλεαρίδων Νήσων, της Βαλένθια, στην Ανδόρα, στην περιοχή Περπινιάν της Γαλλίας και στο Αλγκέρο της Ιταλίας (Komlósi, 2012: 3).

Κλείνοντας, υπάρχει ένα είδος διαμάχης αναφορικά με το όνομα της γλώσσας. Στην Καταλονία και της Βαλεαρίδες Νήσους, οι ομιλητές τους τα αποκαλούν «καταλανικά». Στη Βαλένθια, όμως υπάρχουν δύο τάσεις. Αφενός, έχουμε την Ακαδημία της γλώσσας της Βαλένθια, η οποία υπογραμμίζει ότι ο όρος «βαλενθιάνικα» είναι η έτερη ονομασία των καταλανικών (Viernes, n. d.: 4). Όπως ακριβώς συμβαίνει με τους όρους «καστιλιάνικα» και «ισπανικά». Αμφότεροι οι όροι αναφέρονται στην ίδια γλώσσα. Αφετέρου, όμως, υπάρχει και μία μερίδα εθνικιστών, που υποστηρίζει ότι τα βαλενθιάνικα και τα καταλανικά είναι δύο διαφορετικές γλώσσες, προσπαθώντας έτσι να αναδείξουν την ιδιαίτερη πατρίδα τους (Fernández & Ramallo, 2013: 48).

3.2.2: Η καταλανική ταυτότητα και η γλωσσική πολιτική του Φράνκο

Προτού παρατεθούν οι λόγοι, που συνέβαλαν στην επιβίωση της καταλανικής γλώσσας και ταυτότητας, θα ήταν χρήσιμο να γίνει μια μικρή αναφορά στην γλωσσική πραγματικότητα της Καταλονίας. Οι δύο κυρίαρχες γλώσσες της περιοχής ήταν τα καταλανικά και τα καστιλιάνικα, όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω. Η καταλανική κοινότητα ήταν δίγλωσση, το οποίο φανέρωνε την στάση των καταλανών, αναφορικά με την πραγματική τους εθνοτική ταυτότητα. Μιλούσαν τα καστιλιάνικα/ισπανικά, αλλά δεν ήταν καστιλιάνοι/ισπανοί. Μέσω της τοπικής τους γλώσσας (καταλανικά), έδειχναν και υποστήριζαν την πολιτισμική και εθνοτική ετερότητα τους. Η χρήση των καταλανικών ως μέσο επικοινωνίας, αλλά παράλληλα και ως μέσω διάδοσης του τοπικού πολιτισμού, από γενιά σε γενιά, αναδεικνύει, εν προκειμένω, την στάση των καταλανών, απέναντι στην ήδη ετερογενή πολιτισμικά ισπανική κοινωνία. Κατά αυτόν τον τρόπο, η καταλανική γλώσσα κατάφερε να διαδοθεί και να μην παραγκωνιστεί, στο πέρασμα του χρόνου, που χαρακτηρίστηκε από την σταδιακή υιοθέτηση των καστιλιάνικων ως επίσημη γλώσσα των κοινωνικών φορέων του ισπανικού κράτους. Η στάση των ντόπιων έναντι αυτής ήταν καθοριστικής σημασίας για το παρόν και το μέλλον της. Όπως σημειώνει κιόλας η Saville-Troike, όταν δύο γλώσσες συνυπάρχουν, στο πλαίσιο της ίδιας γλωσσικής κοινότητας, τότε το μέλλον τους έχει ως εξής: είτε έχουμε την σταδιακή υποχώρηση της μιας («ανίσχυρης») με τελικό αποτέλεσμα των γλωσσικό θάνατο είτε διατηρούνται αυτούσιες και οι δύο, με την πιθανότητα να επηρεαστεί η μία από την άλλη (Αρχάκης & Κονδύλη, 2011: 129). Στην συγκεκριμένη περίπτωση, τα καταλανικά επιβίωσαν, καθώς αποτελούσαν μια ολοκληρωμένη γλώσσα, που αντιπροσώπευε την ταυτότητα μιας συγκεκριμένης εθνότητας ομάδας, παρότι δεν ήταν η πλειοψηφία.

Περνώντας τώρα, στην ανάλυση της θέσης των καταλανικών, κατά τη δικτατορία του Φράνκο, τα δεδομένα αλλάζουν λίγο, δεδομένων των ακροτήτων του καθεστώτος της εποχής. Σε αυτήν την περίπτωση, η θεωρία, που ανέπτυξε ο Μααλούφ, εξηγεί το πώς και το γιατί η καταλανική γλώσσα, όχι μόνο δεν πέθανε, αλλά αποτέλεσε τον πυρήνα συσπείρωσης των καταλανών. Η θεωρία περί ταυτότητας του Μααλούφ (In The Name of Identity) υποστηρίζει ότι *«η γλώσσα είναι ένα από τα κυριότερα συστατικά στοιχεία ενός πολιτισμού»*. Επιπροσθέτως, υπογραμμίζει ότι *«η προσπάθεια διαχωρισμού της*

γλώσσας από την ταυτότητα είναι αδύνατη και μη επιθυμητή». Η γλώσσα είναι ο πυρήνας ενός πολιτισμού, επειδή ταυτίζεται μαζί της και διαδίδεται μέσω αυτής (2000: 130).

Αυτή η προσέγγιση του Μααλούφ βρίσκει τέλεια εφαρμογή στον τρόπο, με τον οποίο οι καταλανοί προστάτευσαν την γλώσσα και την ταυτότητα τους, υπό την απειλή και τις βλέψεις της συνολικής πολιτισμικής πρακτικής του Φράνκο. Η Καταλονία ήταν μία από τις περιοχές, που βίωσε έντονα την εφαρμογή της γλωσσικής πολιτικής. Με την άνοδο του στην εξουσία και την εφαρμογή της γλωσσικής πολιτικής του, η γλωσσική πραγματικότητα της Καταλονίας διαμορφώθηκε έως εξής. Τα καταλανικά δεν αποτελούσαν πια επίσημη γλώσσα της περιοχής, αντίθετα με τα καστιλιάνικα. Η δημόσια χρήση των καταλανικών απαγορεύθηκε σε κάθε περίπτωση. Πέρα από την χρήση της ισπανικής γλώσσας σε κάθε επίσημη περίπτωση του δημοσίου βίου, έγινε και μία προσπάθεια «μετάφρασης» της καταλανικής ταυτότητας στην επίσημη γλώσσα του καθεστώτος. Διάφορα τοπωνύμια, ονόματα οδών, καθώς επίσης και το ίδιο το όνομα της αυτονομίας μεταφράστηκαν στα ισπανικά. Για παράδειγμα η καταλανική λέξη “Catalunya” αντικαταστάθηκε από την ισπανική της απόδοση “Cataluña” (Montagut, 2017). Επίσης, καθ’ όλη τη διάρκεια της δικτατορίας υπήρξε μία έντονη μάχη μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών. Αφενός, οι εθνικιστές προέβησαν στην καταστροφή της παρακαταθήκης της καταλανικής γλώσσας είτε καίγοντας τα πάντα είτε υποσκάπτοντας κάθε προσπάθεια ανάδειξης της τοπικής γλώσσας (εμπόδιση έκδοσης λεξικών, μεταγλώττιση θεατρικών έργων και μετάφραση γραπτών στα καστιλιάνικα).

Αυτή η στάση του έχοντα την εξουσία δείχνει τον απώτερο σκοπό του. Δηλαδή, τον αφανισμό του καταλανικού πολιτισμού, καθώς οι καταλανοί αμφισβήτησαν από την πρώτη στιγμή την πολιτική ενότητα του Φράνκο (Montagut, 2017). Η δεύτερη ένδειξη αντίθεσης των καταλανών προς την πολιτική του Φράνκο ήταν η υπεράσπιση της γλωσσικής και πολιτισμικής τους ταυτότητας, η επιβίωση της οποίας εξαρτιόταν από την προσωπική βούληση και την γενικότερη συλλογική τους (αντί)δράση. Ούσα αναπόσπαστο μέρος του πολιτισμού τους, συνέχισαν να την μιλούν είτε «παράνομα» είτε εγκαταλείποντας ακόμα την πατρίδα τους, προκειμένου να μπορέσουν να διατηρήσουν αυτούσια της ταυτότητα τους (Woodvine, n. d.: 5). Η «παράνομη» χρήση της γλώσσας είχε να κάνει με την εξάσκηση της σε κάθε πτυχή του ιδιωτικού βίου. Δηλαδή, στο σπίτι ή σε κάθε περίπτωση, όπου οι καταλανόφωνοι δε θα γίνονταν αντιληπτοί από τη δικτατορία. Κατά αυτόν τον τρόπο απέφευγαν την τιμωρία για την

«παράνομη» χρήση της γλώσσας και παράλληλα τη διέδιδαν στις νεότερες γενιές, εξασφαλίζοντας την ενίσχυση και την επιβίωση της (γλωσσικής) ταυτότητας τους (Montagut, 2017). Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το «δικαίωμα» χρήσης των μειονοτικών γλωσσών εντός του σχολικού περιβάλλοντος (1970) (Uría, 1985: 25) ήταν αρωγός σε αυτήν προσπάθεια, διότι τα μικρά παιδιά είχαν την ευκαιρία να εξασκήσουν μεταξύ τους την γλώσσα τους, δημιουργώντας, έτσι, μία γενιά εγγυητών της καταλανικής ταυτότητας στο μέλλον. Σε κάθε περίπτωση, η χρήση των καταλανικών αποτέλεσε λόγο περηφάνειας του καταλανικού λαού.

Αυτή η τακτική είναι ακριβώς ίδια με αυτήν των καστιλιάνων, για τους οποίους η γλώσσα ήταν η αιτία συσπείρωσης του, κατά τη διαδικασία επανάκτησης των εδαφών της χερσονήσου, από την αραβική κατοχή κι ένα από τα κίνητρα διατήρησης της ταυτότητας και εν γένει του πολιτισμικού τους γίνεσθαι. Οπότε, τόσο στην περίπτωση των καταλανών όσο και των καστιλιάνων, ότι η γλώσσα και ο πολιτισμός, που φέρει μέσα της, είναι άκρως απαραίτητοι για την εκάστοτε πολιτισμική και εθνοτική ομάδα. Πιο συγκεκριμένα, ο Μααλούφ υπογραμμίζει ότι *«είναι επικίνδυνο να κοπεί ο ομφάλιος λώρος, μεταξύ ατόμου και γλώσσας, καθώς χωρίς αυτήν ο άνθρωπος δεν έχει παρελθόν, παρόν και μέλλον και έτσι εξισώνεται με τα υπόλοιπα άτομα»* (έλλειψη προσωπικής/εθνοτικής διαφορετικότητας) (2000: 132). Έτσι, επαληθεύεται ο απώτερος στόχος του Φράνκο και της πολιτικής τους, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω: δημιουργία νέου και ενιαίου έθνους, δια της πολιτισμικής και γλωσσικής πενίας.

3.2.3: Η καταλανική γλώσσα και ταυτότητα από το 1978 έως σήμερα

3.2.3.1: Το Σύνταγμα της Καταλονίας

Άρθρο 3

1. Η καταλανική γλώσσα είναι η εθνική γλώσσα της Καταλονίας
2. Η καταλανική είναι η επίσημη γλώσσα της Καταλονίας, μαζί με την ισπανική, επίσημη γλώσσα του Ισπανικού Κράτους
3. Το Καταλανικό Κράτος (Generalitat) εγγυάται την ισότιμη χρήση των δύο γλωσσών σε κάθε επίσημο πλαίσιο. Επίσης, θα λάβει κάθε απαραίτητο μέτρο για να διασφαλίσει την διάδοση τους στους πολίτες και θα προσφέρει τις απαραίτητες συνθήκες, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ισότητα μεταξύ των

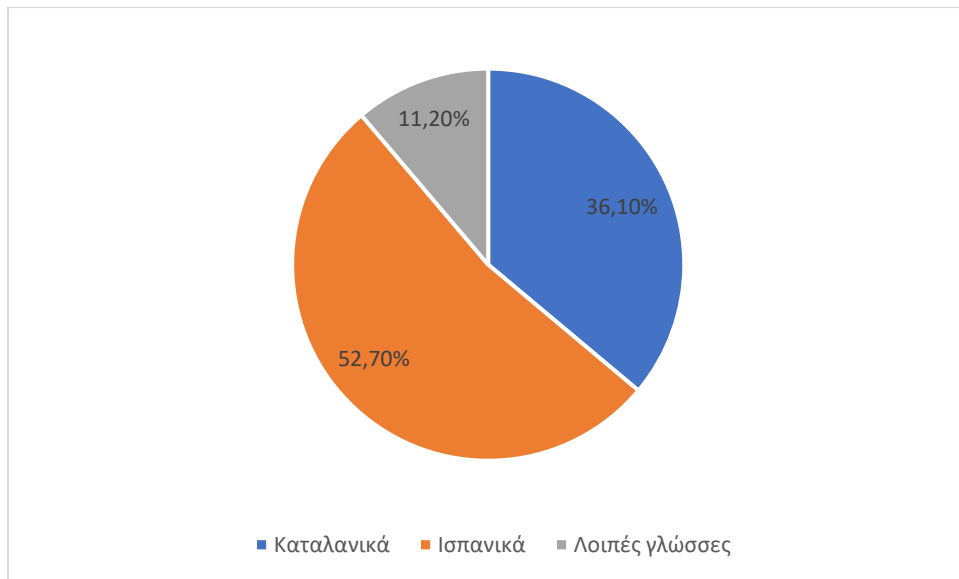
δύο γλωσσών, αναφορικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών της Καταλονίας (Leontaridi, Fokion & Sigala, 2003: 23).

3.2.3.2: Το σημερινό γλωσσικό πανόραμα της Καταλονίας

Το γλωσσικό πανόραμα της Αυτονομίας της Καταλονίας μας δείχνει ότι τα καταλανικά είναι μία γλώσσα, που συνεχώς ενισχύει την κοινωνική της υπόσταση. Σύμφωνα, λοιπόν, με την έρευνα του Ινστιτούτου Στατιστικής της Καταλονίας, το 36,1% του συνολικού πληθυσμού της Αυτονομίας χρησιμοποιεί τα καταλανικά ως πρώτη γλώσσα εργασίας (Instituto de Estadística de Cataluña, 2019). Αυτό σημαίνει ότι αν μιλήσουμε σε κάποιον ντόπιο, τότε είναι πολύ πιθανόν να αποκριθεί στα καταλανικά. Πάμε, όμως, να δούμε το πώς η καταλανική έχει καταφέρει να ενισχύσει τόσο πολύ την κοινωνική της υπόσταση.

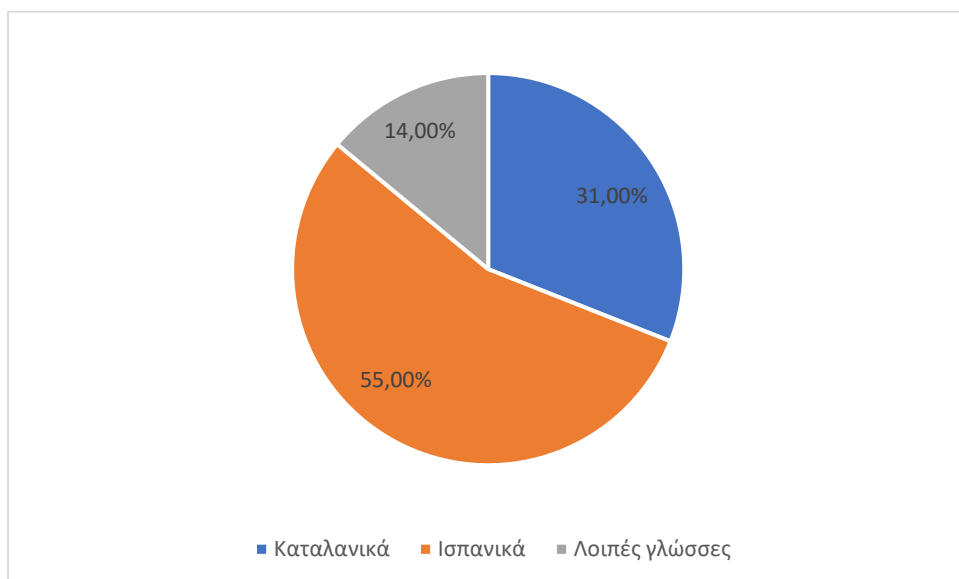
Για τον λαό της Καταλονίας, όπως και για κάθε λαό, η γλώσσα αποτελεί έναν ισχυρό δεσμό με τον οικείο πολιτισμό. Εξ ου και οι καταλανοί την υπερασπίστηκαν, σαν να ήταν ένα είδος ισχυρής ιδεολογίας. Την ανάγκη του ανθρώπου να διατηρήσει αυτούσια την πολιτισμική, αλλά εν προκειμένω και την γλωσσική του ταυτότητα του, την υπογραμμίζει και ο ίδιος ο Μααλούφ, στις δύο ακόλουθες περιπτώσεις: *«η ταυτότητα μου είναι αυτό, που με ξεχωρίζει από τους άλλους»* (2000: 10). Και δεύτερον, προσεγγίζοντας γλωσσικά το ζήτημα της ταυτότητας, λέει ότι: *«η γλώσσα έχει ένα τρομερό χαρακτηριστικό, το οποίο την κάνει τόσο μέρος της ταυτότητας του ατόμου όσο και μέσο επικοινωνίας»*.

Σήμερα, αυτού του είδους γλωσσικής και πολιτισμικής περηφάνειας φαίνεται και στην συμπεριφορά των σύγχρονων καταλανών. Μάλιστα, το δικαίωμα του ανήκειν σε μια οικεία-τοπική πολιτισμική ομάδα και το δικαίωμα του ομιλείν την εκάστοτε οικεία γλώσσα, θα τα συνδυάσουμε με ένα άλλο εξίσου σημαντικό δικαίωμα για τον άνθρωπο. Την εκπαίδευση. Είναι το μοναδικό εκπαιδευτικό σύστημα στον κόσμο, του οποίου η γλώσσα εργασίας δεν αποτελεί την γλώσσα της πλειοψηφίας (Fernández-Vázquez, 2019). Σύμφωνα πάντα με την έρευνα του Ινστιτούτου Στατιστικής της Καταλονίας, το 31,6% έχει ως πρώτη γλώσσα εργασίας τα καταλανικά. Προφανώς, η πρώτη γλώσσα εργασίας είναι η καστιλιάνικη, το ποσοστό της οποία ανέρχεται στο 52,7% (Instituto de Estadística de Cataluña, 2019).

Εικόνα 10: γλωσσική κατανομή Καταλονίας 2019

Μπορούμε να πούμε ότι αυτή η ιδιαιτερότητα-μοναδικότητα του καταλανικού εκπαιδευτικού συστήματος στέφεται συνεχώς με επιτυχία, καθώς κατά την περίοδο 2013-2018, τα καταλανικά κατάφεραν να βελτιώσουν το ποσοστό τους κι αντίστοιχα να μειωθεί αυτό των καστιλιάνικων (31% έναντι 55%), σύμφωνα με την έρευνα της IDESCAT (Fernández-Vázquez, 2019).

Εικόνα 11: γλωσσική κατανομή Καταλονίας 2013-18

Συνεπώς, φτάνοντας σε ένα συμπέρασμα για την καταλανική γλώσσα και κοινότητα, αντιλαμβανόμαστε ότι «εκμεταλλεύτηκαν» πλήρως τη δυνατότητα, που τους έδωσε το πρώτο δημοκρατικό Ισπανικό Σύνταγμα, μετά την πτώση του Φράνκο. Όχι μόνο

έδωσαν επίσημη υπόσταση στην γλώσσα τους, μία γλώσσα που έδωσαν μεγάλη μάχη για να τη διατηρήσουν στην εθνική τους συνείδηση, αλλά μάλιστα συνεχίζει να μεγαλώνει και διαδίδεται συνεχώς. Είναι χαρακτηριστικό ότι, σύμφωνα με την έρευνα του Pew Research Center, η οποία δημοσιεύθηκε φέτος, τα καταλανικά είναι η δεύτερη πιο ομιλούμενη γλώσσα της Ιβηρικής Χερσονήσου, με 8%. Πρώτη είναι η καστιλιάνικη, με 81%. (Delvin, 2020).

3.3: Η βασκική ταυτότητα και ο Φράνκο

3.3.1: Η βασκική γλώσσα

Η βασκική γλώσσα είναι ξεκάθαρα μία γλώσσα μυστήριο. Κανείς δεν ξέρει τις ρίζες της και κανείς δεν έχει καταλάβει πώς έχει καταφέρει να επιβιώσει τόσες χιλιάδες χρόνια. Είναι μία απομονωμένη γλώσσα. Δεν έχει ινδοευρωπαϊκές ρίζες και δεν εντάσσεται σε καμία γλωσσική οικογένεια. Υπάρχουν αρκετές εκδοχές, αναφορικά με τις καταβολές της. Άλλες είναι αποδεκτές, άλλες λιγότερο αποδεκτές κι άλλες δεν έχουν καμία επιστημονική υπόσταση.

Μία από αυτές τις προσεγγίσεις, υποστηρίζει ότι τα βασκικά εντάσσονται στην ίδια γλωσσική οικογένεια με την γλώσσα των ιβήρων (íberos). Αυτή η άποψη βασίζεται στο γεγονός ότι υπάρχουν μερικές ομοιότητες στο λεξιλόγιο τους και γενικότερα είναι δύο γλώσσες, που συνυπήρξαν την ίδια περίοδο. Αυτήν την άποψη την υποστήριξε ο Wilhelm von Humboldt (19^{ος} αιώνας). Παρόλα αυτά, δεν επιβεβαιώθηκε ποτέ, δεδομένης της αποτυχημένης προσπάθειας ερμηνείας μερικών γραφών, οι οποίες μεταφράστηκαν από την γλώσσα των ιβήρων στα βασκικά. Ουσιαστικά, δεν βγήκε κανένα νόημα. Εν συνεχεία, μία άλλη προσέγγιση εντάσσει τα βασκικά στην οικογένεια των καυκάσιων γλωσσών, την οποία την υποστηρίζουν γλωσσολόγοι, του 20^{ου} αιώνα, μεταξύ των οποίων βρίσκεται ο René Lafon. Αυτή η άποψη βασίζεται στο γεγονός ότι η βασκική γλώσσα παρουσιάζει πολλές ομοιότητες, σε λεξιλογικό και γραμματικό επίπεδο, με τις καυκάσιες γλώσσες. Ούτε κι αυτή η πρόταση-προσέγγιση ορισμού των καταβολών της βασκικής ευδοκίμησαν, καθώς οι ομοιότητες στις δομές των γλωσσών δεν ήταν τόσο πολλές και γενικότερα οι καυκάσιες γλώσσες αποτελούν ένα κλειστό γκρουπ αδελφών γλωσσών (Igartua & Zabaltza, 2012: 35), όπως συμβαίνει για παράδειγμα με τις λατινογενείς γλώσσες. Μία ακόμα ανεπιτυχής και αυθαίρετη προσέγγιση, εντάσσει την γλώσσα των βάσκων στην ίδια οικογένεια με την βερβερική

γλώσσα και γενικότερα με γλώσσες όπως τα κινέζικα, τις παλαιιοβηρικές και τις φινουγγρικές γλώσσες και τις γλώσσες της βορείου Αμερικής. Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι αυτή η άποψη-πρόταση δεν είχε καμία επιστημονική υπόσταση (Igartua & Zabaltza, 2012: 37).

Η άποψη, που φαίνεται να φτάνει πιο κοντά στις ρίζες της βασκικής γλώσσας, είναι αυτή που υποστηρίζει ότι η αρχαία ακουιτανική γλώσσα αποτελεί τα λεγόμενα «αρχαία βασκικά». Τα ακουιτανικά ήταν μία γλώσσα, που μιλιόταν στα βόρεια και νότια Πυρηναία, και μοιράζεται αρκετά λεξιλογικά στοιχεία με τα βασκικά. Χαρακτηριστικά, διαθέτουν 400 ανθρώπινες ονομασίες και 70 ονομασίες θεών, σε συνδυασμό με το κοινό λεξιλόγιο και συντακτικές τους δομές (Igartua & Zabaltza, 2012: 33).

Γενικότερα, το μυστήριο γύρω από τα βασκικά συνεχίζει να υφίσταται ακόμα και στο πώς η γλώσσα κατάφερε να επιβιώσει τόσες χιλιάδες χρόνια. Είναι από τις παλαιότερες γλώσσες της Ευρώπης και η παλαιότερη της Ιβηρικής Χερσονήσου. Παρόλα αυτά, τα πρώτα γραπτά δείγματα της εν λόγω γλώσσας συναντώνται τον 11^ο αιώνα, όπου επρόκειτο για πολύ σύντομες γραφές. Το πρώτο ολοκληρωμένο έργο δημοσιεύτηκε το 1545 (*Linguae Vasconum Primitiae*) του Bernart Dechepare και το 1571 έχουμε την μετάφραση της Καινής Διαθήκης από τον Joannes Leizarraga (Igartua & Zabaltza, 2012: 9). Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η διαφορετική γλωσσική φύση των βασκικών, σε σχέση με τα λατινικά, και η γενικότερη στάση των ίδιων των ομιλητών της γλώσσας, ήταν καθοριστικοί παράγοντες στην διάσωση και στη διάδοση της γλώσσας έως σήμερα.

Η σημερινή κατάσταση της βασκικής γλώσσας έχει ως εξής: αριθμεί 750 χιλιάδες ομιλητές, οι οποίοι ζουν κατά κύριο λόγο στην Χώρα των Βάσκων (Ισπανία και Γαλλία) και στην Αυτονομία της Ναβάρρα. Παρά το γεγονός ότι έχει αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός των χρηστών της εν λόγω γλώσσας, σύμφωνα με την ΟΥΝΕΣΚΟ είναι μία από τις τρεις χιλιάδες γλώσσες υπό εξαφάνιση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ένας στους τέσσερις νέους, που ζουν στην Χώρα των Βάσκων, μιλά την τοπική γλώσσα, ενώ στην Ναβάρρα και στην Γαλλική πλευρά της Βασκονίας, το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε έναν στους δέκα (El instituto cultural vasco, n. d.).

3.3.2: Η βασκική ταυτότητα και η γλωσσική πολιτική του Φράνκο

«Η τάξη των πραγμάτων στην περιοχή σας δε διαφέρει καθόλου από αυτήν των άλλων περιοχών της ισπανικής επικράτειας, διότι έχετε τη δική σας διάλεκτο κι υπάρχει αλληλεγγύη μεταξύ σας. Εκεί εντοπίζεται και η ουσία των τοπικών σας παραδόσεων, οι οποίες, όμως, εντάσσονται στο ευρύτερο φάσμα της κοινής καταγωγής και μητρικής γλώσσας, που αποτελεί το στοιχείο που μας ενώνει με την Καστίλη και μέσω της οποίας έφτασε το Ευαγγέλιο στην Αμερική. Είναι η γλώσσας των θαλασσοπόρων μας, οι οποίοι καθώς διέσχιζαν τον κόσμο τη διέδωσαν σε εκατομμύρια ανθρώπους. Σήμερα, μπορούμε να εκφραστούμε και να κατανοήσει ο ένας τον άλλον σε αυτήν την γλώσσα». Αυτά ήταν τα λόγια του Φράνκο προς τον βασκικό λαό κατά τη διάρκεια των εορτασμών της δεύτερης επετείου κατοχής της Χώρας των Βάσκων από τις εθνικιστικές δυνάμεις (Uriá, 1985: 31). Αφενός, επιβεβαιώνεται η ουσία της γλωσσικής πολιτικής του καθεστώτος κι αφετέρου μας προϋδεάζει για τον επικείμενο (γλωσσικό και πολιτισμικό) αγώνα των βάσκων, προκειμένου να προστατεύσουν στον μέγιστο βαθμό την ταυτότητα τους. Μάλιστα, όλη αυτή η προσπάθεια ήταν καθοριστικής σημασίας για την «επιβίωση» και εξέλιξη της βασκικής γλώσσας και ταυτότητας έως σήμερα.

Αρχικά, οι καταπιέσεις που δέχτηκαν οι βάσκοι από το δικτατορικό καθεστώς ήταν σχετικά πιο χαλαρές σε σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές της Ισπανίας. Το γεγονός αυτό το μαρτυρά και το χαμηλό ποσοστό εκτελέσεων (0,16%), πράγμα που οφείλεται στην στενή σχέση των βάσκων με το καθολικό δόγμα. Ουσιαστικά, το καθεστώς του Φράνκο πίστευε ότι θα μπορούσε να αφομοιώσει του βαθιά θρησκευόμενους βάσκους, δεδομένου ότι η θρησκεία είχε εξέχουσα θέση στην ιδεολογία και συνείδηση των εθνικιστών. Παρόλα αυτά, το χαμηλό ποσοστό θνησιμότητας στην περιοχή, δεν σημαίνει ότι δεν έλαβαν χώρα μία σειρά προληπτικών μέτρων εξάλειψης κάθε δημοκρατικού στοιχείου συνδεδεμένο με την περίοδο 1931-1936 (εξορία, φυλάκιση, ποινές, πρόστιμα). Ο κύριος λόγος, για τον οποίο η δικτατορία ήταν «χαλαρή» προς του βάσκους ήταν η Καθολική Εκκλησία. Αρκετοί βάσκοι ιερείς εντάχθηκαν στον αγώνα προάσπισης της βασκικής ταυτότητας, μπαίνοντας έτσι στο στόχαστρο του καθεστώτος, μέσω μιας σειράς εκτελέσεων, φυλακίσεων και εξοριών (Zubiaga Arana, 2017: 363-375). Από το 1936 μέχρι το 1937, το 36% των βάσκων κληρικών είχε λάβει κάποια από τις ανωτέρω ποινές (Dios Fernández & Míguez Blasco, 2020: 102). Το Βατικανό επενέβη και σύναψε μία συμφωνία, προκειμένου να προστατεύσει το σύνολο των βάσκων κληρικών από την πολιτική εκκαθάρισης του Φράνκο. Στις 27 Αυγούστου

1937 γίνεται γνωστή η συμφωνία μεταξύ του Βατικανού και της δικτατορικής κυβέρνησης (El pacto de Santoña), η οποία αποτελούσε, αφενός, την παροχή «ασυλίας» στον τοπικό κλήρο και, αφετέρου, την αναγνώριση του δικτατορικού καθεστώτος από το ίδιο το Βατικανό (Zubiaga Arana, 2017: 363-375). Αυτή η «ασυλία» αποτέλεσε σημείο αναφοράς στην προσπάθεια διάσωσης και διάδοσης της βασκικής γλώσσας και ταυτότητας, καθώς ο κλήρος συνέβαλε στην «παράνομη» μετάδοσή τους (Dios Fernández & Míguez Blasco, 2020: 102).

Τα χρόνια της Φρανκικής δικτατορίας, εάν κάποιος εντοπιζόταν από τις αρχές να μιλά κάποια άλλη γλώσσα πέρα της ισπανικής σε οποιονδήποτε δημόσιο χώρο, τότε θα λάμβανε το σχετικό πρόστιμο. Επομένως, το να μιλά κανείς στα βασκικά αποτελέσει μία μορφή αντίστασης, πολιτικοποιώντας ταυτόχρονα την εκμάθηση και χρήση της τοπικής γλώσσας (Dios Fernández & Míguez Blasco, 2020: 104). Αυτό σήμαινε την έμπρακτη αντίθεση και αντίσταση στο γλωσσικές και πολιτισμικές βλέψεις του Φράνκο. Απόρροια όλων αυτών ήταν η δημιουργία ενός συνασπισμού προάσπισης της βασκικής γλώσσας και ταυτότητας, αποτελούμενο από τον τοπικό κλήρο, τις γυναίκες και το Εθνικό Κόμμα των Βάσκων (Partido Nacional Vasco) (Dios Fernández & Míguez Blasco, 2020: 103). Έτσι, πραγματοποιήθηκε μία σειρά έκδοσης περιοδικών, εφημερίδων και λογοτεχνικών έργων στα βασκικά. Τη δεκαετία του 1960 «προσφέρθηκε» στους βάσκους για πρώτη φορά μία κοινή γλώσσα (euskera batua), η οποία μέσω της εκπαίδευσης θα διδάσκονταν στο σύνολο των βάσκων (Gorrochategui, 2002: 71).

Όπου εκπαίδευση, εννοείται η «παράνομη» διάδοση της τοπικής γλώσσας και ταυτότητας στα λεγόμενα «κρυφά σχολεία» των βάσκων (ikastolas), υπό την αιγίδα του κλήρου και του Εθνικού Κόμματος. Στόχος των εν λόγω σχολείων δεν ήταν απλά η μόρφωση των μαθητών, αλλά και η παράλληλη εθνοπατριωτική τους διαπαιδαγώγηση (Dios Fernández & Míguez Blasco, 2020: 103). Αυτές οι δράσεις ήταν καθοριστικής σημασίας, για τη διαμόρφωση της βασκικής ταυτότητας έως σήμερα. Κατά την περίοδο της δικτατορίας το γλωσσικό πανόραμα της Χώρας των Βάσκων διακρινόταν από το εξής χάσμα. Στις αστικές περιοχές υπήρχε κυριαρχία της ισπανικής λόγω της γλωσσικής πολιτικής (π.χ. Κοινό Σχολείο) (Dios Fernández & Míguez Blasco, 2020: 114) και του μεγάλου αριθμού εποίκων από την Καστίλη και την Γαλικία (Gorrochategui, 2002: 71), ενώ στις αγροτικές περιοχές είχαμε τα υψηλότερα ποσοστά γνώσης της βασκικής, τόσο κατά τη δικτατορία όσο και μετά το πέρας αυτής

(Gorrochategui, 2002: 72). Αυτό το γλωσσικό χάσμα συνέβαλε τόσο στα ποσοστά αύξησης του αναλφαριθμητισμού όσο και στην πιθανή δημιουργία μίας γενιάς, η οποία δε θα γνώριζε καθόλου τα βασκικά. Χαρακτηριστικά γινόταν λόγος για την ύπαρξη ενός σχολείου (Κοινό Σχολείο), το οποίο όμως είχε φτιαχτεί για έναν άλλο λαό («ισπανοί» του Φράνκο) (Dios Fernández & Míguez Blasco, 2020: 113-114). Εξ ου και η σημαντική συμβολή των παράνομων σχολείων, διότι απετεύχθη ο θάνατος της γλώσσας και συνέβαλαν στην προσαρμογή του γλωσσικού κώδικα στα «θέλω μίας σύγχρονης γλωσσικής κοινότητας, μέσω της εκπαίδευσης και της γενικότερης, σύγχρονης γραπτής παρακαταθήκης της (Gorrochategui, 2002: 72).

Επίσης, υπήρξε και μία άλλη μορφή γλωσσικής και πολιτισμικής αντίστασης. Πρόκειται για το ραδιόφωνο των βάσκων (Radio Euzkadi), μία ακόμη «παράνομη» έκφραση της βασκικής ταυτότητας. Στόχος του ήταν η σωστή ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας και η προώθηση του οικείου πολιτισμικού γίνεσθαι. Λειτουργήσε σε δύο διαφορετικές περιόδους. Η πρώτη σημειώθηκε μεταξύ 1946-1954, έχοντας ως έδρα τη γαλλική πλευρά της Χώρας των Βάσκων, ενώ η δεύτερη έλαβε χώρα την περίοδο 1965-1977, δρώντας από τη Βενεζουέλα, δεδομένης της αποδοχής του καθεστώτος από τα Ηνωμένα Έθνη, συμπεριλαμβανομένης και της Γαλλίας. Το ραδιόφωνο των βάσκων ήταν μία ακόμα δράση αντίστασης του Εθνικού Κόμματος, το οποίο, όμως αρκετά γρήγορα εκχώρησε στη βασκική κυβέρνηση (Arrieta Alberdi, 2019: 410-412). Το πρόγραμμα του ραδιοφώνου ήταν βασκόφωνο και ισπανόφωνο, αποτελώντας έτσι το μοναδικό μέσο ευρείας διάδοσης και χρήσης της τοπικής γλώσσας. Δεδομένων των σκοπών του και των γλωσσικών στάσεων του, το καθεστώς επικήρυξε την λειτουργία του, λέγοντας χαρακτηριστικά ότι *«το να ακούει κανείς το βασκικό ραδιόφωνο αποτελεί μία μορφή αντίστασης προς το καθεστώς»* (Arrieta Alberdi, 2019: 417-418).

Φτάνοντας στο τέλος του παρόντος υποκεφαλαίου, η γενικότερη δράση κι αντίσταση των βάσκων δεν συνέβαλε μόνο στην «επιβίωση» της γλώσσας και ταυτότητας τους, αλλά και στην υπερανάπτυξη του εθνικοπατριωτικού τους αισθήματος, το οποίο σε κάποιες περιπτώσεις ήταν αμιγώς εθνικιστικό. Το 1959 ιδρύθηκε η τρομοκρατική οργάνωση E.T.A., η οποία είχε ως κύριο στόχο την απελευθέρωση του βασκικού λαού από τα «δεσμά του». Μάλιστα, τασσόταν απέναντι στο Εθνικό Κόμμα των Βάσκων, καθώς υποστήριζε ότι και αυτό συνέβαλε και συμβάλλει στην «υποδούλωση» του βασκικού λαού (Zubiaga Arana, 2017: 363).

3.3.3: Η βασκική γλώσσα και ταυτότητα από το 1978 έως σήμερα

3.3.3.1: Το Σύνταγμα της Χώρας των Βάσκων

Άρθρο 6

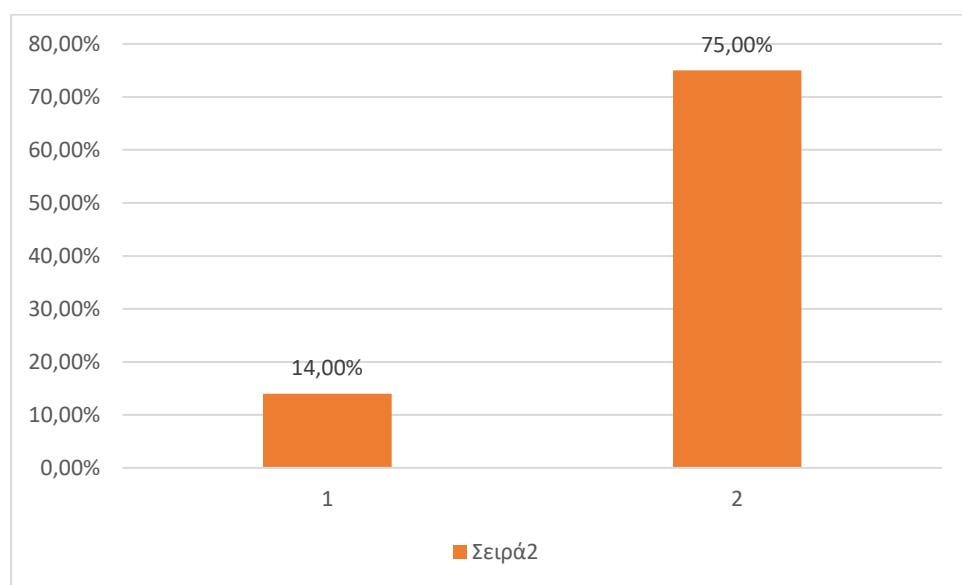
1. Η βασκική γλώσσα (euskera), ούσα η εθνική γλώσσα της Χώρας των Βάσκων, είναι η επίσημη γλώσσα της Αυτονομίας μαζί με τα καστιλιάνικα και όλοι οι κάτοικοι έχουν το δικαίωμα να τις γνωρίζουν και να τις χρησιμοποιούν αμφότερες.
2. Το σύνολο των φορέων της Αυτονομίας θα εγγυηθούν την ισότιμη χρήση και των δύο γλωσσών, λαμβάνοντας υπόψιν τόσο την γλωσσικό πλουραλισμό της περιοχής όσο και την υπόστασή τους ως επίσημες, και θα λάβουν τα απαραίτητα μέτρα, προκειμένου να εξασφαλιστεί η γνώση αμφότερων.
3. Δε θα υπάρξει κανένα είδος διάκρισης, που να έχει σχέση με την γλώσσα, που χρησιμοποιεί ο κάθε πολίτης.
4. Η Βασιλική Ακαδημία της Βασκικής Γλώσσας (Euskaltzaindia) είναι ο επίσημος συμβουλευτικός φορέας, αναφορικά με την γλώσσα (Leontaridi, Fokion & Sigala, 2003: 24).

3.3.3.2: Το σημερινό γλωσσικό πανόραμα της Χώρας των Βάσκων

Ξεκινώντας από την πτώση του Φράνκο από την εξουσία ξεκίνησε μία προσπάθεια αναζωογόνησης της βασκικής γλώσσας. Ένα εγχείρημα, το οποίο πήρε σάρκα και οστά μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος, που διαμορφώνεται ως εξής:

- Μοντέλο Α: Εκπαίδευση στην καστιλιάνικη γλώσσα, με την παρουσία των βασκικών να περιορίζεται στο μάθημα της λογοτεχνίας και της ξένης γλώσσας.
- Μοντέλο Β: Δίγλωσση εκπαίδευση, με πρόωμη επαφή με τις δύο γλώσσες.
- Μοντέλο D: Εκπαίδευση στη βασκική γλώσσα, με την παρουσία των καστιλιάνικων να περιορίζεται στο μάθημα της λογοτεχνίας και της ξένης γλώσσας.
- Μοντέλο X: Εκπαίδευση αποκλειστικά στην καστιλιάνικη γλώσσα, δίχως να διδάσκονται τα βασκικά υποχρεωτικά (η εκμάθησή τους είναι στην προσωπική κρίση του καθενός) (Fernández & Ramallo, 2013: 31).

Αποτέλεσμα αυτών των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και γλωσσικής πολιτικής είναι ο αριθμός των παιδιών, που μιλούν τα βασκικά να αυξηθεί εντυπωσιακά. Το 1983, το ποσοστό των παιδιών, που μιλούσε την γλώσσα, ανερχόταν στο 14%, ενώ το 2011, στο 75%. Γενικότερα, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι έγινε μία ηλικιακή ανανέωση και επέκταση των βασκικών. Το 1981, τρία χρόνια μετά την εφαρμογή του ισχύοντος ισπανικού συντάγματος, ο μέσος όρος ηλικίας των χρηστών της γλώσσας ήταν από 65 έτη και πάνω, ενώ σήμερα έχει πέσει στα 20 χρόνια και κάτω. Κατά αυτόν τον τρόπο, δημιουργήθηκαν δύο υποκατηγορίες ομιλητών των βασκικών: οι παλιοί ομιλητές και οι νέοι ομιλητές (Lantto, 2018: 167). Ο όρος «νέοι ομιλητές» έχει να κάνει με άτομα, τα οποία έρχονται σε επαφή και μαθαίνουν μία γλώσσα μέσω της εκπαίδευσης (Puy Ciriza, 2019: 368), ενώ οι λεγόμενοι «παλιοί» την έχουν μάθει μέσω του ευρύτερου κοινωνικού τους κύκλου και επαφών (δουλειά, οικογένεια κ.ά.) (Lantto, 2018: 167).

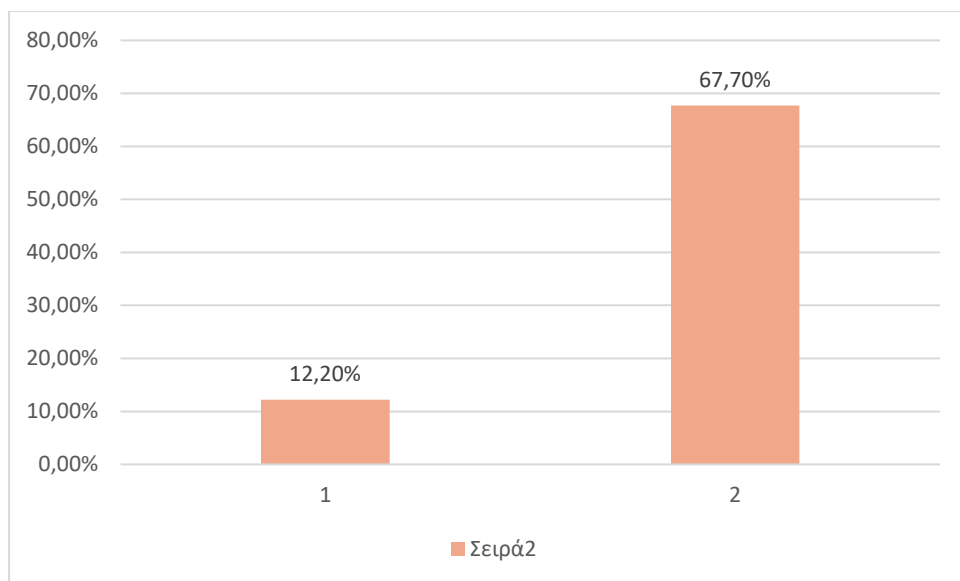

Εικόνα 12: Ποσοστό παιδιών-χρηστών της βασκικής γλώσσας μεταξύ 1983-2011

Όλη αυτή η προσπάθεια κοινωνικής «αναγέννησης» και καθιέρωσης της αποκλειστικής χρήσης της βασκικής, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οφείλεται στο γεγονός, ότι αποτελεί πολύ σημαντικό στοιχείο ανάδειξης της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας της βασκικής κοινωνίας. Έχει ενδιαφέρον, τώρα να δούμε, πώς έγινε η όλη κινητοποίηση, για την περάτωση του ανωτέρω εγχειρήματος, αναφέροντας δύο παραδείγματα. Αρχικά, τη δεκαετία του 1990, ξεκίνησε ένα κίνημα, το οποίο προέτρεπε τους γονείς να δώσουν αυτό που δεν είχαν: τη βασκική γλώσσα.

Ουσιαστικά, τους προέτρεπε να εγγράψουν τα παιδιά τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα, με μοναδική γλώσσα εργασίας τη βασκική (Puy Ciriza, 2019: 370). Εν συνεχεία, το 2011 υπήρξε ένα νέο κίνημα, ονόματι «*Δώστε τους το κλειδί*» (δηλαδή την γλώσσα), το οποίο πρότεινε στους γονείς να μιλάνε με τα παιδιά τους στα βασκικά, ανεξάρτητα από το πόσο καλά μπορούσαν να χειριστούν την γλώσσα (παθητικοί ομιλητές, ομιλητές με μικρό και μεγάλο βαθμό χρήσης της γλώσσας). Είτε επρόκειτο για απλές προτάσεις ή λέξεις είτε για κανονικό λόγο, στόχος του εν λόγω εγχειρήματος ήταν να μεταλαμπαδευτεί στις νεότερες γενιές το πνεύμα της βασκικής γλώσσας. Ουσιαστικά, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι σκοπός του προγράμματος ήταν η θετική συναισθηματική φόρτιση των παιδιών, προκειμένου μέσω του κοινωνικού τους περιβάλλοντος και του σχολείου, να μάθουν και να διασώσουν την οικεία τους γλώσσα (Puy Ciriza, 2019: 369). Αμφότερες οι πρακτικές, καθώς και το σύνολο των υπολοίπων γλωσσικών μέτρων απέφεραν θετικά αποτελέσματα, καθώς υπήρξε αισθητή αύξηση των ομιλητών της γλώσσας. Το 1991, το ποσοστό ήταν στο 24%, ενώ το 2016 ανέβηκε στο 33,9%.

Φθάνοντας, έτσι, στο τέλος της παρουσίασης του γλωσσικού πανοράματος της Χώρας των Βάσκων, η τοπική γλώσσα αποτελεί την *lingua franca* της εκπαίδευσης της Αυτονομίας. Όταν ξεκίνησε το εγχείρημα της γλωσσικής ανόρθωσης των βασκικών, το 1983, η χρήση τους έφτανε το 12,2%, ενώ το 2018 εκτοξεύθηκε στο 67,6%. Απλούστερα, αυτό σημαίνει ότι οι ντόπιοι επιλέγουν κατά κόρον το εκπαιδευτικό μοντέλο D, ενώ όσοι δεν είναι ντόπιοι επιλέγουν το μοντέλο A και B, όπου περιορίζεται η χρήση της βασκικής (Etxebarrieta et al., 2020: 3-4). Με λίγα λόγια, αυτό που κάνουν οι βάσκοι είναι να προστατεύουν την γλώσσα τους, η οποία μάλιστα βρίσκεται υπό την απειλή εξαφάνισης, από κάθε ξένο γλωσσικό στοιχείο που την απειλεί, εν προκειμένω τα καστιλιάνικα (Lantto, 2018: 167), προστατεύοντας παράλληλα και την γενικότερη πολιτισμική τους μοναδικότητα.

Εικόνα 13: Ποσοστό χρηστών βασκικής γλώσσας ως κύρια γλώσσα εργασίας μεταξύ 1983-2018

3.4: Η γαλικιανή ταυτότητα και ο Φράνκο

3.4.1: Η γαλικιανή γλώσσα

Η τελευταία λατινογενής γλώσσα, που μελετάμε στην παρούσα εργασία, είναι τα γαλικιανά. Είναι το αποτέλεσμα της σύμπραξης των διάφορων τοπικών γλωσσών της περιοχής της Γαλικίας και της λατινικής. Η διαδικασία διαμόρφωσής της, μάλιστα, ξεκινά από τον 1^ο αιώνα μ.Χ., διότι οι ρωμαίοι πήγαν στην Γαλικία δύο αιώνες νωρίτερα, σε σχέση με την υπόλοιπη περιφέρεια της Ιβηρικής Χερσονήσου.

Η διαδικασία διαμόρφωσης της γαλικιανής γλώσσας διήρκησε αρκετούς αιώνες. Όπως υπογραμμίζει και η Βασιλική Ακαδημία της Γαλικιανής Γλώσσας (Real Academia Galega) η γλώσσα είχε ήδη συσταθεί πριν τις αρχές του 10^{ου} αιώνα (Real Academia Galega, n. d.), δημιουργώντας, μάλιστα ένα είδος διγλωσσίας. Οι δύο γλώσσες της περιοχής ήταν, προφανώς, τα λατινικά και τα γαλικιανά, μεταξύ των οποίων υπήρχαν αρκετές διαφορές (Xunta de Galicia, n. d.). Η περίοδος μεταξύ 12^{ου} και τέλη του 14^{ου} αιώνα είναι η περίοδος ακμής της γαλικιανής γλώσσας. Η λεγόμενη γαλικιανή-πορτογαλική γλώσσα είχε καταφέρει να εδραιωθεί ως η επίσημη γλώσσα της λυρικής ποίησης, η οποία χρησιμοποιείτο και πέρα από τα «σύνορα» της Γαλικίας. Είχε καταφέρει να κατακτήσει και τους καστιλιάνους ποιητές, με πιο τρανταχτό παράδειγμα τον ίδιο τον Βασιλιά της Καστίλης, Αλφόνσο Ι' τον Σοφό (Solla, 2016). Τον 14^ο αιώνα, όμως, ο συνασπισμός γαλικιανής και πορτογαλικής χάνει σταδιακά την ισχύ του, λόγω

των εξελίξεων στη διαδικασία αντιμετώπισης της μουσουλμανικής κατοχής. Απόρροια όλου αυτού ήταν η κάθε γλώσσα να ακολουθήσει τον δικό της δρόμο, κάτι που καθόρισε το μέλλον τους και την τωρινή τους κατάσταση (Idioma Gallego, n. d.). Τα πορτογαλικά, αφενός, επεκτάθηκαν σε όλον τον κόσμο, πράγμα που τα κατέστησε την έκτη πιο ομιλούμενη γλώσσα του κόσμου, υπογραμμίζοντας μάλιστα ότι ομιλούνται επίσημα σε τέσσερις ηπείρους (Ευρώπη, Αμερική, Αφρική, Ασία και πιο συγκεκριμένα στο Μακάο της Κίνας). Καθοριστικός παράγοντας αυτών των εξελίξεων ήταν ότι το Βασίλειο της Πορτογαλίας είχε εξασφαλίσει την ανεξαρτησία του, από το 1139. Αφετέρου, το μέλλον των γαλικιανών είχε ακριβώς την αντίθετη πορεία. Η Γαλικία παρέμεινε υπό την κορώνα της Καστίλης κι αυτό είχε ως αποτέλεσμα να χάσει την κοινωνική και λογοτεχνική ισχύ της, από την κοινωνική και πολιτισμική άνοδο της καστιλιάνικης γλώσσας (Real Academia Galega, n. d.).

Κατά αυτόν τον τρόπο, τα γαλικιανά απέκτησαν έναν δευτερεύοντα ρόλο, την περίοδο μεταξύ 16^{ου} και 18^{ου} αιώνα, περιοριζόμενα στην προσωπική κρίση των ομιλητών τους. Τα καστιλιάνικα κυριαρχούσαν σε όλες της δομές του δημοσίου βίου. Τον 19^ο αιώνα, διάφοροι γαλικιανοί λογοτέχνες προσπαθούν να «αναστήσουν» την κοινωνική και πολιτισμική υπόσταση της γλώσσας. Επιπλέον, το 1906 ιδρύεται η Βασιλική Ακαδημία της Γαλικιανής Γλώσσας και το 1936 ιδρύεται η Αυτονομία της Γαλικίας. Παρόλα αυτά, ο ισπανικός εμφύλιος και η άνοδος του Φράνκο στην εξουσία οδηγούν ξανά την γλώσσα στην αφάνεια (Solla, 2016).

Με την επάνοδο της δημοκρατίας, το σύνολο των λεγόμενων μειονοτικών γλωσσών της χώρας αναγνωρίζεται συνταγματικά, όπως έχει ήδη αναφερθεί. Το 1981 επανιδρύεται η Αυτονομία της Γαλικίας και το 1983, η εν λόγω αυτονομία, εγκρίνει, μέσω του κοινοβουλίου της, το νόμο περί της γλωσσικής πολιτικής της. Δηλαδή, αυτό σημαίνει ότι τα γαλικιανά και τα καστιλιάνικα είναι οι δύο επίσημες γλώσσες της Αυτονομίας της Γαλικίας (Real Academia Galega, n. d.).

3.4.2: Η γαλικιανή ταυτότητα και η γλωσσική πολιτική του Φράνκο

Η περίοδος εκδίωξης της γαλικιανής γλώσσας από το καθεστώς του Φράνκο έμεινε γνωστή στην ιστορία ως «η μακρά πέτρινη νύχτα» (A longa noite de pedra) (La etapa franquista, n. d.). Θεωρητικά και πράκτικα, ο κοινωνικός εκτοπισμός της γαλικιανής δεν ήταν κάτι πρωτόγνωρο για την τοπική γλωσσική κοινότητα. Όπως ήδη

παρουσιάστηκε, η εν λόγω γλώσσα από τον 16^ο έως τον 18^ο αιώνα «επιβίωνε» χάρη στην προσωπική βούληση των μελών της γαλικιανής κοινωνίας. Μεταξύ 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, τα γαλικιανά έπαψαν να γράφονται και μετατράπηκαν σε μία γλώσσα προφορικής παράδοσης. Συνεπώς, δεν υπήρξε καμιά έκδοση βιβλίου, το οποίο σημαίνει ότι δεν υπήρξε ανάπτυξη του βαθμού κωδικοποίησης της γλώσσας. Στον αντίποδα, τα καστιλιάνικα ενίσχυαν όλο και περισσότερο την επιρροή και τη δύναμή τους, θέτοντας σε κίνδυνο την επιβίωση της γαλικιανής γλώσσας και ταυτότητας (González González, 1985: 101).

Η ένταση της γλωσσικής πολιτικής του Φράνκο επί των γαλικιανών δεν ήταν τόσο έντονη όσο ήταν στις περιπτώσεις των καταλανικών και των βασκικών. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η χρήση και η διάδοση της γαλικιανής δεν απαγορεύθηκε ποτέ. Αυτή η άποψη επιβεβαιώθηκε τόσο στο πλαίσιο της έκθεσης για την ύπαρξη της γλώσσας επί της δικτατορίας του Φράνκο, ονόματι “*Editar en galego baixo a censura franquista*” (οι εκδόσεις στα γαλικιανά υπό την λογοκρισία του Φράνκο) (2008-09) όσο και από την στάση μερίδας ντόπιων, για την σημερινή θέση της γλώσσας στο υφιστάμενο γλωσσικό πανόραμα. Στη μεν πρώτη περίπτωση, ο υπεύθυνος της έκθεσης, Ζοζέ Μανουέλ Ντασίλβα, τόνισε ότι ο στόχος της δικτατορικής γλωσσικής πολιτικής ήταν ο περιορισμός της γλώσσας αποκλειστικά στο περιβάλλον του ιδιωτικού βίου, ως ένα μέσο έκφρασης του τοπικού πολιτισμού (ήθη, έθιμα, παραδόσεις). Δηλαδή, τα γαλικιανά να εξυπηρετούν απλά και μόνο βασικές επικοινωνιακές ανάγκες (*Una muestra enseña las dificultades de la edición gallega en el franquismo*, 2008). Στη δε περίπτωση των υπερασπιστών των τυχών της γαλικιανής γλώσσας και ταυτότητας, υποστηρίζουν τις θέσεις του λέγοντας το εξής: *«κάνετε λες και δε θα μπορεί κανείς να μάθει πια τα καστιλιάνικα. Ακόμα και με τον Φράνκο μπορούσαμε να μιλήσουμε στα γαλικιανά»* (Rogueira Fernández, 2009: 193).

Πώς μπορούσε κανείς να μιλήσει και να γράψει στα γαλικιανά; Αρχικά, η δεκαετία του 1940 χαρακτηρίστηκε από την καθολική απαγόρευση κάθε γλώσσας πέρα από την καστιλιάνικη (*La etapa franquista*, n. d.). Αυτή η εξέλιξη αποτέλεσε ένα μεγάλο πισωγύρισμα για το κίνημα ανάπτυξης και προώθησης του γαλικιανής γλώσσας. Παρά τις παρόμοιες απαγορεύσεις του 1902 και του 1926 (δικτατορία του Πρίμο δε Ριβέρα), είχε ήδη ξεκινήσει μία προσπάθεια ανάκτησης της κοινωνικής υπόστασης της τοπικής γλώσσας και ταυτότητας. Αποκορύφωμα όλων αυτών των προσπαθειών ήταν η τελική αναγνώριση της γαλικιανής γλώσσας, ως επίσημη γλώσσα – πλάι στα ισπανικά – της

τότε νεοσυσταθείσας Αυτονομίας της Γαλικίας (1936). Παρότι, λοιπόν, τα επίσημα έγγραφα δεν συντάσσονταν σε αυτήν την γλώσσα, χρησιμοποιούταν προφορικά σε κάθε περίπτωση του ιδιωτικού και δημοσίου βίου (González González, 1985: 103-105). Απόρροια αυτών των δράσεων ήταν η σύσταση και τελική εδραίωση μιας τοπικής μερίδας «εθνικιστών-τοπικιστών», οι οποίοι δεν στόχευαν απλά στη διάσωση του οικείου γλωσσικού και πολιτισμικού υποβάθρου, αλλά στην οριστική «ανεξαρτησία» της Γαλικίας από τον κλοιό του ισπανικού πολιτισμού. Επρόκειτο, στην ουσία, για την ανάδειξη του γαλικιανού έθνους και φυλής, που διαφέρουν από τα αντίστοιχα ισπανικά. Αυτό το μοντέλο «ανεξαρτησίας» βασίζεται στα πρότυπα του αντίστοιχου καταλανικού. Ξεκίνησε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα και διακόπηκε βιαίως με την τελική νίκη των Εθνικιστικών Δυνάμεων (Tropas Nacionales) (Regueira Fernández, 2006: 62-63).

Δεδομένου, λοιπόν, ότι η (γλωσσική) πολιτική του Φράνκο στόχευε στην εξάλειψη κάθε στοιχείου άμεσης και έμμεσης αναφοράς στην λεγόμενη «Αντι-Ισπανία», η περίοδος 1936-1950 ήταν εντελώς άγονη για την γαλικιανή γραμματεία. Δεν εκδόθηκε ούτε ένα βιβλίο (González González, 1985: 105).

Το 1950 ξεκίνησε μία πολύ σημαντική περίοδος για την γαλικιανή γλώσσα και ταυτότητα. Εκείνη την χρονιά ιδρύεται ο Εκδοτικός Οίκος Galaxia (Editorial Galaxia), ο οποίος είχε ως στόχο τη διάδοση της γλώσσας και την επαναφορά της στο γλωσσικό πανόραμα του δημοσίου βίου (La etapa franquista, n. d.). Αξίζει να αναφερθεί ότι στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, τα γαλικιανά ομιλούνταν από το 90% των κατοίκων της περιοχής. Ο αριθμός των ομιλητών, όμως, άρχισε να μειώνεται καθ' όλη τη διάρκεια του αιώνα, εξαιτίας των διάφορων γλωσσικών πολιτικών. Η γαλικιανή γλώσσα έπαψε να υφίσταται στην καθημερινότητα των αστικών κέντρων της Γαλικίας. Παρόλα αυτά, αυτή η εξέλιξη δεν αποτέλεσε απειλή για το μέλλον της γλώσσας. Εκείνη την περίοδο το 82% των ντόπιων ζούσε σε αγροτικές περιοχές, με μέσο όρο πληθυσμού 1.000 με 2.000 η καθεμία (González González, 1985: 103). Αυτό σημαίνει ότι δεν απειλούνταν καθόλου από τα καστιλιάνικα, διότι οι εν λόγω περιοχές δεν εντάσσονταν στο δίκτυο του «Κοινού Σχολείου». Κατά αυτόν τον τρόπο, προέκυψε μία μορφή διγλωσσίας, αντίθετη με τις βλέψεις γλωσσικής αποψίλωσης από την πλευρά του Φράνκο. Δηλαδή, εάν κάποιος επιθυμούσε να ανελιχθεί κοινωνικά, τότε μετακόμιζε σε μία αστική περιοχή και εξασκούσε περισσότερο τα καστιλιάνικα, δίχως αυτό να σημαίνει ότι ξεχνούσε τα γαλικιανά (La etapa franquista, n. d.). Περί το 1960, το ποσοστό των

ομιλητών της γαλικιανής ανερχόταν στο 80%, χάρη στην «γλωσσική αντίσταση» των αγροτικών περιοχών (Regueira Fernández, 2006: 64).

Σε αυτό ακριβώς τοποθετούταν και ο Εκδοτικός Οίκος Galaxia. Ουσιαστικά, δεν υπήρξε ποτέ η ανάγκη για «παράνομη» διδασκαλία της γλώσσας, αλλά προσπάθησε «παρانونόμως» να τη διαδώσει στα αστικά κέντρα της Γαλικίας. Αυτή η δράση τους αποτελούσε μία άμεση μορφή αντίστασης προς τις γλωσσικές βλέψεις του καθεστώτος (La etapa franquista, n. d.). Ο Εκδοτικός Οίκος Galaxia ιδρύθηκε από τους Φρανθίσκο Φερνάντεθ δελ Ριέγο, Χάιμε Ίσλα Κόουτο, Ραμόν Πινιέρο και Μάρκο Ντόνεγκα, οι οποίοι είχαν ανεπτυγμένο μέσα τους το αίσθημα του ανήκειν στον γαλικιανό πολιτισμό. Από τη δεκαετία του 1950 κι ύστερα, προέκυψε ένα κύμα κωδικοποίησης του γλωσσικού και λογοτεχνικού υποβάθρου της γλώσσας, ιδιαίτερα μέσω των δοκιμίων και των αφηγημάτων (González González, 1985: 106). Παράλληλα, τα μέλη του Οίκου Galaxia συνέβαλαν, κατά τη δεκαετία του 1960, στη δημιουργία ενώσεων της γαλικιανής γλώσσας (Ο Galo και Ο Facho) και στην θέσπιση της 17^{ης} Μαΐου (1963) ως μέρα αφιερωμένη στην γαλικιανή γραμματεία. Αυτές οι κινήσεις αποτέλεσαν συνέχεια του εγχειρήματος της «κοινωνικής αναγέννησης» της ντοπιολαλιάς του. Επιπλέον, αξίζει να τονιστεί ότι ο Εκδοτικός Οίκος Galaxia δρούσε «συνεπικουρικά» με τους (αυτο)εξόριστους διανοούμενους. Επρόκειτο για επιφανείς προσωπικότητες του γαλικιανού γλωσσικού γίνεσθαι, οι οποίοι καλλιεργούσαν την γλώσσα τους ευρισκόμενοι στις χώρες της Κεντρικής και Νοτίου Αμερικής (Αργεντινή, Βενεζουέλα, Βραζιλία, Μεξικό και Κούβα). Χαρακτηριστικά, στο Μπουένος Άιρες εκδόθηκαν έργα σπουδαίων γαλικιανών συγγραφέων, όπως ο Καστελάο (Sempre en Galiza), ο Λουίς Σεοάνε (Fardel de eisiliado) και ο Εντουάρντο Μπλάνκο Αμόρ (A Esmorga) (La etapa franquista, n. d.).

Ποια ήταν τα έργα που εκδίδονταν επί δικτατορίας Φράνκο; Προτού παρουσιαστούν οι προϋποθέσεις, που έπρεπε να πληροί ένα οποιοδήποτε έργο στη γαλικιανή γλώσσα, θα προσεγγίσουμε της τάσεις της τοπικής γλωσσικής κοινότητας σε πολιτικό επίπεδο. Στην ουσία, αυτό που θα παρατηρήσουμε είναι ότι στην περίπτωση της γαλικιανής, δεν αποτελούσε μία γλώσσα πολιτικά φορτισμένη, όπως συνέβη με τα καταλανικά και βασκικά. Συνεπώς, δεν καθιστούσε απειλή για την ευρυθμία της δικτατορικής πολιτικής (Dasilva, 2013: 21).

Παραδοσιακά, η γαλικιανή κοινωνία δεν ήταν ποτέ στο ίδιο «κοινωνικό επίπεδο» με αυτές της Καταλονίας και της Χώρας των Βάσκων. Τα μέλη των υψηλών στρωμάτων της τοπικής κοινωνίας δεν ήταν διατεθειμένα να απολέσουν τα προνόμιά τους, προς όφελος της «ανεξαρτησίας» της Γαλικίας. Γι' αυτό ακριβώς, προέκυψε ένα είδος γλωσσικής διχοτόμησης στην περιοχή. Οι μεν αστοί χρησιμοποιούσαν κατά κόρον τα καστιλιάνικα, ενώ τα χαμηλότερα στρώματα των αγροτικών περιοχών προτιμούσαν να επικοινωνούν στα γαλικιανά. Τη δεκαετία του 1960 γίνονται εκ νέου προσπάθειες, προκειμένου να ανακτήσουν την επίσημη υπόσταση τους. Αυτό αποτέλεσε αιτία νέας «διχοτόμησης» της κοινωνίας, αυτή την φορά για πολιτικούς λόγους. Οι μεν συντηρητικοί δεν επιθυμούσαν να υπάρξουν αναταραχές. Επρόκειτο για ντόπιους, μεγαλύτερης ηλικίας, με έντονο τοπικιστικό αίσθημα και αντίθεση προς τον κομμουνισμό. Οι δε νέοι, εμπνευσμένοι από τις ιδέες του μαρξισμού και του κομμουνισμού, επιθυμούσαν να αλλάξουν ριζικά την κατάσταση που επικρατούσε στο γλωσσικό υπόβαθρο του τόπου τους. Γι' αυτό, άρχισαν να χρησιμοποιούν μαζικά τα γαλικιανά σε κάθε περίπτωση του δημοσίου βίου. Έτσι, είχαμε τη δημιουργία δύο κομμάτων. Αφενός, το 1963 ιδρύεται το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Γαλικίας (Partido Socialista Galego) κι αφετέρου, το 1964 το Κόμμα της Ένωσης του Λαού της Γαλικίας (Unión do Pobo Galego) (Regueira Fernández, 2006: 62-65). Συνεπώς, παρατηρούμε ότι η έλλειψη γλωσσικής ομοιογένειας, σε συνδυασμό με το «φτωχό» κοσμοϊστορικό υπόβαθρο της γλώσσας έναντι των άλλων γλωσσών, δεν απειλούσαν την ηγεμονία των ισπανικών. Εξ ου και η χαλαρότητα της γλωσσικής πολιτικής και της λογοκρισίας έναντι των γαλικιανών.

Ένας ακόμη λόγος, για τον οποίο η λογοκρισία επέτρεψε τη μερική έκδοση βιβλίων στα γαλικιανά, ήταν η έλλειψη μίας κοινά αποδεκτής έκφανσης της γλώσσας. Για παράδειγμα, η «γλωσσική αντίσταση» των βάσκων, βασίστηκε στην υιοθέτηση ενός κοινού γλωσσικού κώδικα, την σημερινή κοινή βασκική. Στον αντίποδα, κάθε χωριό της Γαλικίας χρησιμοποιούσε τη δική του έκφανση της γαλικιανής, η οποία μεταλαμπαδευόταν από γενιά σε γενιά. Αυτό σημαίνει ότι η γλώσσα δεν προσεγγιζόταν με ένα αίσθημα σεβασμού, διότι δεν παρείχε ομοιογένεια μεταξύ των κατοίκων της Γαλικίας. Έτσι, δεν είχαν κάποιο κίνητρο να προστατεύσουν την γλώσσα τους ούτε αντιστέκονταν ένθερμα στην ηγεμονία της ισπανικής (González González, 1985: 116). Παρόλα αυτά, η γαλικιανή διδασκόταν στα τοπικά πανεπιστήμια από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, ενώ το 1971 δημιουργήθηκε το Ινστιτούτο της Γαλικιανής

Γλώσσας (Instituto da Lingua Galega). Ο εν λόγω φορέας πρότεινε μία κοινή έκφραση της τοπικής γλώσσας, την οποία απέρριψε η Βασιλική Ακαδημία της Γαλικιανής Γλώσσας (Real Academia Galega). Ο πορτογάλος φιλόλογος, Μανουέλ Ροντρίγκες Λάπα, τάχθηκε υπέρ της απόρριψης, υποστηρίζοντας ότι *«η γαλικιανή μπορεί να εκφράσει επαρκώς μόνο απλές επικοινωνιακές καταστάσεις της καθημερινότητας. Γι' αυτό, πρέπει να εγκαταλειφθεί κάθε προσπάθεια δημιουργίας ενός κοινά αποδεκτού τοπικού πολιτισμικού πλαισίου»* (Regueira Fernández, 2006: 65). Αυτή η άποψη κινείται στο ίδιο μήκος κύματος με αυτές των Μανουέλ Μούργκα και Ζοάν Μανουέλ Πίντος, συγγραφέων του 19^{ου} αιώνα. Ο πρώτος υποστήριξε ότι *«κρίνεται αναγκαία η παρουσία ενός μεγάλου ποιητή, ο οποίος δε θα δημιουργήσει μόνο ένα σταθερό συγγραφικό μοντέλο, αλλά θα προσφέρει επίσης κι αντίστοιχο γλωσσικό»*. Ο δεύτερος πίστευε ότι η δημιουργία μιας κοινής έκφρασης της γαλικιανής θα ήταν αποτέλεσμα της συνεργασίας τριών διανοούμενων από το Λούγο, τριών από το Σαντιάγκο δε Κομποστέλα, τριών από την Πόντεβεντρα και τριών από το Ορένσε (González González, 1985: 116-117).

Λαμβάνοντας υπόψιν τα ανωτέρω, γίνεται αντιληπτό ότι η γαλικιανή γλώσσα και ταυτότητα δεν ήταν επ' ουδενί απειλή για την ακεραιότητα του δικτατορικού μορφώματος. Εξ ου και η έγκριση μίας σειράς έκδοσης έργων στη γαλικιανή γλώσσα. Οι προϋποθέσεις, που έπρεπε να πληρούν αυτά τα έργα, δε διέφεραν καθόλου από αυτές των κειμένων, που συντάσσονταν στην ισπανική. Δηλαδή, δεν έπρεπε να καταφέρονται κατά του Φράνκο, του καθεστώτος, της κυρίαρχης ιδεολογίας και του καθολικού δόγματος. Η γλώσσα και το γενικότερο ύφος των κειμένων έπρεπε να κάνουν μία άμεση αναφορά και να αναδεικνύουν την «κατωτερότητα» των γαλικιανών έναντι των ισπανικών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η άρνηση της λογοκρισίας, προκειμένου να κυκλοφορήσει στα γαλικιανά η μεταφρασμένη έκδοση του έργου του Μάρτιν Χάιντεγκερ “Da esencia da verdade” (γερμανικό πρωτότυπο: Vom Wesen der Wahrheit, ελληνικός τίτλος: Περί της ουσίας της αληθείας), διότι επρόκειτο για ένα κείμενο φιλοσοφικού περιεχομένου. Εάν επιτρεπόταν η έκδοσή του, τότε θα αποδεικνυόταν ότι η χρησιμότητα το γαλικιανών δε θα διέφερε καθόλου από αυτήν των ισπανικών, διότι αμφότερες θα μπορούσαν να εκφράσουν επαρκώς ένα περίπλοκο φιλοσοφικό μήνυμα. Αντίθετα, εάν τα γραπτά πληρούσαν επαρκώς τις προϋποθέσεις, τότε μπορούσαν να εκδοθούν δίχως καν να εξεταστούν από την επιτροπή λογοκρισίας (Dasilva, 2013: 16-26). Υπήρχε, δηλαδή, ένα είδος αυτολογοκρισίας. Όλη αυτή η

κατάσταση διήρκησε 40 χρόνια, έχοντας ως απώτερο σκοπό την σταδιακή υποβάθμιση και περιορισμό της γαλικιανής στο πλαίσιο του ιδιωτικού βίου, οδηγώντας της έτσι στον τελικό αφανισμό. (Cuíña, 2008). Όπως ήδη παρουσιάστηκε, συγγραφείς, όπως ο Καστελάο, κατέφυγαν στην Λατινική Αμερική, για να αναπτύξουν επαρκώς την γλώσσα τους, προκειμένου να προστατεύσουν την πολιτισμική και εθνοτική τους ταυτότητα μέσω του έργου τους. Η δικτατορία του Φράνκο και οι προκαταλήψεις γύρω από την γλώσσα δεν επέτρεπαν την ουσιαστική ανάπτυξή της. Μάλιστα, το άρθρο του γαλιθιάνου συγγραφέα, Ζοζέ Μαρία Καστροβιέχο, με τίτλο “El pueblo Gallego” (Ο λαός της Γαλικίας), στην εφημερίδα “De pueblo a pueblo”, υποστήριξε ότι *«στην περίπτωση των γαλικιανών δεν πρέπει να υπάρξει κανενός είδους ενδοιασμός, λόγω ορθογραφικών λαθών ή αίσθημα ντροπής κατά τη χρήση της γλώσσας, για την ανάπτυξη και την παγίωση της»*. Αντιθέτως, μία τέτοια προσέγγιση θα λειτουργούσε επικουρικά στο έργο του Εκδοτικού Οίκου Galaxia (Dasilva, 2013: 21-25)

3.4.3: Η γαλικιανή γλώσσα και ταυτότητα από το 1978 έως σήμερα

3.4.3.1: Το Σύνταγμα της Γαλικίας

Άρθρο 5

1. Η εθνική γλώσσα της Γαλικίας είναι η γαλικιανή.
2. Τα γαλικιανά και τα καστιλιάνικα είναι οι επίσημες γλώσσες της Γαλικίας και όλοι έχουν το δικαίωμα να τις γνωρίζουν και να τις χρησιμοποιούν.
3. Οι δημόσιοι φορείς της Γαλικίας εγγυούνται την ισότιμη χρήση των γλωσσών σε κάθε επίσημο πλαίσιο και, μάλιστα, θα καταστήσουν δυνατή την χρήση της γαλικιανής σε όλους τους τομείς του δημόσιου και πολιτισμικού βίου, παραθέτοντας παράλληλα και τα απαραίτητα μέσα, για τη διευκόλυνση της διάδοσης της.
4. Δε θα υπάρξει κανένα είδος διάκρισης, που να έχει σχέση με την γλώσσα, που χρησιμοποιεί ο κάθε πολίτης (Leontaridi, Fokion & Sigala, 2003: 24).

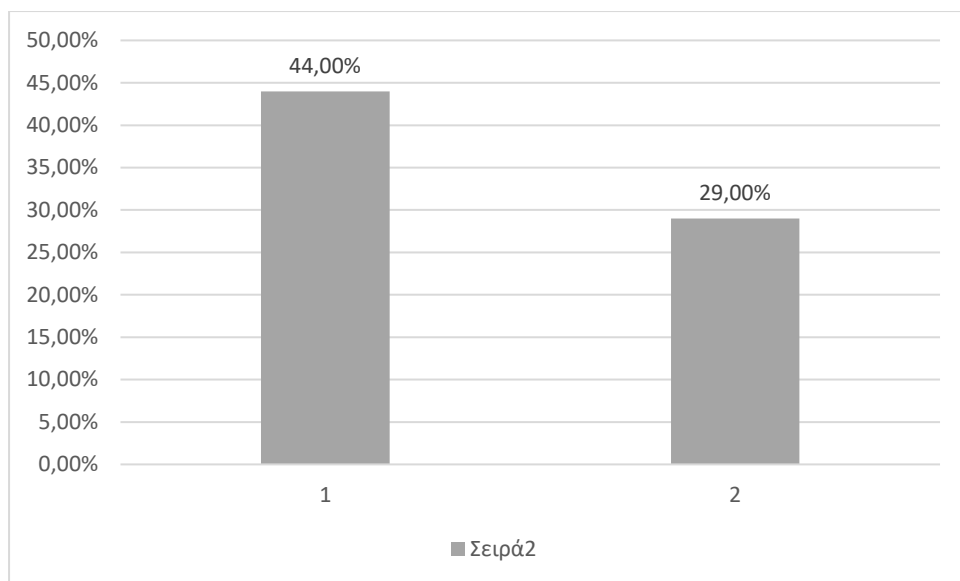
3.4.3.2: Το σημερινό γλωσσικό πανόραμα της Γαλικίας

Η θέση της γαλικιανής γλώσσας στην τοπική κοινωνία, μπορούμε να πούμε ότι χαρακτηρίζεται από μία σειρά προκαταλήψεων, οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα την υποβάθμισή της. Τα γαλικιανά είναι μία κοινωνικά στιγματισμένη και υποδεέστερη

γλώσσα, σε σχέση με την έτερη γλώσσα της περιοχής. Η σχέση συνύπαρξης καστιλιάνικων και γαλικιανών είναι μια σχέση υπεροχής και υποταγής. Τα γαλικιανά, ακόμη και σήμερα, θεωρούνται η γλώσσα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων (π.χ. αγρότες) και γενικότερα είναι μία γλώσσα που δεν έχει μεγάλη χρησιμότητα. Ακόμα, οι ίδιοι οι ντόπιοι έχουν αυτήν την άποψη (Bermingham, 2018: 113-114).

Μάλιστα, αυτή η στάση έναντι της γλώσσας μπορεί να γίνει αντιληπτή παρατηρώντας το εκπαιδευτικό σύστημα της Αυτονομίας. Από το 2010, το γλωσσικό πανόραμα της εκπαίδευσης διαμορφώνεται ως εξής: κύρια αρχή του είναι η ισορροπία μεταξύ των δύο γλωσσών, αναφορικά με τα μαθήματα. Σε μία πρώτη ανάγνωση, αυτό σημαίνει ότι τα μισά μαθήματα θα γίνονται στην μία γλώσσα και τα υπόλοιπα στην άλλη (Fernández & Ramallo, 2013: 29). Η πραγματικότητα, όμως, δεν είναι έτσι. Παρότι μερικά μαθήματα γίνονται στα γαλικιανά, τα λεγόμενα «ανώτερα» μαθήματα, όπως τα μαθηματικά, γίνονται βάσει νόμου στα καστιλιάνικα (Vizoso, 2019). Αυτή η πραγματικότητα και γενικότερη στάση, μας δείχνει ξεκάθαρα την γλωσσική υποβάθμιση της γαλικιανής έναντι της επίσημης γλώσσας του Ισπανικού Κράτους.

Αυτή η γλωσσική πραγματικότητα δημιούργησε δύο στάσεις έναντι αυτής της διγλωσσίας και σχέσης των εν λόγω γλωσσών. Προφανώς έχουμε μία σχέση, μεταξύ μίας ισχυρής και μίας αδύναμης γλώσσας. Σε αυτήν την περίπτωση τα πράγματα έχουν ως εξής: η ισχυρή υπερισχύει και εκτοπίζει την αδύναμη, οδηγώντας την σταδιακά στον γλωσσικό θάνατο (Αρχάκης & Κονδύλη, 2011: 129-136). Έχοντας ως βάση την γλωσσική πραγματικότητα της εκπαίδευσης, βλέπουμε ότι η εφαρμογή του ισχύοντος εκπαιδευτικού προγράμματος (2010) συνέβαλε στην μείωση του ποσοστού των μαθητών, που γνωρίζει τα γαλικιανά (29% σήμερα, 44% πριν την αλλαγή του εκπαιδευτικού συστήματος) (Vizoso, 2019). Γεγονός, που έχει αντίκτυπο και στην ευρύτερη κοινωνία, καθώς αυτός ο παραγκωνισμός επεκτείνεται ακόμα περισσότερο, δεδομένου ότι εφόσον η τοπική γλώσσα δεν είναι παρούσα στις περίπλοκες επιστήμες, όπως είδαμε, το ίδιο συμβαίνει και με την τεχνολογία. Μία τεχνολογία, η οποία, μέσω της αγγλικής, παρέχει πληθώρα νέων λέξεων στις υπόλοιπες γλώσσες. Οι ευρέως γνωστές γλώσσες, όπως τα γαλλικά και τα ισπανικά, για παράδειγμα, ευνοούνται περισσότερο από αυτή την εξέλιξη.

Εικόνα 14: Η χρήση των γαλικιανών στο σχολείο

Επομένως, σε αυτήν την περίπτωση, έχουμε και την σχετική αντίδραση. Οι νέοι, πάλι, όντες το μέλλον της γλώσσας, καλούνται να προστατέψουν την γλώσσα και εν γένει την πολιτισμική τους ταυτότητα και κληρονομία. Οι νέοι γαλιθιάνοι, εν προκειμένω αυτοί που ζουν στις πόλεις, θέτουν σε εφαρμογή το εγχείρημα κοινωνικής «αναβίωσης» και αναζωογόνησης της γλώσσας. Δημιουργείται, έτσι, μία νέα γενιά ομιλητών, οι οποίοι μαθαίνουν την τοπική γλώσσα τους τόσο μέσω της εκπαίδευσης όσο και μέσω της παλαιότερης γενιάς ομιλητών. Έτσι, έρχονται σε επαφή τόσο με την «επίσημη» εκδοχή της γλώσσας όσο και με την απλή καθημερινή έκφραση της (Ο' Rourke & Ramallo, 2018: 96). Έτσι, διαφυλάσσεται και διατηρείται η ταυτότητα του γαλικιανής γλώσσας, πράγμα όμως που οδηγεί στον κοινωνικό στιγματισμό των χρηστών της και του πολιτικού τους χαρακτηρισμού ως υποστηρικτές του τοπικού εθνικιστικού κινήματος (Ο' Rourke & Ramallo, 2018: 104).

Σήμερα, τα γαλικιανά αριθμούν περισσότερους από δύο εκατομμύρια ομιλητές, ο αριθμός των οποίων αυξάνεται κατά 75 χιλιάδες, αν υπολογίσουμε και τους ομιλήτες από τις περιοχές Αστούριας, Λεόν, Θαμόρα και Κάθερες. Βέβαια, αν αναλογιστούμε ότι είναι αρκετά κοντά με την πορτογαλική γλώσσα, τότε ο αριθμός των ανθρώπων, που δύναται να κατανοήσουν και να επικοινωνήσουν χρησιμοποιώντας τα γαλικιανά, αυξάνεται κατά 250 εκατομμύρια νέων επικοινωνιών (Real Academia Galega, n. d.). Έτσι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι καταρρίπτεται ο μύθος ότι τα γαλικιανά είναι μία γλώσσα, που δεν αξίζει τον κόπο να μάθει κανείς. Το γεγονός ότι τα γαλικιανά εκπροσωπούσαν έναν μικρό αριθμό ομιλητών, ο οποίος ασχολούταν κατά κύριο λόγο

με αγροτικές εργασίες, «αμαύρωσε» την εικόνα της γλώσσας (Estévez Rionegro et al., n. d.). Από την μία είχαμε τα καστιάλινικα, η οποία μετατρεπόταν σταδιακά σε μία παγκόσμια γλώσσα, κι από την άλλη τα γαλικιανά, των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων. Συνεπώς, αν χρησιμοποιήσουμε σημερινούς όρους, τα γαλικιανά υπέστησαν ένα γλωσσικό «μπούλινγκ».

Επίλογος

Φτάνοντας στο τέλος αυτής της εργασίας, γίνεται αντιληπτό ότι οι όροι «*γλωσσική πολιτική του Φράνκο*» και «*πολιτική του Φράνκο*» δεν παρουσιάζουν καμιά διαφορά. Η πρώτη αποτελεί μέρος της δεύτερης. Ουσιαστικά, η γλωσσική προτίμηση του Φράνκο προς τα καστιλιάνικα-ισπανικά επιβεβαιώνει το γενικότερο εγχείρημα πολιτισμικής αποψύλωσης της Ισπανίας.

Επίσης, η επιβολή της νέας ταυτότητας δια της βίας υπογραμμίζει την φασιστική-εξτρεμιστική φύση του δικτατορικού καθεστώτος. Σε καμία περίπτωση, ο δικτάτορας δεν είχε κατά νου την λύση της υπαρξιακής κρίσης της κοινωνίας και του τόπου. Αντ' αυτού, εκμεταλλεύτηκε τις περιστάσεις, προκειμένου να ικανοποιήσει τα δικά του «θέλω» και φιλοδοξίες. Αυτή η στάση αντικατοπτρίζεται τόσο στον προσωπολατρικό χαρακτήρα του καθεστώτος, ο οποίος εντοπίζεται στις διάφορες τοιχογραφίες, τα αμέτρητα πορτρέτα στους δημόσιους χώρους, καθώς επίσης και μαζική προβολή του Φράνκο από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τον «Εθνικό Κινηματογράφο». Πολύ απλά, ήθελε να «δημιουργήσει» μία νέα ιστορία της Ισπανίας, παρουσιάζοντας τον εαυτό ως ένα είδος μεταξύ Μεσσία (θρησκευτική φύση του καθεστώτος) και πατέρα-σωτήρα της χώρας (στα πρότυπα της «μητέρας» Βασίλισσας Ισαμπέλ Α').

Το «εγώ» ήταν πάνω από το «εμείς». Όπου, εννοούμε τις διάφορες εθνοτικές ομάδες, που συγκροτούν το πολυπολιτισμικό μωσαϊκό της Ισπανίας. Οι καταλανοί, οι βάσκοι, οι γαλιθιάνοι και οι έτερες εθνοτικές ομάδες αποτελούσαν το «εμείς». Ένα διττό «εμείς», που αναφέρεται τόσο στην εκάστοτε εθνοτική ομάδα ξεχωριστά όσο και στο σύνολο τους. «Εμείς» είμαστε διαφορετικοί (π.χ. οι βάσκοι), όμως όλοι «εμείς» συγκροτούμε μία χώρα, διαφορετική από τις άλλες. Έχουμε ατομική (καταλανοί, βάσκοι, γαλιθιάνοι) και συλλογική (ισπανοί) ταυτότητα. Αυτοί οι λαοί θέλουν και τις δύο τους ταυτότητες, προκειμένου να υπάρξουν και να εξελίξουν το πολιτισμικό τους πεδίου. Γι' αυτό προστάτευσαν με κάθε δυνατό τρόπο την ταυτότητα και την γλώσσα του από τον πολιτικό ζυγό του Φράνκο.

Η γλωσσική πολιτική έμελλε να δράσει ως μέσο αφανισμού αυτών των ταυτοτήτων. Παρόλα αυτά, η ισχύς των γλωσσών-μέσων άμεσης έκφρασης αυτών των ταυτοτήτων συνέβαλε τόσο στην επιβίωση του όσο και στην αδιάκοπη ανάπτυξη τους έως σήμερα. Το 1978 περάσαμε από την Ισπανία του «Ενός» στην Ισπανία των «πολλών». Μία Ισπανία, όμως, που όπως βλέπουμε και σήμερα δεν έπαψε ποτέ να υφίσταται. Η ισχύς

των περιφερειακών γλωσσών της χώρας καταρρίπτουν τον μύθο των «ισχυρών» και «ανίσχυρων» γλωσσών. Κάθε γλώσσα, που εμπνέει σεβασμό στους ομιλητές της, είναι ισχυρή. Και οι τέσσερις γλώσσες, που παρουσιάστηκαν στην εργασία, επιβεβαιώνουν την ανωτέρω θέση. Είτε πρόκειται για τα καταλανικά της διάσημης Καταλονίας είτε για τα βασκικά της ιδιόμορφης Χώρας των Βάσκων είτε για τα γαλικιανά της σχετικά άσημης Γαλικίας, πρόκειται για γλώσσες, που ενέπνευσαν τους ομιλητές τους να της προστατεύσουν τόσο από τον Φράνκο όσο και από έναν επικείμενο αφανισμό τους λόγω της κυριαρχίας γλωσσών, όπως η αγγλική.

Η γλωσσική πολιτική του Φράνκο απέδειξε ότι κάθε γλώσσα είναι χρήσιμη. Κάθε γλώσσα αποτελεί ένα είδος ταύτισης. Μπορεί, λοιπόν, τα ισπανικά να είναι χρήσιμα για την επαρκή επικοινωνία με όλη την Ισπανία, όπως και τα αγγλικά για την ευκολότερη επικοινωνία με όλον τον κόσμο, όμως δεν αντιπροσωπεύουν το σύνολο της ταυτότητας του συνόλου των ομιλητών. Εκεί ακριβώς παρατηρείται η ισχύς μίας γλώσσας. Δηλαδή, η «δύναμη» της να συσπειρώσει τα μέλη μιας εθνοτικής ομάδας και να προβάλλουν συλλογικά την ταυτότητα τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αρχάκης, Α. & Κονδύλη, Μ. (2011). *Εισαγωγή σε ζητήματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Αθήνα: Νήσος

Τσίγκου, Μ. & Λίβας, Σ. (2019). *Η προστασία των γλωσσικών μειονοτήτων στην Ευρώπη*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Arrieta Alberdi, L. (2019). Radio Euzkadi. La voz de la resistencia vasca. Στο: J. Cuadrado (Επιμ.), *Las huellas del franquismo: pasado y presente* (σελ. 410-430). Granada: Editorial Comares

Asensio Rubio, E. (2017). *La política educativa durante el franquismo: depuración del profesorado y aprendizaje de género*. (Trabajo fin de grado, Universidad de Almería)

Bermingham, N. (2018). Double new speakers? Language ideologies of immigrant students in Galicia. Στο: C. Smith-Christmas, N. P. Ó Murchadha, M. Hornsby & M. Moriarty (Επιμ.), *New Speakers of Minority Languages Linguistic. Ideologies and Practices* (σελ. 111-130). London: Palgrave MacMillan

Blasco Herranz, I. (2014). Género y Nación durante el franquismo. Στο: Casa de Velásquez (Επιμ.), *Imaginarios y Representaciones de España durante el franquismo* (σελ. 49-71). Madrid: Casa de Velásquez

Castro, L. (2015). *La depuración del magisterio en el franquismo. Antecedentes políticos e ideológicos*. Διαθέσιμο στις 10 Σεπτεμβρίου 2020, πηγή: https://www.academia.edu/12363320/LA_DEPURACION_DEL_MAGISTERIO_EN_EL_FRANQUISMO_Antecedentes_pol%C3%ADticos_e_ideol%C3%B3gicos

Chang-Rodríguez, E. (2000). *Latinoamerica: su civilización y su cultura*. (3rd Ed). Boston: Thomson-Heinle

Constitución Española (1978). Διαθέσιμο στις 17 Αυγούστου 2020, πηγή: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>

Constitución Paraguaya (1992). Διαθέσιμο στις 17 Αυγούστου 2020, πηγή: https://www.oas.org/juridico/spanish/par_res3.htm

Cruz Sayavera, S. (2016). *El sistema educativo durante el franquismo: las leyes de 1945 y 1970*. Διαθέσιμο στις 10 Σεπτεμβρίου 2020, πηγή: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6602800>

Cuila, T. (2008). *La censura franquista contra los libros gallegos*. Διαθέσιμο στις 10 Νοεμβρίου 2020, πηγή: https://elpais.com/diario/2008/11/19/galicia/1227093498_850215.html

Dasilva, X. M. (2013). *La traducción al gallego y la censura franquista*. Διαθέσιμο στις 10 Νοεμβρίου 2020, πηγή: <https://core.ac.uk/download/pdf/39003349.pdf>

Delvin, K. (2020). *Speaking the national language at home is less common in some European countries*. Διαθέσιμο στις 19 Οκτωβρίου 2020, πηγή: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/01/06/speaking-the-national-language-at-home-is-less-common-in-some-european-countries/>

Diez, E. (2011). *El cine bajo el franquismo (1936-1975)*. Διαθέσιμο στις 12 Σεπτεμβρίου 2020, πηγή: https://www.academia.edu/7654003/El_cine_bajo_el_franquismo_1936_1975

Dios Fernández, E. de & Mínguez Blasco, R. (2020). “*En euskera y en cristiano*”. *Género, religión y nación en el País Vasco durante el franquismo*. Διαθέσιμο στις 20 Οκτωβρίου 2020, πηγή: <https://revistes.uab.cat/rubrica/article/view/v9-n17-de-dios-minguez/196-pdf-es>

El derecho a decidir en España. Una reflexión basada en la Historia. Parte III: desde el franquismo hasta la derrota de Felipe González. (2014). Διαθέσιμο στις 15 Οκτωβρίου 2020, πηγή: http://blogdelviejotopo.blogspot.com/2014/01/el-derecho-decidir-en-espana-una_30.html

El instituto cultural vasco. (n. d.). *Euskara, nuestra lengua*. Διαθέσιμο στις 19 Οκτωβρίου 2020, πηγή: <https://www.eke.eus/es/cultura-vasca/euskara-nuestra-lengua>

Estévez Rionegro, N., Rúa Garrido, V., Santiso Fernández, I. (n. d.). *La realidad lingüística de una comunidad bilingüe: el caso del gallego y el español de Galicia*. Διαθέσιμο στις 13 Νοεμβρίου 2020, πηγή:

https://www.academia.edu/10369503/La_realidad_ling%C3%BC%C3%ADstica_de_una_comunidad_biling%C3%BCe_el_caso_del_gallego_y_el_espa%C3%B1ol_de_Galicia

Etxebarrieta, G. R., Pérez-Izaguirre, E., Langarika-Rocafort, A. (2020). *Teaching minority languages in multiethnic and multilingual environments: Teachers' perceptions of students' attitudes toward the teaching of basque in compulsory education*. Education Sciences, 10(2) doi:10.3390/educsci10020025

Fernández, F. M. & Ramallo, F. (2013). *Las lenguas de España a debate*. Madrid: Uno y Cero Ediciones

Fernández Gallego, A. (2019). Poder académico en el consejo superior de investigaciones científicas: una larga espera. Στο: Jara Cuadrado (Επιμ.), *Las huellas del franquismo: pasado y presente* (σελ. 89-107). Granada: Editorial Comares

Fernández-Vázquez, P. (2019). *La política lingüística en Catalunya: una reflexión comparada*. Διαθέσιμο στις 3 Οκτωβρίου 2020, πηγή: https://www.eldiario.es/piedrasdepapel/politica-linguistica-Cataluna-reflexion-comparada_6_870772921.html

Galán Fajardo, E. (2013). Televisión e imaginarios sociales en el franquismo. Στο: J. S. Duran Froix (Επιμ.), *La télévision espagnole en point de mire* (σελ. 77-104). Paris: Université de la Sorbonne Nouvelle – Paris III

Gramática castellana, de Antonio de Nebrija – 1492. (n. d.). Διαθέσιμο στις 17 Αυγούστου 2020, πηγή: <http://www.bne.es/es/Micrositios/Guias/12Octubre/Lenguas/Castellano/>

González González, M. (1985). *La recuperación del gallego*. Διαθέσιμο στις 10 Νοεμβρίου 2020, πηγή: <https://revistas.ucm.es/index.php/RFRM/article/view/RFRM8585110101A/13210>

González Pérez, T. (2005). *La educación insular durante el franquismo*. Διαθέσιμο στις 20 Μαρτίου 2020, πηγή: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2536379>

Gorrochategui, J. (2002). La lengua vasca = Vascuence = Euskara. Στο: M. E. Mira Mateus (Επιμ.), *As línguas da Península Ibérica* (σελ. 51-77). Lisbon: Edições Colibri

Hernández Burgos, C. (2019). Una patria como Dios manda: procesos de destrucción y construcción en la España de posguerra. Στο: Jara Cuadrado (Επιμ.), *Las huellas del franquismo: pasado y presente* (σελ. 18-33). Granada: Editorial Comares

Idioma gallego (n. d.). Διαθέσιμο στις 12 Νοεμβρίου 2020, πηγή: https://www.ecured.cu/Idioma_gallego

Igartua, I., Zabaltza, X. (2012). *Euskararen historia laburra*. San Sebastián: Etxepare Euskal Institutua

Instituto de Estadística de Cataluña. (2019). *Encuesta de usos lingüísticos de la población*. Διαθέσιμο στις 2 Οκτωβρίου 2020, πηγή: <https://www.idescat.cat/pub/?id=eulp&lang=es>

Juan-Navarro, S. (n. d.). *Texto, subtexto, pre(-)texto: Mitos nacionales en el cine histórico español de la autarquía (1945-1951)*. Διαθέσιμο στις 10 Νοεμβρίου 2020, πηγή:

https://www.academia.edu/1830122/Texto_subtexto_pre_texto_Mitos_nacionales_en_el_cine_hist%C3%B3rico_espa%C3%B1ol_de_la_autarqu%C3%ADa_1945_1951

Komlósi, F. (2012). *Vitality of catalan in the autonomous community of Catalonia*. (University of Wales)

La etapa franquista (1936-1975). (n. d.). Διαθέσιμο στις 10 Νοεμβρίου 2020, πηγή: <http://consellodacultura.gal/cdsg/loia/historia.php?idioma=3&id=95>

Lane, J.. (2019). *The 10 Most Spoken Languages In The World*. Διαθέσιμο στις 10 Νοεμβρίου 2020, πηγή: <https://www.babbel.com/en/magazine/the-10-most-spoken-languages-in-the-world>

Lantto, H. (2018). New Basques and Code-Switching: Purist Tendencies, Social Pressures. Στο: C. Smith-Christmas, N. P. Ó Murchadha, M. Hornsby & M. Moriarty (Επιμ.), *New Speakers of Minority Languages Linguistic. Ideologies and Practices* (σελ. 165-186). London: Palgrave MacMillan

Lénárt, A. (2011). *La concepción histórica de Franco y su reflejo en el cine oficial del régimen*. Διαθέσιμο στις 15 Νοεμβρίου 2020, πηγή: https://www.researchgate.net/publication/279976830_La_concepcion_historica_de_Franco_y_su_reflejo_en_el_cine_oficial_del_regimen

- Lénárt, A. (2012). En busca del concepto del cine nacional español. Στο: T. Berta (Επιμ.), *Acta hispanica. Tomus XVII*. (σελ. 103-113). Szeged: Universidad de Szeged
- Leontaridi, E., Erotas, F. & Sigala, M. (2003). *El plurilingüismo español*. Διαθέσιμο στις 20 Σεπτεμβρίου 2020, πηγή: https://www.academia.edu/209548/El_pluriling%C3%BC%C3%ADsmo_espa%C3%B1ol
- Liu, S., Volcic, Z. & Gallois, C. (2018). *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Επικοινωνία. Παγκόσμιοι πολιτισμοί και πλαίσια* (Α. Φριλίγκος μτφ). Αθήνα: Gutenberg
- Llorente, A. (2018). "*A mí háblame en cristiano*": de dónde viene la expresión y qué tiene que ver con el español. Διαθέσιμο στις 10 Νοεμβρίου 2020, πηγή: <https://www.bbc.com/mundo/noticias-46529955>
- Maalouf, A. (2000). In the name of identity (B. Bray μτφ). New York: Penguin Books
- Madueño Álvarez, M. (2019). La simbología falangista como base de los identificadores nacionalistas del franquismo. Στο: J. Cuadrado (Επιμ.), *Las huellas del franquismo: pasado y presente* (σελ. 257-273). Granada: Editorial Comares
- Marimón Llorca, C. (2019). La lengua como instrumento de legitimación: el articulismo lingüístico durante el primer franquismo (1939–1945) en el diario ABC. Στο: C. Marimón Llorca & M. I. Santamaría Pérez (Επιμ.), *Ideologías sobre la lengua y medios de comunicación escritos. El caso del español* (σελ. 76-93). Berlin: Peter Lang
- Montagut, E. (2017). *La represión franquista de la cultura catalana*. Διαθέσιμο στις 14 Νοεμβρίου 2020, πηγή: <https://www.nuevatribuna.es/articulo/historia/represion-franquista-cultura-catalana/20171121140851145531.html>
- Muñoz, P. & Marcos, M. (2005). *España: ayer y hoy*. New York: Prentice Hall
- O' Rourke, B. & Ramallo, F. (2018). Identities and new speakers of minority languages: a focus on Galician. Στο: C. Smith-Christmas, N. P. Ó Murchadha, M. Hornsby & M. Moriarty (Επιμ.), *New Speakers of Minority Languages Linguistic. Ideologies and Practices* (σελ. 91-110). London: Palgrave MacMillan
- Parianou, A. (2009). *Translating from major into minor languages*. Αθήνα: Διάλογος

Pedrós-Gascón, A. F. (2012). ¿Hacer cine como si Franco no hubiera existido?. Στο: M. R. Matz & C. Salmon (Επιμ.), *How the films of Pedro Almodóvar draw upon and influence spanish society* (σελ. 137-156).

Penelo, L. (2009). *Lenguas silenciadas a golpe de prohibición*. Διαθέσιμο στις 17 Αυγούστου 2020, πηγή: <https://www.publico.es/actualidad/lenguas-silenciadas-golpe-prohibicion.html>

Penny, J. (2013). *Language policy and planning in Spain: A case study of accessibility of education, employment, and social services in Catalonia*. (Thesis, Marietta College)

Puy Ciniza, María del. (2019). Towards a parental muda for new Basque speakers: Assessing emotional factors and language ideologies. Στο: M. Heller (επιμ.), *Journal of sociolinguistics*. New Jersey: John Wiley and sons

Real Academia Galega (n. d.). *O galego na historia*. Διαθέσιμο στις 9 Νοεμβρίου 2020, πηγή: <https://academia.gal/idioma>

Regueira Fernández, X. L. (2006). Política y lengua en Galicia: La normalización de la lengua gallega. Στο: M. Castillo Lluch & J. Kabatek (Επιμ.), *Las Lenguas de España. Política lingüística, sociología del lenguaje e ideología desde la Transición hasta la actualidad* (σελ. 61-93). Madrid: Iberoamericana & Frankfurt: Vervuert

Regueira Fernández, X. L. (2009). Nacionalismo y libertad lingüística: Galicia Bilingüe y la ofensiva contra la normalización de la lengua gallega. Στο: Presses Universitaires de Perpignan (Επιμ.), *Le discours sur les “langues d’Espagne” / El discurso sobre las “lenguas españolas”* (σελ. 193-213). Perpignan: Presses Universitaires de Perpignan

Richardson, N. (2012). *Franco, ese enigma: El Generalísimo en ‘su’ cine, del NO-DO a Madregilda*. Διαθέσιμο στις 10 Νοεμβρίου 2020, πηγή: https://www.academia.edu/14717367/Franco_ese_enigma_El_General%C3%ADsimo_en_su_cine_del_NO_DO_a_Madregilda

Robles Sánchez-Fortún, M. (2011). *La represión bajo el régimen franquista*. Διαθέσιμο στις 10 Νοεμβρίου 2020, πηγή: https://www.academia.edu/10057777/La_represi%C3%B3n_bajo_el_r%C3%A9gimen_franquista

Rueda Laffond, J. C. (2013). *Televisión y dictadura franquista. Del modelo de gestión a las significaciones colectivas*. Στο: J. S. Duran Froix (Επιμ.), *La télévision espagnole en point de mire* (σελ. 58-76). Paris: Université de la Sorbonne Nouvelle – Paris III

Sánchez Prieto, J. M. (2001). *Nación española y nacionalismos*. Στο: Fernando García de Cortázar (Επιμ.), *La nación española: Historia y Presente*. (σελ. 153-178). Madrid: EBCOMP

Sevillano Calero, F. (1998). *Propaganda y medios de comunicación en el franquismo*. Alicante: Universidad de Alicante

Solla, R. F. (2016). *El gallego: Historia, idioma y sociedad*. Διαθέσιμο στις 9 Νοεμβρίου 2020, πηγή: <https://vozparalela.es/opinion/el-gallego-historia-idioma-y-sociedad>

Suárez Ferreiro, E. (2019). *España, Nación, Política, Franquismo y Leyenda Negra*. Διαθέσιμο στις 20 Αυγούστου 2019, πηγή: https://www.academia.edu/38828599/Vdef_Espana_nacion_politica_franquismo_y_leyenda_negra

The Most Spoken Languages in The World in 2020. (2020). Διαθέσιμο στις 10 Νοεμβρίου 2020, πηγή: <https://speakt.com/the-most-spoken-languages-in-the-world/>

El Progreso. *Una muestra enseña las dificultades de la edición gallega en el franquismo*. (2008). Διαθέσιμο στις 11 Νοεμβρίου 2020, πηγή: <https://www.elprogreso.es/articulo/cultura/una-muestra-ensena-las-dificultades-para-editar-en-gallego-en-el-franquismo/20081117175000163067.html>

Uría, J. (1985). *Ideología y lengua durante el franquismo: el caso asturiano*. Διαθέσιμο στις 11 Νοεμβρίου 2020, πηγή: https://digibuo.uniovi.es/dspace/bitstream/handle/10651/20507/LLetresAst-1985-18_JorgeUriaGonzalez.pdf;jsessionid=417C3EDD9675DA6A78AE5225D7E885C4?sequence=1

Viernes, G. B (n. d.). *Breve presentación de las lenguas de España*. (University of California)

Vizoso, S. (2019). *Alerta lingüística en Galicia: los niños y jóvenes pierden el gallego*. Διαθέσιμο στις 7 Νοεμβρίου 2020, πηγή: https://elpais.com/sociedad/2019/12/25/actualidad/1577298134_836789.html

What are the top 200 most spoken languages? (n. d.). Διαθέσιμο στις 10 Νοεμβρίου 2020, πηγή: <https://www.ethnologue.com/guides/ethnologue200>

Woodvine, D. (n. d.). *Catalan: How did the Catalan Language develop, why has it not disappeared like some other minority languages have and will it continue to survive?*. Διαθέσιμο στις 17 Οκτωβρίου 2020, πηγή: https://www.academia.edu/8434060/Catalan_How_did_the_Catalan_Language_develop_why_has_it_not_disappeared_like_some_other_minority_languages_have_and_will_it_continue_to_survive

Xunta de Galicia (n. d.). *La lengua gallega*. Διαθέσιμο στις 9 Νοεμβρίου 2020, πηγή: https://www.xunta.gal/a-lingua-galega?langId=es_ES

Zubiaga Arana, E. (2017). *La represión franquista de guerra y posguerra en el País Vasco a debate: entre el exterminio y el oasis*. Διαθέσιμο στις 10 Νοεμβρίου 2020, πηγή: <http://www.cepc.gob.es/publicaciones/revistas/revistaselectronicas?IDR=9&IDN=1376&IDA=38059>